

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Eva Kadlčíková

Poškozený v trestním řízení a jeho ochrana

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum uzavření rukopisu: 13. května 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. května 2013

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucímu mé diplomové práce panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Obsah

Úvod	6
1 Vývoj právní úpravy institutu poškozeného	7
1.1 Právní úprava do 31. 12. 1961	7
1.2 Trestní řád č. 141/1961 Sb. a jeho nejvýznamnější novelizace	11
2 K pojmu poškozeného v trestním řízení	14
2.1 K pojmu poškozeného v trestním řízení obecně	14
2.2 Korekce výkladu pojmu poškozeného	16
2.3 K rozlišování mezi pojmy poškozený a oběť trestného činu	18
2.3.1 Poškozený a oběť upravená zák. č. 209/1997 Sb.	19
2.3.2 Oběť z pohledu kriminologického	20
2.3.3 Poškozený a oběť upravená v zák. č. 45/2013 Sb.	20
3 Postavení poškozeného v trestním řízení a jeho práva	23
3.1 K postavení poškozeného obecně	23
3.2 Dvě skupiny poškozených	23
3.3 Procesní práva náležející oběma kategoriím poškozených (všem poškozeným)	24
3.3.1 Omezení nebo vyloučení uplatňování práv poškozeného	25
3.3.2 Právo na poučení	27
3.3.3 Právo žádat informace o nebezpečném obviněném či odsouzeném	28
a. Účinná úprava dle trestního řádu	29
b. Úprava obsažená v zák. č. 45/2013 Sb.	33
3.3.4 Právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním (§ 163 a násl. tr. řádu)	35
a. Vyloučení souhlasu s trestním stíháním	38
b. Odepření či zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním	40
c. Vztah ustanovení § 163 odst. 1 tr. řádu a ustanovení § 44 odst. 1 tr. řádu	42
d. Jednočinný souběh trestných činů	43
e. Kritika současné úpravy souhlasu s trestním stíháním	43
3.3.5 Právo nahlížet do spisů	45
3.4 Procesní práva náležející poškozeným s oprávněním žádat náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení	49
3.4.1 Právo na uplatnění soukromoprávního nároku v trestním řízení a předpoklady jeho přiznání	50
a. Procesní předpoklady přiznání nároku	51
3.5 Práva obětí (poškozených) založená zákonem č. 45/2013 Sb.	56
3.6 Právo/nutnost nechat se zastoupit	61
3.6.1 Zastoupení poškozeného zákonným zástupcem (opatrovníkem)	61
3.6.2 Zastoupení poškozeného zmocněncem	63
3.6.3 Zastoupení nemajetného poškozeného zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu	66
3.6.4 Zastoupení poškozených společným zmocněncem	70
4 Účast poškozeného na vybraných stádiích trestního řízení	76
4.1 Postavení poškozeného v hlavním líčení a rozhodnutí o jeho nároku	77
4.2 Postavení poškozeného při řízení o odklonech	80
4.2.1 Dohoda o vině a trestu	81
4.3 Poškozený a opravné prostředky	87
4.3.1 Opravné prostředky proti rozhodnutím v přípravném řízení	87

4.3.2	Opravné prostředky poškozeného proti rozhodnutím v předběžném projednání obžaloby	88
4.3.3	Opravné prostředky poškozeného proti rozhodnutím v hlavním líčení i mimo hlavní líčení	89
4.3.4	Odpor proti trestnímu příkazu	91
5	Náměty de lege ferenda	93
	Závěr	95

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si nezvolila náhodou. Osobně jsem dosud sice měla to štěstí a nepocítila následky trestné činnosti na vlastní kůži, ovšem některé osoby z mého blízkého okolí takové štěstí neměly a souhrou okolností se v postavení osob poškozených ocitly. Teprve v takové situaci si člověk uvědomí, jak je mnohdy složité domoci se určité satisfakce za újmu utrpěnou trestným činem. Trestní řád upravuje postavení poškozených a jejich procesní práva v trestním řízení v podstatě velice široce. Přesto může být velice náročné vůbec se svá garantovaná práva vykonávat, neboť právní teorie a praxe jsou často dvě zcela odlišné věci.

Ve své práci se proto budu věnovat pojmu a postavení poškozeného, tak jak jsou v současné době upraveny účinnými právními předpisy. Zaměřit se hodlám především na procesní práva poškozených, která mají vést jak k jejich samotné ochraně, tak jim také zejména mají umožnit získat náhradu za újmu, kterou jim způsobil trestný čin. Podrobněji se rovněž budu věnovat právu poškozeného udělit souhlas s trestním stíháním (či takový souhlas odmítnout) a především jeho aplikačním nedostatkům. Myslím, že širší pozornost zaslouží také informovanost poškozeného o nebezpečném odsouzeném nebo obviněném, který uprchnul nebo byl propuštěn z vazby či výkonu trestu odnětí svobody (z výkonu zabezpečovací detence nebo ochranného léčení), neb poskytnutí takové informace může být v konkrétních situacích klíčové pro ochranu života a zdraví poškozeného.

Jako další klíčový institut, kterým se ve své práci hodlám zaobírat, vnímám dohodu o vině a trestu, která od 1. 9. 2012 může ve vztahu k poškozenému zásadně ovlivnit jeho oprávnění uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení.

Kromě úpravy, která je obsažená v účinných právních předpisech, v mé práci zohledním i úpravu budoucí, zejména zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, jehož blížící se účinnost (1. 8. 2013) mi nedovolí jej opomenout.

Tato práce vychází z právní úpravy platné a účinné ke dni 13. 5. 2013.

1 Vývoj právní úpravy institutu poškozeného

1.1 Právní úprava do 31. 12. 1961

Dříve než vymezím pojem poškozeného, ráda bych se alespoň stručně věnovala vývoji trestního práva procesního na území dnešní České republiky, neboť vymezení pojmu poškozeného i jeho postavení se v jednotlivých historických právních úpravách lišilo.

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 došlo k recepci také trestních předpisů. Úprava trestního řízení, a tak i institutu poškozeného, na území Čech a Moravy byla obsažena v trestním řádu č. 119/1873 ř. z. (tzv. Glaserův trestní řád) a v zák. č. 131/1912 ř.z, vojenský soudní řád, který byl závazný pro oblast vojenské justice.¹ Uvedené právní předpisy byly nahrazeny až trestním řádem č. 87/1950 Sb. s účinností od 1. 8. 1950. Následně od 1. 1. 1957 vstoupil v účinnost trestní řád č. 64/1956 Sb. A konečně posledním a dosud účinným předpisem upravujícím trestní řízení na našem území je trestní řád č. 141/1961 Sb., jenž byl za dlouhou dobu své existence mnohokrát novelizován. V následujících odstavcích se budu věnovat jednotlivým trestním řádům zejména z hlediska toho, jak upravují pojem a postavení poškozeného.

Trestní řád č. 119/1873 ř.z. rozlišoval poškozenou osobu, která byla buď soukromým žalobcem (tzv. soukromým žalobníkem) nebo soukromým účastníkem. Na rozdíl od v současnosti účinného trestního řádu byly v tr. řádu č. 119/1873 ř.z. vyhrazeny trestné činy (přečiny), které bylo možno stíhat jen na základě soukromé žaloby (§ 46). Opomenul-li poškozený v zákonné lhůtě podat žalobu, nebo podklady k ní, nebo se nezúčastnil hlavního líčení, mělo se za to, že od stíhání upustil. Poté již takový trestný čin nemohl být stíhán.

Ostatní trestné činy byly samozřejmě stíhány z úřední povinnosti; k takovému trestnímu řízení se mohl každý, komu bylo trestným činem ublíženo, kdykoliv do započetí hlavního líčení připojit, a tak se stát soukromým účastníkem (§ 47). Připojení k trestnímu řízení bylo možné jak písemným, tak ústním prohlášením soukromého účastníka u soudu. Pro přípuštění soukromého účastníka stačilo tvrzení dotčeného, že

¹ Původně došlo k recepci dvou vojenských trestních řádů, a to zák. č. 130/1912 ř.z. pro společnou branou moc a zák. č. 131/1912 ř.z. pro zemskou obranu. Za rozhodný byl nakonec vyhlášen jen zák. č. 131/1912 ř.z.

trestným činem utrpěl materiální újmu. O důvodnosti tvrzeného nároku se rozhodovalo teprve v rozsudku.²

Chtěl-li se tedy poškozený řádně připojit k trestnímu řízení, musel být osobou, které bylo ublíženo na majetkových právech (nesmělo se jednat o újmu nemajetkovou) trestným činem konkrétního pachatele a existovala zde souvislost mezi škodou a spáchaným trestným činem. Osoba poškozená trestným činem musela také včas (do započetí hlavního líčení) svůj nárok uplatnit. Právo vystupovat jako poškozený v trestním řízení neměl tedy každý, komu bylo trestným činem ublíženo, nýbrž jen ten, kdo z takového ublížení vyvozoval proti obviněnému nároky soukromoprávní, tj. takové, které měly obsah práv majetkových nebo rodinných.³

Mezi práva soukromého účastníka náležela např. možnost státnímu zástupci a vyšetřujícímu soudci napomáhat se vším („*vším býti na ruku*“), co mohlo vést k usvědčení obviněného a k odůvodnění pohledávané škody. V odborné literatuře byl takový poškozený označován jako „*vedlejší orgán veřejné trestní obžaloby*“ vedle státního zástupce.⁴ Také mohl nahlížet do spisů, a to již mezi přípravným řízením a vyšetřováním, neodporovaly-li tomu zvláštní důvody. Ke konání hlavního přelíčení byl soukromý účastník obeslán, současně mu v obeslání bylo připomenuto, „*že kdyby nepřišel, že přelíčení nicméně půjde předse a že jeho návrhy budou ze spisů čteny.*“ V průběhu hlavního přelíčení mu bylo umožněno klást obžalovanému, svědkům a znalcům otázky, případně mohl již za přelíčení promluvit, chtěl-li něco připomenout. Na konci přelíčení byl soukromý účastník oprávněn hned poté, co státní zástupce učinil závěrečný návrh a odůvodnil jej, provést a odůvodnit své návrhy, o nichž žádal soud rozhodnout. Významným právem soukromého účastníka byla možnost vznést tzv. podpůrnou (subsidiární) žalobu, pokud státní zástupce trestní stíhání odepřel, nebo od již započatého upustil. Podpůrná žaloba tedy byla přípustná jen tehdy, jestliže zde byly uplatňovány soukromoprávní nároky, neboť ji mohl uplatnit pouze soukromý účastník.⁵

² JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 12.

³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar a Jana ČÍŽKOVÁ. *Poškozený v československém trestním řízení. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica monographia XXXVII, 1982, s. 16.*

⁴ Podrobněji STORCH, František a Jiří SPÁČIL. *Řízení trestní rakouské*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 3 sv.I., s. 254.

⁵ Podrobněji STORCH, František a Jiří SPÁČIL. *Řízení trestní rakouské*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 3 sv I., s. 253-254.

Vojenský soudní řád z roku 1912 neobsahoval možnost soukromé žaloby, veřejnou žalobou se stíhaly veškeré trestné činy. Poškozená osoba měla v řízení obdobné postavení a práva jako soukromí žalobci s určitým omezením (např. nemožnost podávat důkazní návrhy).⁶

Trestní řád č. 87/1950 Sb. (s účinností od 1. 8. 1950) již poškozenému neumožňoval ani u vybraných trestných činů podání soukromé žaloby. Možnost podpůrné obžaloby byla zrušena již v roce 1948 novelizací předchozího trestního řádu.⁷ Trestní řád z roku 1950 tak zcela bez výjimky zavedl zásadu veřejné žaloby. Podle citovaného zákona je poškozeným osoba, která byla poškozena trestným činem (§ 48); vzniklá škoda tedy musela být způsobena zažalovaným trestným činem (§ 85, § 86). K této definici D. Císařová a J. Čížková uvádějí, že zák. č. 87/1950 Sb. na rozdíl od předchozích úprav vymezil pojem poškozeného samostatně na základě srovnání historických zkušeností.⁸ Podle ustanovení § 48 cit. zákona musela být poškozenému poskytnuta možnost uplatnit jeho nároky vzešlé z trestného činu a činit návrhy v hlavním a odvolacím líčení; o konání hlavního líčení a odvolacího řízení musel být vyrozuměn (§ 141 odst. 3, § 189 odst. 1). Kromě uvedených procesních práv byl poškozený oprávněn nahlížet do spisů (§ 66) a nechat se zastupovat zmocněncem, který za poškozeného mohl činit návrhy a podávat za něj žádosti, opravné prostředky a zúčastnit se všech úkonů, kterých se mohl zúčastnit poškozený (§ 53). Uvedený předpis také obsahoval poučovací povinnost prokurátora a v hlavním líčení předsedy senátu vůči poškozenému (§ 48 odst. 2). Poškozený dále mohl podat odvolání proti rozsudku pro nesprávnost výroku o jeho nárocích vzešlých z trestného činu [§ 173 odst. 1 písm. c)]; o možnosti podat odvolání musel být poškozený v rozsudku poučen [§ 26 odst. 1 písm. d)]. Výslovně také bylo stanoveno, že práva poškozeného v trestním řízení v případě jeho úmrtí přecházejí na jeho právního nástupce (§ 48 odst. 3).

Trestní řád z roku 1950 považoval za poškozeného jen toho, komu přiznal oprávnění žádat (§ 164), aby uplatnil svůj nárok na náhradu škody v trestním (adhezním) řízení.⁹ Dovožovalo se tedy, že poškozeným byla pouze osoba, která

⁶ Podrobněji CÍSAŘOVÁ, Dagmar a Jana ČÍŽKOVÁ. Op. cit., s. 18.

⁷ Jednalo se o novelizaci trestního řádu č. 119/1873 ř.z. provedenou zák. č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.

⁸ CÍSAŘOVÁ, Dagmar a Jana ČÍŽKOVÁ. Op. cit., s. 18-19.

⁹ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky ministerstva spravedlnosti České republiky. Praha: SEVT, 1994, s. 6-7.

v adhezním řízení uplatnila nárok na náhradu majetkové škody; osobě, která utrpěla jiný typ újmy se takové postavení nepřiznávalo.¹⁰ Soud mohl rozhodnout o nároku na náhradu škody jen na základě návrhu poškozeného, nikoliv z moci úřední.

Trestní řád č. 64/1956 Sb. (s účinností od 1. 1. 1957) již obsahoval zevrubnější úpravu pojmu poškozeného. Poškozeným se dle § 7 odst. 10 rozuměl ten, komu byla trestným činem způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možno uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních¹¹, není-li v řízení spoluobviněným. Pojem poškozeného byl tedy obsahově shodný jako v trestním řádu z roku 1950, ale zákonodárce použil poněkud odlišnou dikci.¹² Trestní řád poškozeného výslovně řadil mezi strany trestního řízení (§ 7 odst. 5).

Dle § 41 odst. 1 mohl poškozený žádat, aby v trestním řízení bylo rozhodnuto o jeho nároku na náhradu škody způsobené trestným činem. Toto právo poškozenému nepřislušelo v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu (§ 41 odst. 13 odst. 1) a také tehdy, pokud poškozený uplatnil svůj nárok na náhradu škody již v řízení ve věcech občanskoprávních (§ 41 odst. 3). Orgány činné v trestním řízení byly povinny poškozeného poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění (§ 41 odst. 2). Tak jako v předchozí úpravě nebylo možno, aby soud rozhodoval o nároku poškozeného z moci úřední, poškozený vždy musel podat návrh, a to nejpozději do zahájení hlavního líčení (§ 244 odst. 5).

Mimo výše uvedené procesní právo uplatnit svůj nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, měl poškozený také oprávnění navrhnout zajištění movitých věcí obviněného (§ 44, § 45), právo nechat se zastoupit zmocněncem (§ 46, § 47), právo nahlížet do spisů (§ 71 a násl.), právo být vyrozuměn o konání hlavního líčení (§ 213 odst. 1), právo požadovat na odsouzeném náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce (§ 167), právo pronést závěrečnou řeč (§ 233 odst. 3), právo na doručení opisu rozsudku (§ 143 odst. 1) atd. Na rozdíl od předchozí úpravy neměl poškozený právo podat odvolání proti rozsudku (§ 262 odst. 1 a contrario).

¹⁰ Srov. JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 16.

¹¹ Poškozeným nebyla osoba, která sice měla nárok na náhradu škody vzešlé z trestného činu, ale jednalo se o škodu, kterou šlo uplatnit v řízení odlišném od řízení ve věcech občanskoprávních - např. v řízení daňovém. Srov. RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 162.

¹² JELÍNEK, Jiří. *Op. cit.*, s. 18.

1.2 Trestní řád č. 141/1961 Sb. a jeho nejvýznamnější novelizace

Trestní řád č. 141/1961 Sb., s účinností od 1. 1. 1962, ve své úpravě trestního práva procesního navazoval na předcházející úpravu obsaženou v tr. řádu z roku 1956 a měl přispět k posílení postavení poškozených. Nově bylo poškozenému zejména rozšířeno právo uplatnit nárok na náhradu škody (škoda na majetku, ublížení na zdraví, morální nebo jiná škoda), zavedena možnost podat odvolání proti rozsudku a prokurátorovi dáno oprávnění uplatnit nárok na náhradu škody za poškozeného.

Po roce 1989 se stávající úprava obsažená v trestním řádu nutně začala jevit jako nedostačující a neodpovídající mezinárodním standardům ochrany lidských práv. Ačkoliv se jako nejvíce žádoucí jeví celková rekonstrukce trestního práva procesního, zákonodárce se vydal cestou novelizací trestního řádu z roku 1961. Vybranými novelizačními předpisy se dále zabírám.

Novela trestního řádu provedená **zák. č. 178/1990 Sb.**, s účinností od 1. 7. 1990, provedla několik změn, jež se týkaly postavení poškozeného a měly směřovat k „prohloubení jeho práv“¹³. Zejména došlo k zavedení institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním¹⁴, institutu opatrovníka k výkonu práv poškozeného¹⁵ a práva poškozeného podat stížnost proti usnesení o odložení věci. Významným bylo také zrušení oprávnění prokurátora podat návrh, aby soud rozsudkem uložil poškozenému povinnost k náhradě škody (§ 43 odst. 3 tr. řádu ve znění před účinností zák. č. 178/1990 Sb.). Původně měl tento institut zajistit, aby i v případě, kdy poškozený z jakéhokoliv důvodu nevyužil svého práva k uplatnění nároků na náhradu škody, mohl prokurátor jako orgán obžaloby tento úkon provést sám.¹⁶ Uvedeným způsobem mohl prokurátor jednat i proti vůli poškozeného. Takové oprávnění prokurátora bylo odůvodňováno ochranou zájmů společnosti, socialistických organizací a pracujících.¹⁷

Zákonem č. 292/1993 Sb. došlo především ke změně koncepce přípravného řízení, nicméně jeho vliv se projevil i ve vztahu k institutu poškozeného. Opětovně bylo

¹³ viz JELÍNEK, Jiří. Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu. *Československá kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Magnet, 1991, roč. 24, č. 2, s. 121-129.

¹⁴ Rozsáhle se tématu věnuji v kapitole 3.3.4 této práce

¹⁵ Podrobněji viz kapitola 3.6. Itéto práce

¹⁶ CÍSAŘOVÁ, Dagmar a Jana ČÍŽKOVÁ. Poškozený v československém trestním řízení. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica monographia XXXVII*, 1982, s. 45.

¹⁷ Srov. CÍSAŘOVÁ, Dagmar a Jana ČÍŽKOVÁ. Op. cit., s. 45-46.

ustanovené, že poškozený je oprávněn podat stížnost proti usnesení o odložení věci¹⁸. Znovu zaveden byl také institut trestního příkazu, a to širším způsobem než v předchozí úpravě, neb trestním příkazem bylo možno rozhodnout také o náhradě škody poškozeného. Bohužel proti takovému rozhodnutí v trestních věcech nebylo poškozenému umožněno podat odpor.¹⁹ Došlo také k zavedení tzv. institutu podmíněného zastavení trestního stíhání, kde jednou z podmínek takového zastavení řízení bylo, že obviněný nahradil poškozenému škodu, či o její náhradě uzavřel dohodu.

Jako třetí významnou novelizaci zmiňuji **zák. č. 265/2001 Sb.**, někdy též pro svou rozsáhlost označovaný jako tzv. velká novela. I úprava postavení poškozeného a jeho procesních práv zde doznala zásadních změn. Definice poškozeného byla zpřesněna ustanovením § 43 odst. 2 tr. řádu, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele, nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem, a ustanovením § 310a tr. řádu, jež vylučuje právního nástupce poškozeného z řízení o narovnání. Nově se poškozený výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení mohl vzdát svých procesních práv (§ 43 odst. 4 tr. řádu). L Petříček odůvodňuje, že takové oprávnění poškozeného „*umožňuje oprostění orgánů činných v trestním řízení od neproduktivní činnosti, kde je to v odůvodněných případech vhodné*“²⁰.

Novela také rozšířila oprávnění poškozeného, který uplatnil svůj nárok v trestním řízení, o možnost bezplatného zastoupení zmocněncem, či zastoupení zmocněncem za sníženou odměnu (§ 51a tr. řádu). (K uvedenému institutu podrobněji v kapitole 3.6.3 této práce.)

Nově bylo právo poškozeného podávat opravné prostředky rozšířeno o stížnost proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 2 tr. řádu), o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 tr. řádu), o schválení narovnání v předběžném projednání obžaloby (§ 188 odst. 3 tr. řádu), v hlavním líčení (§ 223a odst. 2 tr. řádu) i mimo hlavní líčení (§ 231 odst. 2 tr. řádu).

¹⁸ Ačkoliv bylo toto oprávnění do trestního řádu vneseno už zák. č. 178/1990 Sb., již v roce 1992 bylo zase zrušeno zák. č. 558/1991 Sb.

¹⁹ J. Jelínek tuto skutečnost zahrnuje kritikou, viz JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993. *Kriminalistika*. 1994, ročník 27, č. 1, s. 50.

²⁰ PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2002, 6-7, s. 62.

Také byl upraven institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním (§ 163 tr. řádu), a to zejména rozšířením podmínek, za nichž se uvedeného institutu neužije (§ 163a). (Blíže k tématu pojednává kapitola 3.3.4)

Významnou novinkou byl vznik institutu společného zmocněnce²¹, jenž nově nahradil původní znění ustanovení § 44 odst. 2 tr. řádu, které bylo zrušeno náležením pléna Ústavního soudu ČR ze dne 31. 1. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 6/2001, publikované pod č. 77/2001 Sb.²² V ustanovení § 44 odst. 2 byla do té doby obsažena značně diskriminující úprava postavení poškozeného v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu. O tom, zda se vůbec poškození mohou zúčastnit takového řízení, rozhodoval soud podle povahy projednávané věci.

Hlavní problémy této úpravy bylo možno spatřovat v neurčitým slovním spojení „dle povahy projednávané věci“, v nerovném postavení poškozených v řízení před soudem okresním a krajským a konečně v nemožnosti přezkumu rozhodnutí krajského soudu o nepřipuštění poškozeného k trestnímu řízení. Pokud soud usnesením vyslovil, že poškozeného k řízení nepřipouští, bylo takové rozhodnutí soudu nepřezkoumatelné, neb proti němu nebyla přípustná stížnost (srov. ustanovení § 141 odst. 2 trestního řádu a contrario). Ústavní soud ve svém shora zmíněném nálezu uvedl, že především rozdílnost postavení poškozeného v řízení před okresním a krajským soudem je důvodem, proč shledává citované ustanovení protiústavním, neboť porušuje čl. 1 a čl. 3 LZPS ve spojení s čl. 36 odst. 1 LZPS. Protiústavnost spatřoval Ústavní soud také v tom, že vyloučení poškozeného bylo možné bez jakýchkoliv blíže specifikovaných kritérií. Možné riziko umocňovalo i to, že příslušné rozhodnutí nebylo přezkoumatelné soudem vyššího stupně. Blíže nespecifikovanou možností vyloučení účasti poškozeného v řízení tak byl porušován rovněž ústavní princip rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 LZPS a ve svých důsledcích také čl. 38 odst. 2 LZPS zaručující každému, aby jeho věc byla projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Pro uvedené důvody Ústavní soud citované ustanovení zrušil ke dni 23. 2. 2001.

²¹ Institutu společného zmocněnce se zevrubně věnuji v kapitole 3.6.4 této práce.

²² Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=25904&pos=1&cnt=1&typ=result>, [online]. [cit. 2013-05-06]

2 K pojmu poškozeného v trestním řízení

2.1 K pojmu poškozeného v trestním řízení obecně

Pojem poškozeného je definován v ustanovení § 43 odst. 1 tr. řádu. Podle tohoto ustanovení se poškozeným rozumí ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Současné znění tohoto ustanovení je především výsledkem dvou novelizačních předpisů, a to zákona č. 181/2011 Sb. s účinností od 1. 7. 2011 a zákona č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012.

Významným je zák. č. 181/2011 Sb. zejména v tom smyslu, že právě jím došlo k podstatnému rozšíření pojmu poškozeného. Do dne účinnosti zák. č. 181/2011 Sb. bylo možné domoci se odškodnění nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení jen v řízení před civilními soudy²³, v adhezním řízení při řízení trestním se poškozený mohl domáhat jen náhrady škody na majetku, zdraví, morální nebo jiné škody. K tomuto stavu se kriticky vyjádřil také Ústavní soud: „*Ústavní soud v této souvislosti cítí potřebu zdůraznit, že z legislativního hlediska by bylo správnější opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného. K takovému pojetí se ostatně hlásí i principy evropského deliktního práva, které definují škodu jako majetkovou nebo nemajetkovou újmu zákonem chráněného zájmu. Tyto principy, i když mají základ v soukromé iniciativě, mají významný dopad na legislativu evropských států, která se postupně tomuto pojetí přizpůsobuje, čehož příkladem je např. připravovaná novela občanského zákoníku v Rakousku.*“²⁴ Nicméně na odpovídající kroky zákonodárců bylo nutné si počkat až do roku 2011.

²³ Jak uvádí důvodová zpráva k zák. č. 181/2011 Sb. možnosti řízení dle občanskoprávních předpisů poškození příliš nevyužívali, neboť poškození si zejména nechtěli opětovně připomínat zažitá traumata a prodlužovat dobu, kdy je jejich věc projednávána před orgány veřejné moci. Také je nutno pamatovat na to, že poškozeným mohla být trestným činem zhoršena finanční situace natolik, že neměli prostředky na vedení řízení před civilními soudy. Důvodová zpráva také zmiňuje jako podstatný faktor nízké právní povědomí veřejnosti. Důvodová zpráva součástí sněmovního tisku 229/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období, [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=229>.

²⁴ Nález pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 16/04, ze dne 4. 5. 2005. [online]. [cit. 2013-05-06] Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=48&pos=1&cnt=1&typ=result>

Jak vyplývá z důvodové zprávy²⁵ k návrhu výše uvedeného zákona, úmyslem zákonodárce bylo posílit postavení poškozeného, a to rozšířením možností vedení adhezního řízení oproti předcházejícímu stavu. Nově se adhezní řízení nevztahuje jen na ublížení na zdraví, majetkové, morální nebo jiné škody, ale podle ustanovení § 43 odst. 1 se v adhezním řízení projednává majetková nebo nemajetková újma a vydání bezdůvodného obohacení.

Avšak ve chvíli, kdy byl zák. č. 181/2011 Sb. vyhlášen a následně se stal účinným, bylo znění ustanovení § 43 odst. 1 upraveno tak, že se stalo značně nelogickým: „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil škoda (poškozený), má právo...*“ Nemyslím, že bylo úmyslem zákonodárce upravit ustanovení § 43 odst. 1. takto zmatečně, mám za to, že došlo pouze k prepisové chybě při legislativním procesu a vypracování jeho konečného znění. Oporou takového tvrzení může být také důvodová zpráva k tomuto zákonu, z níž vyplývá, že zákonodárce měl v úmyslu sjednotit terminologii trestního řádu a občanského zákoníku, a to změnou původních pojmů „majetková, morální a jiná škoda“ na pojmy „majetková škoda a nemajetková újma“. Nicméně výsledkem jeho snahy nakonec bylo sousloví „majetková a nemajetková újma“ a slovo „škoda“ vloženo do definice zcela bez jakéhokoliv smyslu.

K nápravě této situace došlo přibližně po roce jejího trvání, a to další novelizací trestního řádu zák. č. 193/2012 Sb. Ustanovení § 43 odst. 1 tr. zák. je ve znění, v jakém jsem jej uvedla již na začátku kapitoly. Slovní spojení „majetková a nemajetková újma“ se již v trestním řádě nevyskytuje a lze konstatovat, že došlo k sjednocení právní terminologie tak, jak bylo záměrem zákonodárce již v rámci předchozí novelizace.

Ačkoliv bylo chvályhodným záměrem výše zmiňovaných novelizačních předpisů posílit postavení poškozeného, má tento legislativní krok také své kritiky. Například T. Gřivna²⁶ ještě v době přípravy shora uvedených změn v postavení

²⁵ Důvodová zpráva k zák. č. 281/2011 Sb. součástí sněmovního tisku 229/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období . [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=229>

²⁶ GRIVNA, Tomáš. Práva oběti de lege ferenda v České republice. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 133-139.

poškozeného upozorňoval na fakt, že rozšíření možnosti vést adhezní řízení o nemajetkové újmě nemusí vést ke skutečnému zlepšení postavení poškozeného, neboť řízení o náhradě nemajetkové újmy dle občanského soudního řádu se vede řízení před krajskými soudy a k prokázání intenzity utrpěné újmy, od níž se odvíjí výše přiměřeného zadostiučinění v penězích, je potřeba vést dokazování. Je tedy otázkou, zda soudy budou ochotné dokazování v naznačeném směru provádět a nebudou poškozené pouze odkazovat na řízení ve věcech občanskoprávních z toho důvodu, že by dokazování o výši náhrady nemajetkové újmy přesahovalo potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo (§ 229 tr. řádu).²⁷

Dle mého názoru je příhodné upozornit také na postoj J. Jelínka, který ve svých odborných článcích a vystoupeních dlouhodobě kritizuje právní stav, kdy sice existuje nová hmotněprávní úprava trestního práva (zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník), ale trestní právo procesní je upraveno mnohonásobně novelizovaným trestním řádem z roku 1961. Proto novou právní úpravu postavení poškozeného nepovažuje za příliš promyšlenou a uvádí: „*Pro všechny novelizační body zákona č. 181/2011 Sb. platí, že ani u jednoho se potřeba přijetí nové právní úpravy nejevila jako aktuální a palčivá do té míry, že by její přijetí nemohlo počkat na celkovou reformu trestního práva procesního, která přinese nový trestní řád. V tomto smyslu tedy přijatá novela trestního řádu nesplňuje kritérium naléhavosti jejího přijetí.*“²⁸ S uvedenými závěry nelze než souhlasit, nicméně rychlost postupu v oblasti rekonstrukce trestního práva procesního²⁹ vyvolává značné pochybnosti o tom, zda v dohledné době vůbec k přijetí nového trestního řádu dojde. I při vážných pochybnostech o faktickém přínosu zmiňovaných novelizací lze mít za to, že přinejmenším praktická aplikace současných ustanovení bude dobrým vodítkem pro nový trestní řád.

2.2 Korekce výkladu pojmu poškozeného

Zákon č. 181/2011 Sb. společně se zák. č. 193/2012 Sb. podstatně rozšířil definici poškozeného, a tak také možnosti uplatňování dalších typů nároků. Nicméně je nutné stále mít na vědomí, že trestní řád obsahuje určitou korekci výkladu pojmu

²⁷GŘIVNA, Tomáš. Op. cit., s. 136.

²⁸JELÍNEK, Jiří. Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2011, roč. 44, č. 4, s. 266.

²⁹V současné době je to již téměř pět let (6. 8. 2008), co vláda schválila věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). Do dnešního dne nedošlo ve věci k relevantnímu postupu.

poškozeného. Touto korekcí jsou především dvě ustanovení, a to § 43 odst. 2: *Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.* a ustanovení § 310a: *Při řízení o narovnání nepřisluší práva poškozeného tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.*

Institut obsažený v § 43 odst. 2 byl do trestního řádu zaveden zákonem č. 265/2001 Sb. Z důvodové zprávy³⁰ k příslušné novele vyplývá, že vložení daného ustanovení bylo vedeno snahou zákonodárce o zamezení příliš rozšiřujícího výkladu pojmu poškozený. Účelem § 43 odst. 2 tr. řádu tedy není omezením pojmu poškozeného, je spíše snahou usměrnit praxi v tom, aby pojem poškozeného nebyl vykládán příliš široce a nezahrnoval osoby, které jsou jednáním obviněného postiženy až zprostředkovaně, nebo se za poškozené samy označují, aniž by pro to byl důvod.³¹ Záměr zákonodárce byl veden zajisté správnou myšlenkou, nicméně sama právní úprava je nedokonalá. Především lze nedokonalost spatřovat v tom, že nedošlo k samotné úpravě postupu při rozhodování o tom, kdo je či není poškozeným. Tato chybějící úprava je dlouhodobým předmětem kritiky. J. Jelínek poukazuje na to, že o otázkách, zda je škoda v příčinné souvislosti se stíhaným skutkem, nebo zda je v konkrétním případě dáno zavinění škůdce, je podle současné právní úpravy rozhodováno jako o otázkách prejudiciálních, tedy ještě před tím než je započato jakékoliv dokazování.³² Namítá také, že ve svých důsledcích současná česká právní úprava umožňuje vyloučení určité osoby jako poškozeného na základě účelových kritérií.³³ S chybějícím formálním postupem souvisí také nemožnost podání opravného prostředku proti takovému rozhodnutí. V daném případě by bylo vhodné zvolit pro

³⁰ Důvodová zpráva k zák. č. 265/2001 Sb. součástí sněmovního tisku 785/0, Poslanecká sněmovna parlamentu ČR, 3. období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=785>.

³¹ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 268.

³² JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika - co je nejdůležitější?. In: Jelínek J, Gřivna T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 13-14.

³³ JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 48.

rozhodnutí formu usnesení, proti němuž by bylo možné podat stížnost (§ 119 v souladu s § 134 a násl., § 141 a násl. tr. řádu)³⁴

2.3 K rozlišování mezi pojmy poškozený a oběť trestného činu

Ačkoliv by obecný význam slov „oběť“ a „poškozený“ nabízel vzájemně tato slova zaměňovat, není to v oblasti českého trestního práva zcela možné. I když nelze klást mezi tyto dva pojmy rovnítko, nelze je zároveň považovat za pojmy zásadně rozdílné. Nutné je především přihlížet k tomu, s jakým cílem jsou dané pojmy upraveny. Určité vodítko lze nalézt v důvodové zprávě k zákonu č. 45/2013 Sb., sněmovní tisk č. 617/0: *„Hovoří-li se o poškozeném, má se na mysli především subjekt trestního řízení se všemi procesními právy, které mu trestní řád přiznává, především za účelem dosažení účelu trestního řízení. Mluví-li se o oběti, zdůrazňuje se fakt, že v důsledku trestného činu (činu jinak trestného) vznikla fyzické osobě újma, a proto by trestným činem postižená osoba měla mít taková práva, která zajistí, že s ní bude zacházeno s ohledem na způsobenou újmu, ze strany státu jí bude nabídnuta a popř. poskytnuta určitá péče, a alespoň v některých případech jí bude újma kompenzována. Proto může (a zpravidla bude) mít oběť i postavení poškozeného v trestním řízení.“*³⁵ Každá oběť trestného činu může tedy současně být poškozeným, opačně toto samozřejmě konstatovat nelze. Pro úplnost je nutné zmínit, že osoba se označuje za oběť a může vykonávat odpovídající práva, jež přísluší oběti trestného činu, bez ohledu na to, zda byl pachatel trestného činu odhalen, nebo zda byl čin spáchán osobou trestně neodpovědnou. Z logiky věci nelze tohoto využít pro institut poškozeného, neboť poškozený uplatňuje svá práva jen v průběhu trestního řízení.

Vzájemný vztah pojmů „poškozený“ a oběť se pokusím detailněji přiblížit v následujících podkapitolách, a to charakterizováním pojmu oběti z pohledu dosavadní účinné právní úpravy (zák. č. 209/1997 Sb.), právní úpravy, jež má tu stávající nahradit (zák. č. 45/2013 Sb.), a z pohledu kriminologického - viktimologického.

³⁴ JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika - co je nejdůležitější?. In Jelínek J, Gřivna T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 14.

³⁵ Obdobně k tomuto tématu - ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. s.32-33.

2.3.1 Poškozený a oběť upravená zák. č. 209/1997 Sb.

Dosavadní účinné trestněprávní předpisy neobsahují komplexní úpravu pojmu oběti a jejích práv, pojem oběti je obsažen jen v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Podle tohoto zákona se obětí rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, popřípadě také osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu (§ 2 odst. 1, 2 zák. č. 209/1997 Sb.). Jak už vyplývá ze samotného názvu a ustanovení § 1 zákona č. 209/1997 Sb., nedává si tento zákon za cíl upravit postavení oběti v trestním řízení a její práva, nýbrž jeho primárním záměrem je zajistit obětem trestné činnosti poskytování peněžité pomoci. Další práva obětí, která se netýkají poskytování peněžité pomoci státem, jsou upravena, jak v trestním řádu (právo na informace, právo na poučení, právo na soukromí, právo ze zákonných důvodů utajit totožnost svědka apod.), tak je lze nalézt v zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (právo na sociální služby). O úpravě práv oběti v tomto rozsahu nelze hovořit jako o úpravě dostatečné, negativně byla hodnocena chybějící úprava ochrany před druhotnou újmou způsobenou především neohleduplným a necitlivým postupem orgánů činných v trestním řízení (tzv. sekundární viktimizace).³⁶

Ze shora uvedeného je jasné, že poškozený, jak je definován v trestním řádu, je na jednu stranu pojmem širším a na stranu druhou pojmem zúženým oproti pojetí oběti. Širším je v tom smyslu, že za poškozeného se považují jak právnické, tak fyzické osoby, které utrpěly majetkovou škodu, nemajetkovou újmu nebo se na jejichž úkor obviněný obohatil, oproti tomu obětí je jen ta fyzická osoba, která utrpěla škodu na zdraví (příp. osoba pozůstalá). O užším vymezení pojmu poškozeného lze hovořit především proto, že za poškozeného nelze považovat pozůstalého na rozdíl od oběti trestného činu.

³⁶ viz důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb., sněmovní tisk č. 617/0.

2.3.2 Oběť z pohledu kriminologického

Pokud má být pojem oběti chápán správně v celém rozsahu, je nutné nahlédnout na něj také z pohledu kriminologického či viktimologického.³⁷ Podle tohoto pojetí se osoba stává obětí, jestliže je objektivně narušeno její právo a subjektivně je to prožíváno s nevolí nebo bolestí.³⁸ V úzkém pojetí pojmu oběti se obětí rozumí osoba, které byla konkrétním trestným činem způsobena újma, a to poškození nebo ohrožení na životě, zdraví, majetku, cti, svobodě nebo jiných právech. Tyto osoby jsou také označovány jako tzv. primární oběti. Mezi samotnými odborníky z oblasti kriminologie panuje nesouhlas, zda shora uvedené vymezení oběti rozšířit také o osoby zprostředkovaně dotčené trestným činem, tzv. sekundární oběti. Jednalo by se o osoby blízké osobě bezprostředně zasažené trestným činem, a to o příbuzné, partnery, manžely, kteří by následkem trestného činu trpěli např. traumatem ze ztráty blízké osoby, ztrátou živitele apod. O. Novotný, J. Zapletal a kol. se ve své učebnici kriminologie³⁹ přiklání k tomu, že by mezi oběti tyto osoby řazeny být neměly. Současně ale doplňují, že lze např. v problematice odškodňování a sociální pomoci některé poznatky z oblasti viktimologie vztáhnout i na tyto osoby. Rozdílný přístup zastávají např. ve své učebnici kriminologie J. Kuchta, H. Válková a kol. Přiklání se k pojetí rozšiřujícímu a řadí mezi oběti i osoby zprostředkovaně dotčené trestným činem.⁴⁰

Oproti účinné právní úpravě obětí je kriminologická definice širší, vztahuje se nejen na osoby, které utrpěly škodu na zdraví, ale také na osoby, které utrpěly i jinou újmu - újmu na majetku i na nemajetkových právech. V současné době platný zákon č. 45/2013 Sb., jenž v zásadě nahradí stávající úpravu, udává nový trend v oblasti ochrany obětí trestné činnosti a přiklání se k uvedenému širšímu pojetí.

2.3.3 Poškozený a oběť upravená v zák. č. 45/2013 Sb.

V současné době účinná právní úprava je nevyhovující nejen z důvodu nedostatečné ochrany obětí trestných činů, ale také z důvodu nedostačující implementace rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001,

³⁷ K problematice, zda chápat viktimologii jen jako součást zájmu kriminologie, či zda se jedná o samostatnou vědu blížeji uvedená učebnice: KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: Beck, 2005, XXIV, s. 156 a násl.

³⁸ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009, str. 90.

³⁹ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 150.

⁴⁰ KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: Beck, 2005, XXIV, s. 156.

o postavení obětí v trestním řízení. Komise EU ve svých dvou hodnotících zprávách z let 2004 a 2009 konstatovala, že v České republice cílů rámcového rozhodnutí nebylo dosaženo.⁴¹ Zákodárce se s uvedenými nedostatky rozhodl vypořádat, byl vypracován a v únoru letošního roku schválen nový zákon vztahující se na oběti trestné činnosti, a to zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, jehož účinnost v zásadě nastane dne 1. 8. 2013.⁴² Výjimkou jsou ustanovení, která účinnosti nabývají dřívějším datem.⁴³ Zákonem č. 45/2013 Sb. dojde k nahrazení celé první části zákona č. 209/1997 Sb., která de facto obsahuje celou úpravu poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti (§ 57 ZOTČ.)

Při srovnání se zák. č. 209/1997 Sb. lze konstatovat, že nová úprava obětí přináší zásadní změny. Pojem oběti trestného činu je rozšířen, obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Dále se obětí rozumí také příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou a byla-li trestným činem způsobena oběti smrt (§ 2 odst. 2,3 ZOTČ.). Zákon také zavádí specifickou kategorii obětí, tzv. zvlášť zranitelné oběti, mezi něž dle § 2 odst. 4 řadí např. děti či osoby handicapované. Tyto osoby jsou dle důvodové zprávy k zákonu zvláště náchylné k druhotné viktimizaci, a proto je nutné k jejich ochraně přijmout speciální opatření. Také je nutné uvést, že pro účely zákona č. 45/2013 Sb. se trestným činem rozumí i čin jinak trestný (§ 2 odst. 1), z čehož vyplývá, že zákonodárce myslel i na oběti, jímž byla způsobena újma osobou, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku či nepříčetnost. Za oběť se považuje každá osoba, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li o zjevné zneužití postavení oběti. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen. (§ 3 odst.1). K tomuto ustanovení se ve svém příspěvku na konferenci organizované dne 26. 9. 2012 Právnickou fakultou Univerzity Karlovy a Českou kriminologickou společností vyjádřil

⁴¹ Blížeji o nedostatecích implementace rámcového rozhodnutí v České republice viz důvodová zpráva k návrhu zákona 45/2013 Sb, součástí sněmovního tisku 617/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6.volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

⁴² Zákon č. 45/2013 Sb. byl vyhlášen 25.2. 2012 ve Sbírce zákonů a datum 1. 8. 2013 vyplývá z § 62 : „*Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem šestého kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení, s výjimkou ustanovení...*“.

⁴³ Jedná se především o ustanovení upravující subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů a jejich registraci, změnu OSŘ a dalších předpisů. [viz § 62 bod a), b), c) ZOTČ].

T. Gřivna takto: „Mnohdy je totiž na počátku trestního řízení nejasné, jestli vůbec k trestnému činu došlo a kdo jej spáchal. Ani zproštění obžaloby nemusí znamenat, že trestný čin nebyl spáchán nebo se ho nedopustil obžalovaný. Status oběti nelze činit závislým na výsledku trestního řízení. S poskytnutím péče a přiznáním práv oběti nelze otálet, až bude znám výsledek trestního řízení. Proto je třeba vycházet z toho, že na osobu, která se cítí být obětí trestného činu, je třeba jako na oběť pohlížet, pokud nevyjde najevo opak.“⁴⁴

Ačkoliv definice oběti nyní nápadně připomíná obecnou definici pojmu poškozeného v ustanovení § 43 odst. 1 tr. řádu, je nezbytné mít neustále na paměti již výše zmíněný účel úpravy obou pojmů. Za oběť se považuje fyzická osoba, jíž vznikla újma a je především subjektem zvláštní péče státu, která má omezit negativní dopady trestného činu a zabránit druhotné újmě. Poškozeným se rozumí fyzická či právnická osoba v postavení procesní strany trestního řízení a výkon jeho práv má především směřovat k naplnění účelu trestního řízení. Výkon práv je tímto účelem také limitován - pokud by mohl překročit rámec trestního řízení nebo je mohl protáhnout, odkáže soud poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem (§ 229 tr. řádu). Na závěr nezbyvá než podotknout, že v konkrétních případech se pojem poškozený nebo oběť bude používat v závislosti na tom, pod jakým úhlem na danou osobu pohlížíme - osoba tedy může být jednak obětí z pohledu jí poskytované zvláštní péče státu a jednak poškozeným z pohledu trestního řízení.

⁴⁴ GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 26-27.

3 Postavení poškozeného v trestním řízení a jeho práva

3.1 K postavení poškozeného obecně

Poškozený je stranou trestního řízení (§ 12 odst. 6 tr. řádu) zcela nezávislou na ostatních stranách řízení. Poškozený má postavení strany trestního řízení bez ohledu na to, zda je subjektem adhezního řízení či nikoliv.⁴⁵ O další kategorizaci poškozených budu pojednávat dále.

Postavení poškozeného je zcela samostatné, a ačkoliv lze hovořit o tom, že jeho zájmy jsou se zájmy státního zástupce do jisté míry totožné, v konkrétním případě se mohou i lišit.⁴⁶ J. Jelínek ve své publikaci *Poškozený v českém trestním řízení* uvádí příklady takových možných rozporů. Může k nim dojít například v otázce hodnocení skutkového stavu a jeho právního posouzení (spornou může být otázka způsobu provedení činu - zda se jednalo o útok vyprovokovaný či nikoliv, otázka míry zavinění obviněného, jeho pohnutky apod.). Rozpory se mohou také projevit v otázce oprávněnosti uplatňovaného nároku na náhradu škody co do základu a výše nároku.⁴⁷ Rozdíly v uplatňování zájmů vyplývají především z toho, že zatímco státní zástupce reprezentuje zájem veřejný, poškozený svůj zájem, tedy zájem čistě soukromý.

V trestním řízení je časté, že osoba v postavení poškozeného vystupuje zároveň jako svědek. Ač je samozřejmě povinna vyvarovat se křivého svědectví, nemusí být její svědectví nestranné. Samozřejmě může uvádět a prokazovat jen to, co jednoznačně svědčí proti obviněnému. Je také možné konání přesně opačné, kdy poškozený vystupuje ve prospěch obviněného (typicky trestný čin z nedbalosti na osobě blízké).⁴⁸

3.2 Dvě skupiny poškozených

Podle stávající zákonné úpravy postavení poškozených lze rozdělit poškozené na dvě základní kategorie, které se od sebe liší svými právy a povinnostmi.

⁴⁵ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 39.

⁴⁶ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 235.

⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. Op. cit., s. 39.

⁴⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. Op. cit., s. 235.

Poškozené lze dle trestního řádu členit na tyto dvě skupiny:

- poškození, kteří mohou žádat náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích a vydání bezdůvodného obohacení, a jsou subjektem tzv. adhezního řízení (§ 43 odst. 3 tr. řádu);
- poškození, kteří nemají oprávnění žádat o náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení, a tedy nejsou subjektem adhezního řízení (§ 43 odst. 1 tr. řádu).

Poškozený má právo vystupovat jako procesní strana v trestním řízení bez ohledu na to, zda patří do jedné nebo do druhé skupiny.⁴⁹ Je tedy umožněno vystupovat jako strana řízení nejen osobě, která má nárok na náhradu škody (nebo nemajetkové újmy, nebo na vydání bezdůvodného obohacení), ale také každému, komu bylo v přímé souvislosti s trestným činem ublíženo (vznikla mu škoda nebo nemajetková újma, nebo se na jeho úkor obviněný obohatil), i když je z důvodů stanovených zákonem vyloučeno, aby uplatnil nárok na náhradu škody (nebo na náhradu nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení).

3.3 Procesní práva náležející oběma kategoriím poškozených (všem poškozeným)

Pro osobu, která je v postavení poškozeného jako strana trestního řízení, vyplývají z daného postavení určitá procesní práva a povinnosti. Z ustanovení § 43 odst. 1 vyplývají práva, která jsou oběma kategoriím poškozených společná. Jedná se o právo činit návrh na doplnění dokazování, právo nahlížet do spisů, právo zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, právo zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a právo před skončením řízení se k věci vyjádřit. Dalšími právy, která náleží poškozeným z obou kategorií, se rozumí právo v zákonem daných případech žádat informace o propuštění či útěku obviněného, příp. odsouzeného (§ 44a tr. řádu), právo na poučení o svých právech (§ 46 tr. řádu), právo být zastoupen zmocněncem (§ 50 tř. řádu), právo požádat o zastoupení zmocněncem bezplatně či za sníženou odměnu (§ 51a tr. řádu), právo udělit či neudělit souhlas s trestním stíháním (§ 163 tr. řádu).

⁴⁹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 1. 1973 sp. zn. 1 Tz 62/72, publikované pod č. R 8/1974-III. Sb. rozh. tr.

Vybranými procesními právy poškozeného se zabývám v následujících podkapitolách.

3.3.1 Omezení nebo vyloučení uplatňování práv poškozeného

Kromě toho, že trestní řád upravuje samotná práva poškozeného, koriguje také možnosti jejich uplatňování a v některých případech jejich výkon vylučuje.

Poškozený nemůže uplatňovat svá procesní práva, která mu trestní řád jako poškozenému přiznává, pokud se jich výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdá (§ 43 odst. 4 tr.řádu). Rozumí se tím situace, kdy se poškozený vzdá všech svých procesních práv, nebo také situace, kdy se poškozený rozhodne vzdát jen některého práva, např. práva nahlížet do spisů či činit návrhy na dokazování. Z uvedeného tedy vyplývá, že je pak pro poškozeného uplatňování jeho procesních práv zcela vyloučeno nebo jen omezeno.

Prohlášení o vzdání se procesních práv může poškozený vzít zpět a opětovně je oprávněn začít svá procesní práva uplatňovat, pokud to bude s ohledem na stav řízení přicházet v úvahu a poškozený tuto změnu příslušnému orgánu činnému v trestním řízení výslovně sdělí.⁵⁰ Je tedy jasné, že v konkrétním případě poškozený např. nemůže vzít zpět své prohlášení a chtít uplatnit své právo podat návrh na doplnění dokazování ve chvíli, kdy je dokazování skončeno a soud se odebral k závěrečné poradě.

Dále oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný (§ 44 odst. 1 tr. řádu). K tomuto se uvádí, že obviněný je vlastně občanskoprávním odpůrcem poškozeného, proto je logické, že v témže řízení nemůže vystupovat ve dvojím procesním postavení.⁵¹ Poškozený nemůže být současně také v postavení znalce, a to pro poměr k věci⁵², dále je vyloučeno, aby byl zúčastněnou osobou dle § 42 odst. 1 tr. řádu.

Výkon procesních práv poškozeného může být také omezen nebo vyloučen v případech, kdy je poškozený současně svědkem v daném trestním řízení. Z postavení svědka vyplývají pro danou osobu další práva a povinnosti, a je proto nutné tato práva a povinnosti sladit nejen mezi sebou, ale také s účelem trestního řízení. K postavení

⁵⁰ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 3., aktualiz. vyd. podle stavu k 1.10. 2012. Praha: Leges, 2012, s.593.

⁵¹ JELÍNEK, Jiří. Op. cit., s. 597.

⁵² R 11/1977: „Za znalca nemožno pribrať osobu, ktorá vzhľadom na svoj pomer k veci, k orgánom vykonávajúcim konanie alebo k stranam môže vzbudzovať pochybnosti čo do svojej predpojatosti.“

poškozeného a svědka v jedné osobě vyjádřil právní názor Ústavní soud ve svém nálezu sp.zn. III.ÚS 587/04, ze dne 3. 3. 2005, takto: „*Jakkoliv je poškozený coby strana trestního řízení vybaven celou řadou procesních práv, upravených v § 43 a násl. tr. ř., je třeba výkon těchto práv sladit s účelem trestního řízení (náležitě zjistit trestné činy a jejich pachatele podle zákona spravedlivě potrestat, srov. § 1 odst. 1 tr. ř.). V posuzované věci je navíc postavení stěžovatele specifické v tom směru, že v trestním řízení vystupuje nejen v pozici poškozeného, ale i svědka, tedy nositele důkazu, přičemž vzhledem k účelu trestního řízení a požadavku zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností (§ 2 odst. 5 tr. ř.) převažuje v trestním řízení zájem na stěžovatelově nezkršené svědecké výpovědi. Pokud v této věci postupoval předseda senátu podle ustanovení § 209 odst. 1 tr. ř. a neumožnil stěžovateli být přítomen při výslechu obžalovaného v hlavním líčení z obavy, že by jeho budoucí svědecká výpověď mohla být výsledkem obžalovaného ovlivněna, nedošlo tím k porušení ústavně garantovaných práv stěžovatele, zakotvených v čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny.*“⁵³

Jak jsem již zmínila v kapitole 1.2, nálezem Ústavního soudu Pl.ÚS 6/2000 ze dne 31. 1. 2001 bylo zrušeno ustanovení § 44 odst. 2 tr. řádu, které omezovalo účast poškozeného v řízení před krajským soudem jako soudem první instance. Podle tohoto ustanovení bylo na rozhodnutí soudu, zda danou osobu jako poškozeného vůbec připustí k účasti na řízení. Pokud soud rozhodl záporně, nešlo proti tomuto usnesení podat stížnost a rozhodnutí soudu tak nemohlo být přezkoumáno. V současné době je § 44 odst. 2 tr. řádu vloženo ustanovení o tzv. společném zmocněnci poškozených. Pokud je počet poškozeným mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu, či v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou uplatňovat svá práva jen prostřednictvím společného zmocněnce. Pokud se poškozený v takovém případě pokouší uplatnit svá práva sám, nikoliv prostřednictvím společného zmocněnce, rozhodne soud dle ustanovení § 206 odst. 3, 4 tr. řádu, že jej jako poškozeného hlavnímu líčení nepřipouští. Blíže se problematice věnuji v kapitole 3.6.4.

⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2004 sp. zn. III.ÚS 587/04. [online]. [cit. 2013-04-23] Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=47895&pos=1&cnt=1&typ=result>

3.3.2 Právo na poučení

Základním předpokladem pro řádné uplatnění procesních práv poškozeného je fakt, že je poškozený vůbec zná. K tomu má zejména dopomoci poučení orgány činnými v trestním řízení. Dle ustanovení § 46 tr. řádu jsou orgány činné v trestním řízení povinny poučit poškozeného o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Zákonem č. 193/2012 Sb. byla do ustanovení § 46 tr. řádu doplněna druhá věta, a to v následujícím znění: „*Pokud je vedeno řízení pro trestný čin, u něhož lze sjednat dohodu o vině a trestu, upozorní orgány činné v trestním řízení při poučení prováděném v přípravném řízení poškozeného zejména na to, že může dojít k sjednání dohody o vině a trestu a že v takovém případě může uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení nejpozději při prvním jednání o takové dohodě*“.

Citované ustanovení zakládá poškozenému jedno z jeho základních oprávnění, a to být orgány činnými v trestním řízení poučen o svých právech a moci tato práva uplatňovat. Ovšem orgány činné v trestním řízení jsou povinny poučit poškozeného jen o těch jeho procesních právech, která má v trestním řízení, nikoliv o jiných, zejména nikoliv o právech hmotněprávních.⁵⁴ Například soud není povinen poučit obžalovaného o možnosti uplatnit námitku promlčení, nebo poučit poškozeného, že uplatňovaný nárok může uplatnit ve větší výši, jestliže z výsledků dokazování vyplývá, že mu přísluší více než uplatňuje. P. Šámal k uvedenému ve svém komentáři⁵⁵ k trestnímu řádu doplňuje: „*To vyplývá, jednak ze souvislosti ustanovení § 46 a § 43 odst. 1,3 tr. řádu a dále z ústavní zásady, že v řízení je třeba zachovat rovnost účastníků (čl. 37 odst. 3 LZPS)*.“⁵⁶ Nedodržení uvedené podmínky poučovat poškozeného jen o jeho procesních právech by vedlo také k porušení zásady nestrannosti vedení soudního řízení (čl. 36 odst. 1 LZPS).

V závislosti na skutečnosti, v jakém stádiu je trestní řízení, se odvíjí, které orgány činné v trestním řízení mají poučovací povinnost dle § 46 tr. řádu. V přípravném řízení jsou k tomu povinen policejní orgán, státní zástupce, v řízení před soudem je to předseda senátu či samosoudce. Obsah poučení poškozeného dle § 46 tr. řádu má být vždy přizpůsoben tomu, jaké práva může poškozený vykonávat. Je zcela nadbytečné

⁵⁴ Usnesení NS ze dne 21. 5. 1969, sp.zn. 10 Tz 12/69, publikované pod č.R 2/1970 Sb. rozh. tr.

⁵⁵ ŠÁMAL, Pavel. Trestní řád: komentář. 6.,dopl. a přepr. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s.1525.

⁵⁶ ŠÁMAL, Pavel. Op. cit., s. 337.

např. poučovat poškozeného ohledně uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, pokud takový nárok neuplatňuje. J. Látal také upozorňuje na fakt, že orgány přípravného řízení někdy nesprávně k poučení poškozených využívají předtištěných tiskopisů.⁵⁷ Takový nesprávný postup způsobí, že konkrétní poškození nemusí být poučení v rozsahu, jenž je adekvátní jejich skutečnému postavení. Nicméně případný nedostatek poučení poškozeného je sice vadou řízení, nikoliv však vadou podstatnou, jež by odůvodňovala zrušení rozsudku v odvolacím řízení podle § 258 odst. 1 písm. a) tr. řádu a vrácení věci podle § 260 tr. řádu.⁵⁸

Kromě řádného poučení o procesních právech jsou dle ustanovení § 46 tr. řádu orgány činné v trestním řízení také povinny poškozenému poskytnout plnou možnost k jejich uplatnění. Důvody takového postupu lze dle odborné literatury spatřovat v tom, že pomoc poškozenému při výkonu jeho procesních práv ze strany orgánů činných v trestním řízení není jen v jeho soukromém zájmu, ale je i v zájmu veřejném.⁵⁹

Dosud neúčinný ZOTČ upraví i poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení. Nově bude v ustanovení § 2 doplněn odstavec 15, který mimo jiné výslovně stanovuje povinnost orgánů činných v trestním řízení v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků. Bude-li mít poškozený současně postavení oběti podle ZOTČ budou orgány činné v trestním řízení povinny poučit takového poškozeného také o právech podle ZOTČ a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění.

3.3.3 Právo žádat informace o nebezpečném obviněném či odsouzeném

Právo poškozeného podat žádost o informace o pobytu nebezpečného obviněného nebo odsouzeného na svobodě je v současné době předmětem novelizace. Ke změnám tohoto institutu došlo prostřednictvím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Ačkoliv uvedený zákon zrušuje a v daném rozsahu nahrazuje stávající ustanovení trestního řádu, která upravují poskytování informací o nebezpečném obviněném nebo odsouzeném, je dle mého stávající úpravě nutné stále věnovat

⁵⁷ Srov. LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky ministerstva spravedlnosti České republiky. Praha: SEVT, 1994, s. 52.

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 4. 1974, sp.zn. Tzv 10/1974, publikovaný pod č. R 29/1974 Sb.rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*.1974, ročník 26, s.

⁵⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 331-332.

pozornost. A to nejen z důvodu její již dočasné účinnosti, ale také z důvodu výkladu nových ustanovení, jež ji nahrazují. Proto se v této podkapitole nejprve věnuji současné úpravě dle trestního řádu a dále úpravě nové, dle zák. č. 45/2013 Sb.

a. Účinná úprava dle trestního řádu

V ustanovení § 44a tr. řádu je upraveno právo poškozeného žádat informace o tzv. nebezpečném obviněném či odsouzeném. Ustanovení § 44a zákonodárce do trestního řádu vložil zákonem č. 283/2004 Sb. s účinností od 1.7. 2004. Vložení takového ustanovení bylo vedeno praktickými poznatky nestátních a jiných organizací zaměřujících se na ochranu obětí trestných činů, z nichž vyplývalo, že pachatel násilného trestného činu se často vrací zpět k oběti s úmyslem jí znovu ublížit. Z praxe tedy vyplynula potřeba, aby oběti násilných trestných činů byly v určitých případech informovány o tom, zda a kdy byl pachatel propuštěn z vazby či z výkonu trestu odnětí svobody.⁶⁰ Zároveň bylo daným ustanovením provedeno rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001, o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV), k jehož implementaci byla Česká republika povinna.⁶¹

Do účinnosti novelizačního zákona neexistovala pro poškozeného jako možnost k uplatnění ochrany informovat se o pobytu uprchlého či propuštěného obviněného (odsouzeného). Určitá jiná možnost ochrany poškozeného existovala, ale nelze hovořit o její dostatečnosti. Pokud měl poškozený postavení svědka v trestním řízení, teoreticky v úvahu přicházela možnost utajit totožnost a podobu svědka podle ustanovení § 55 odst. 2 tr. řádu. V praktickém životě ale byla aplikovatelnost tohoto ustanovení k ochraně poškozeného, jenž má zároveň postavení svědka, často nemožná. Oběti násilných činů mnohdy bývají osoby, které se s pachatelem vzájemně znají, či dokonce jsou osobou pachateli blízkou. Ani použití zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, nebylo příliš reálné, a to především z důvodu jeho subsidiární použitelnosti až v případě, kdy nelze použít jiných prostředků ochrany (§ 1 odst. 1, 2 zák. č. 137/2001 Sb.)⁶², a jak vyplývá z důvodové

⁶⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 283/2004 Sb., součástí sněmovního tisku 424/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 4. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=424>

⁶¹ Na informování obětí a jejich ochranu se vztahuje především čl. 4 a čl.8 Rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:04:32001F0220:CS:PDF>

zprávy k jeho návrhu, tento zákon směřuje především k potlačování závažné trestné činnosti a organizovaného zločinu.⁶³

Právo na informace o uprchlém nebo propuštěném nebezpečném odsouzeném (obviněném) je v ustanovení § 44a odst. 1 tr. řádu upraveno takto: *Shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl, odsouzený byl propuštěn z výkonu ochranného léčení nebo z jeho výkonu uprchl, nebo odsouzený byl propuštěn z výkonu zabezpečovací detence nebo z jejího výkonu uprchl.* Ustanovení odst. 2 stanovuje, u koho může poškozený takovou žádost uplatnit, a to u soudu a v přípravném řízení u státního zástupce. Pokud je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, podává se taková žádost soudu, který rozhodoval v prvním stupni.

Současné znění ustanovení § 44a a souvisejících se liší od znění založeného zák. č. 283/2004 Sb. Je totiž výsledkem dalšího zákona č. 41/2009 Sb. s účinností od 1. 1. 2010, kterým došlo ke změně některých ustanovení trestního řádu v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. Právo žádat informace o nebezpečném obviněném (odsouzeném) bylo rozšířeno o možnost žádat informace také o propuštění nebo útěku odsouzeného ze zabezpečovací detence nebo ochranného léčení.

Souvisejícími ustanoveními s ustanovením § 44a trestního řádu jsou ustanovení § 70a odst. 2, § 321 odst. 5, § 353 odst. 4, § 357 odst. 4. Tato ustanovení obsahují specifikaci postupu při propuštění nebo útěku obviněného či odsouzeného v případě, že poškozený podal žádost o informace dle § 44a. Při následném popisu jednotlivých ustanovení vždy vycházím z předpokladu, že poškozený podal žádost dle § 44a.

Ustanovení § 70a odst. 2 zakládá povinnost vyrozumět poškozeného o propuštění nebo útěku obviněného z vazby v den, kdy k této skutečnosti došlo. Tuto informační povinnost má orgán činný v trestním řízení, který vede řízení v době, kdy došlo ke skutečnosti, kterou je třeba věznicí oznámit (§ 70a odst. 3).

V ustanovení § 321 odst. 5 je obsažena úprava vyrozumívání v případě propuštění nebo útěku odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody. Zde je tato

⁶³ Podrobněji důvodová zpráva k návrhu zák. č. 173/2001 Sb.; součástí sněmovního tisku 697/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 3. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=697>.

povinnost přenesena na věznice. Pokud tedy odsouzený uprchne nebo je propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, je věznice povinna bezodkladně písemně vyrozumět poškozeného, nejpozději však v den následující po uvedené skutečnosti.

Obdobným způsobem jako informování poškozeného v případě propuštění, resp. uprchnutí odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody je upraveno také vyrozumívání poškozeného v situaci, kdy odsouzený uprchne nebo je propuštěn z ochranného léčení (§ 335 odst. 4) nebo ze zabezpečovací detence (§ 357 odst. 4).

Ačkoliv zavedení možnosti žádat o poskytnutí informací o nebezpečném obviněném či poškozeném je rozhodně lepším stavem než předchozí zcela chybějící právní úprava, nezbyvá než konstatovat, že se nejedná o stav dokonalý. Z ustanovení § 44a odst.1 vyplývá, že je na uvážení orgánu činného v trestním řízení, zda je poškozený ohrožen pobytem obviněného (odsouzeného) na svobodě, na základě čehož poučí či nepoučí poškozeného o možnosti podat žádost o informace o pobytu obviněného (odsouzeného). Poškozený tedy má možnost být informován o pobytu obviněného (odsouzeného) jen v tom případě, že je obviněný (odsouzený) shledán orgánem činným v trestním řízení nebezpečným a následně o tyto informace podá žádost. Kriticky je samozřejmě možné pohlížet na to, že v některých konkrétních případech není orgán činný v trestním řízení schopen správně zvážit nebezpečnost obviněného (odsouzeného). Pokud obviněný v průběhu trestního řízení či odsouzený ve výkonu trestu (zabezpečovací detence, ochranného léčení) nevykazuje určité znaky možného nebezpečného chování na svobodě⁶⁴, těžko lze rozpoznat, že pojal úmysl poškozenému opětovně způsobit újmu.

Dále lze, podle mého názoru, v ustanovení § 44 tr. řádu spatřovat velký nedostatek také v tom, že se informace o uprchlém či propuštěném obviněném (odsouzeném) poskytuje jen tomu poškozenému, který byl o možnosti podat žádost o informace poučen a následně tuto žádost podal. V praxi může dojít k situaci, kdy poškozený žádost nepodá, a to i přesto, že byl dle zákona o této možnosti informován a obviněný (odsouzený) se ze zcela objektivních důvodů považuje za nebezpečného. Zejména může k této situaci dojít tehdy, pokud poškozený subjektivně nebezpečí opětovné újmy nepocítuje, nebo je případně zlehčuje. Jako východisko z této situace se jeví přijetí nové právní úpravy, která by stanovila, že právo na informace o obviněném

⁶⁴ Takovým znakem by mohly být výhrůžky adresované poškozenému.

(odsouzeném) na svobodě se poskytuje z úřední povinnosti každému poškozenému. Orgány činné v trestním řízení by již o nebezpečnosti obviněného (odsouzeného) nerozhodovaly, nýbrž by ex officio v případě uprchnutí nebo propuštění obviněného (odsouzeného) na svobodu automaticky informovaly všechny poškozené.⁶⁵

Další nedostatek dosavadní účinné právní úpravy je dle mého ve lhůtách, v nichž je o propuštění nebo uprchnutí obviněného nebo odsouzeného poškozený informován. Pokud obviněný uprchne z vazby je dle § 70a odst. 2 tr. řádu poškozený vyrozuměn o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby v den, kdy k této skutečnosti došlo. P. Vantuch ve svém článku „*K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném)*“ poukazuje na skutečnost, „že vzhledem k rozloze České republiky mohou z této úpravy vyplynout poškozeným značné problémy, protože propuštěný či uprchlý obviněný se během jediného dne může dostat na kterékoliv místo republiky“.⁶⁶ V případě propuštění obviněného z vazby z důvodu uplynutí nejvyšší přípustné doby trvání vazby (§ 72a tr. řádu) by bylo vhodné informovat poškozeného nejpozději v den, který předchází dni propuštění obviněného. Při útěku nebo propuštění obviněného z jiného důvodu než výše uvedeného, by přicházelo v úvahu vyrozumět poškozeného bezodkladně po vzniku rozhodné skutečnosti, tedy bezodkladně po útěku nebo propuštění, nikoliv během jednoho dne.

Téměř identicky lze přistupovat k ustanovením týkajícím se propuštění nebo útěku odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody (§ 321 odst. 5 tr. řádu), z výkonu ochranného léčení (§ 353 odst. 4 tr. řádu), nebo z výkonu zabezpečovací detence (§ 357 odst. 4 tr. řádu). Podle těchto ustanovení vzniká povinnost písemně vyrozumět poškozeného bezodkladně, nejpozději však v den následující po rozhodné skutečnosti, již se miní uprchnutí nebo propuštění odsouzeného.⁶⁷ Písemnost daného vyrozumění

⁶⁵ Obdobně např.: JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 3., aktualiz. vyd. podle stavu k 1.10. 2012. Praha: Leges, 2012, s.598.; VANTUCH, Pavel. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). *Trestněprávní revue*. 2005, roč. 4, č. 1, s. 16-17.; DVOŘÁKOVÁ, Irena. Postavení poškozeného v trestním řízení. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 123-124.

⁶⁶ VANTUCH, Pavel. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). *Trestněprávní revue*. 2005, roč. 4, č. 1, s. 17.

⁶⁷ Specifickým případem je propuštění nebo útěk odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, neboť dle účinného ustanovení § 321 odst. 5 věty třetí vzniká věznicí povinnost informovat jen poškozeného,

a možnost odeslat jej až následný den po rozhodné skutečnosti může mít za následek to, že jej poškozený nedostane včas, neboť se může stát, že je mu doručeno až v průběhu několika dnů. Do té doby již může být odsouzeným konfrontován. Vhodnějším způsobem, jak poškozeného co nejrychleji vyrozumět by zajisté byla např. telefonická informace či osobní návštěva policisty. Opětovně lze namítat, že v případě propouštění odsouzených na svobodu by svůj účel splnila také možnost, aby věznice (popřípadě zdravotnické zařízení, ústav) informovaly poškozeného o této skutečnosti nejpozději den předem, neboť k propouštění z výkonu trestu (zabezpečovací detence či ochranného léčení) nedochází ze dne na den.⁶⁸

Z velké části na vytýkané nedostatky reaguje novelizační zákon č. 45/2013 Sb. Blíže o změnách pojednávám v následující podkapitole.

b. Úprava obsažená v zák. č. 45/2013 Sb.

V současné době platný, ale nikoliv účinný, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, výše uvedená ustanovení trestního řádu zrušuje a v souladu s rámcovým rozhodnutím Rady č. 2001/220/SVV podstatně rozšiřuje právo poškozeného jako oběti na informace.⁶⁹ Právo na informace je upraveno v ustanovení § 8 - 13 ZOTČ, součástí je také právo podat žádost o poskytnutí informací o obviněném nebo odsouzeném. Nově bude možné podat žádost o informace o obviněném či odsouzeném i v případě, že se nejedná o nebezpečného obviněného nebo odsouzeného. Obecně lze říci, že budou poskytovány informace všem poškozeným jako obětem trestných činů bez ohledu na nebezpečnost obviněného nebo odsouzeného. Stále je ale nutné, aby oběť, která chce být informována, podala žádost. Důvodová zpráva k zák. č. 45/2013 Sb. také uvádí, že tam, kde by žádost oběti byla zcela zjevně zneužitím jejího práva, je možné postupovat podle § 3 odst. 1 ZOTČ a informaci neposkytnout.⁷⁰ O možnosti podat žádost o informace o obviněném nebo odsouzeném informuje oběť Policie České republiky, policejní orgán nebo státní zástupce. Písemně oběti sdělí, u kterého konkrétního orgánu a jakým způsobem může požádat o informace podle § 11 odst. 1, 3 ZOTČ (tj. informace

svědek je zde opomenut, ačkoliv mu může v konkrétních případech z důvodu jeho výpovědi také hrozit msta odsouzeného.

⁶⁸ Nicméně je nutné zohlednit možnost amnestie prezidenta republiky, v důsledku níž by mohla být daná lhůta nedodržitelnou.

⁶⁹ Nově je vytvořeno samostatné ustanovení o ochraně svědků - § 103a tr. řádu.

⁷⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb, součástí sněmovního tisku 617/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

o nebezpečném obviněném nebo odsouzeném) a předají oběti kontakt na tento orgán [§ 8 odst. 1 písm. f) ZOTČ]. Pokud o to oběť požádá, je Policie České republiky nebo policejní orgán povinen vysvětlit jí dané informace i ústně (§ 8 odst. 4 ZOTČ). Poškozenému jako oběti trestného činu v zák. č. 45/2013 Sb. zůstává původní oprávnění žádat informace o pobytu obviněného nebo poškozeného ve stejném rozsahu.⁷¹ K tomu nově může poškozený jako oběť trestného činu žádat o informaci o přerušení výkonu trestu odnětí svobody [§ 11 odst. 3 písm. c) ZOTČ], o změně formy ochranného léčení z ústavní na ambulantní [§ 11 odst. 3 písm. e) ZOTČ], o změně zabezpečovací detence na ochranné léčení [§ 11 odst. 3 písm. g) ZOTČ] a o jakémkoliv vydání obviněného nebo odsouzeného do cizího státu nebo jeho předání do jiného členského státu Evropské unie v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních [§ 11 odst. 3 písm. h) ZOTČ]. Subjekt, který je povinen na tuto žádost poskytnout informace, informuje oběť bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od doby, kdy nastala oznamovaná skutečnost (§ 11 odst. 4 ZOTČ). V zákoně není obsažena forma poskytnutí informace, důvodová zpráva uvádí, že pro to postačí informace ústní, např. telefonická.

Zákon v § 11 odst. 6 stanovuje výjimku, kdy je oběti poskytována informace o obviněném nebo poškozeném, aniž by o to oběť požádala. Jedná se o případ, kdy obviněný nebo odsouzený byl propuštěn nebo uprchl a je důvodná obava, že oběti hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě. Zákonem stanovený subjekt (orgán činný v trestním řízení, Probační a mediační služba, věznice, poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení odsouzený vykonává ústavní ochranné léčení, nebo ústav pro výkon zabezpečovací detence) neprodleně o uprchnutí nebo propuštění informuje policejní orgán, který vede nebo vedl trestní řízení v dané trestní věci, a ten přijme potřebná opatření k zajištění bezpečí oběti, včetně jejího vyrozumění o propuštění nebo uprchnutí. I zde je ale opět na orgánu činném v trestním řízení (policejním orgánu), aby vyhodnotil nebezpečnost uprchlého či propuštěného obviněného nebo odsouzeného.

I přes skutečnost, že poškozený je nadále nucen podávat žádost o informace a v případě, že ji nepodá, stále záleží na úsudku policejního orgánu, zda v konkrétním případě shledá obviněného nebo odsouzeného nebezpečným, je nová platná úprava nepochybně správným krokem. Výraznou pozitivní změnou postavení poškozeného je

⁷¹ viz § 11 odst. 3 písm. a), b), d), f) ZOTČ

zajisté to, že se zkrátily lhůty k poskytnutí informace, a především to, že jsou poskytovány informace o pobytu všech poškozených bez ohledu na jejich nebezpečnost. Informovanost poškozených je jedním ze základních předpokladů pro uplatňování jejich další ochrany, ať už svépomocí nebo za pomoci státu.

3.3.4 Právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním (§ 163 a násl. tr. řádu)

Právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním bylo do trestního řádu vneseno novelizačním zákonem č. 178/1990 Sb. s účinností od 1. 7. 1990. Současné znění ustanovení § 163 a násl. tr. řádu je výsledkem několika následných novelizačních předpisů.

Mezi základní zásady, na nichž stojí současný trestní řád, se řadí také zásada oficiality a zásada legality (§ 2 odst. 3, 4 tr. řádu). Zásada oficiality je projevem státoprávní ideje, že pouze stát má monopol trestního stíhání.⁷² Pokud trestní řád nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti (§ 2 odst. 4). Zásada legality, jež ze zásady oficiality vychází, stanovuje, že státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak (§ 2 odst. 3). Institut souhlasu s trestním stíháním z uvedených zásad nevychází, naopak tyto zásady prolamuje. Nelze ale mít za to, že taková situace je v rozporu se základními principy, na nichž trestní právo stojí. Moderní trestněprávní systém se od toho „klasického“ odlišuje právě tím, že zohledňuje následky, které by mohly být vyvolány aplikací právní normy, a pro takové případy, kdy by bezvýjimečné prosazení normy mohlo způsobit více škody než užítku, připouští, za pevně stanovených podmínek, některé výjimky z obecně platných pravidel.⁷³ Souhlas poškozeného s trestním stíháním lze pod uvedené podřadit, neboť průběh trestního stíhání může nakonec poškozený pociťovat jako pro něj mnohem nepříznivější řešení oproti situaci, kdy by stíhání zahájeno vůbec nebylo či se v něm nepokračovalo. Důvody takového přístupu poškozeného mohou být různé - např. strach ze sekundární viktimizace, obavy ze ztráty citového pouta s pachatelem, případně smíření s pachatelem. Lze tedy říci, že institut souhlasu poškozeného s trestním

⁷² MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac.a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 122.

⁷³ MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.?. *Trestní právo*. 2003, roč. 7, č. 12, s. 13.

stíháním je výjimkou ze zásad legality a oficiality, ale tyto zásady nikterak nezpochybňuje, ani nevylučuje jejich obecnou platnost v trestním řízení.

Ustanovení § 163 odst. 1 tr. řádu vyjmenovává trestné činy⁷⁴, pro které může být vedeno trestní stíhání jen se souhlasem poškozeného, a stanovuje další podmínky souhlasu s trestním stíháním.⁷⁵ Jedná se o situaci, kdy stíhání proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď (§ 100 odst. 2 tr. řádu), lze u vyjmenovaných trestných činů zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Osobami, které mají právo odepřít svědeckou výpověď se dle § 100 odst. 2 tr. řádu rozumí příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner nebo druh anebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by svědek právem pociťoval jako újmu vlastní. Za poměr obdobný poměru rodinnému se má dle dosavadní praxe např. poměr druha a družky, poměr sešvagřených osob, poměr rodiče k nevlastnímu dítěti, poměr občana k dítěti, které mu bylo svěřeno k prozatímní péči, poměr opatrovníka k dítěti opatrovanci, poměr pěstouna k dítěti, které je v pěstounské péči apod. Současně tento vzájemný poměr mezi dvěma osobami musí být ve skutečnosti natolik pevný, hluboký a intenzivní, že by újmu, kterou by utrpěla jedna z nich, druhá právem pociťovala jako újmu vlastní. Při splnění této podmínky by o takový vzájemný poměr mohlo jít i mezi snoubenci, byť ještě nežijí ve společné domácnosti a nehosподаří spolu. Stejně tak by se mohlo jednat o přátelský vztah založený na tom, že v minulosti jedna osoba druhé zachránila život. Zda o takový vztah půjde, je třeba vždy uvážit podle okolností konkrétního případu.⁷⁶

V trestním řádu není výslovně upraveno, ve kterém časovém období uvedený rodinný nebo obdobný poměr musí existovat. Odpověď na tuto otázku přinesla až praxe, která ji vyložila tak, že poměr poškozeného a toho, vůči němuž má právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním musí, s výjimkou trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 tr. zákoníku, existovat v době, kdy se trestní stíhání vede, nikoliv

⁷⁴ Vyjmenovanými trestnými činy jsou trestné činy dle § 146-148, § 150, § 151, § 155, § 171 odst. 1, 2, § 175 odst. 1, § 178, § 181, § 183, § 186 odst. 1, 2, § 205 - 209, § 214, § 215, § 218-222, § 228, § 353, § 354 tr. zákoníku

⁷⁵ Zvlášť upraven je souhlas s trestním stíháním pro trestné činy znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 tr. řádu a opilství podle § 360 tr. řádu. Podrobněji o těchto institutech dále v kapitole.

⁷⁶ Nepublikované rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 4 To 935/94. Podrobněji v: JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 101-102.

v době, kdy byl trestný čin spáchán.⁷⁷ V praxi to znamená, že v trestním stíhání nelze pokračovat pokud v jeho průběhu takový poměr vznikne (např. osoba poškozená a osoba, která spáchala trestný čin uzavřou sňatek, či registrované partnerství), a to nejen pokud poškozený souhlas odepře, ale i tehdy jestliže nebyl o udělení souhlasu požádán.⁷⁸ Naopak platí, že pokud mezi poškozeným a pachatelem existoval kvalifikovaný poměr, poškozený dal souhlas s trestním stíháním a následně poměr zanikne (zánik manželství, partnerství, vztahu druha a družky), pozbývá poškozený právo vzít souhlas s trestním stíháním zpět.

Samostatně jsou stanoveny podmínky souhlasu s trestním stíháním pro trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 tr. zákoníku. Nutný je souhlas poškozeného tehdy, pokud je, nebo byl v době spáchání trestného činu, ve vztahu k pachateli manželem, partnerem nebo druhem. Ze zákonného znění ustanovení § 163 tr. řádu vyplývá, že souhlasu s trestním stíháním je třeba, pokud specifický poměr mezi pachatelem a poškozeným trvá, jak v době, kdy se trestní stíhání vede, resp. má vést, tak i v době spáchání činu.⁷⁹

Taktéž je pro zahájení trestního stíhání či pokračování v řízení již zahájeném nutný souhlas poškozeného tehdy, pokud byl spáchán trestný čin opilství (§ 360 tr. zákoníku), který vykazuje znaky skutkové podstaty některého z výše uvedených trestných činů. K tomu se uvádí, že již před novelizačním zákonem č. 292/1993 Sb., jímž byl o trestný čin opilství rozšířen výčet trestných činů v § 163 odst. 1, byl praxí zastáván výklad, který vycházel z přípustné procesní analogie. Postup spočíval v tom, že za předpokladu že se obviněný požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak přivedl, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu spáchal jednání, které jinak vykazovalo znaky trestného činu v ustanovení § 163a tr. řádu (ve znění před novelou č. 292/1993 Sb.), přičemž byly splněny ostatní podmínky vztahující se k souhlasu poškozeného s trestním stíháním, přicházelo v úvahu použití zmíněné úpravy per analogiam.⁸⁰

⁷⁷ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 96.

⁷⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 541.

⁷⁹ JELÍNEK, Jiří. *op. cit.*, s. 96.

⁸⁰ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *op. cit.*, s. 528.

a. *Vyloučení souhlasu s trestním stíháním*

Dispoziční právo poškozeného vyslovit souhlas s trestním stíháním u trestných činů uvedených v ustanovení § 163 tr. řádu je vyloučeno v zákonem uvedených případech, a to tehdy pokud trestným činem byla způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, nebo poškozeným je osoba mladší patnácti let, nebo z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností (§ 163a tr. řádu). Ustanovení § 163a bylo do trestního řádu vneseno zák. č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. 1. 2002. V těchto případech není souhlasu poškozeného třeba a trestní stíhání je zahájeno, nebo v již zahájeném je pokračováno, i tehdy, pokud se tak děje proti vůli poškozeného nebo poškozený není schopen svou svobodnou vůli vyjádřit.

S první podmínkou vyloučení souhlasu s trestním stíháním, tedy že byla trestním činem způsobena smrt, nebývá v praxi problém. Nicméně další předpoklady vyloučení souhlasu již tak bezproblémovými nejsou. Nastane-li situace, kdy osoba poškozená je mladší patnácti let [§ 163a odst. 1 písm. c) tr. řádu], je dispoziční právo poškozeného vyloučeno také. Do účinnosti zák. č. 263/2001 Sb. byl v případech nezletilého poškozeného vždy vyžadován souhlas s trestním stíháním od zákonného zástupce (případně poručníka, opatrovníka) schválený soudem⁸¹; od 1.1. 2002 je zde souhlas zcela vyloučen. Rozhodným je v dané situaci věk poškozeného, ovšem to, ke kterému okamžiku věk posuzovat, je předmětem polemiky. P. Šámal ve svém komentáři k trestnímu řádu⁸² považuje za rozhodující věk poškozeného v době, kdy se trestní řízení má vést (v době zahájení trestního stíhání), případně se vede, tedy v době, kdy se řeší otázka souhlasu s trestním stíháním.⁸³ Lze tedy odvozovat, že nabude-li poškozený věku patnácti let v průběhu trestního řízení, je zde souhlas s trestním stíháním nutný a

⁸¹ Do účinnosti zák. č. 265/2001 Sb. se na nezletilé do věku 15 let vztahovalo usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 4. 1991, sp.zn. 6 To 57/91, publikované pod č. 33/1992 Sb.rozh. tr. Zde bylo stanoveno, že je-li poškozenou trestným činem ublížení na zdraví podle § 223 tr. zákona (dnes § 148 tr. zákoníku) nezletilá dcera pachatelky je třeba k vyjádření souhlasu (či nesouhlasu) s trestním stíháním podle § 163a odst. 1 tr. řádu (dnes §163 tr. řádu) ustanovit nezletilé podle § 45 odst. 2 tr. řádu opatrovníka. Uvedené vyjádření nelze vyžadovat od otce nezletilé, neboť by bylo v rozporu s ustanovením § 37 odst. 2 ZoR. Úkon opatrovníka musí být schválen soudem podle § 176 odst. 1 OSŘ.

⁸² ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1326.

⁸³ ŠÁMAL, Pavel. Op. cit., s. 1326.

pokračování v trestním řízení zcela závisí na vyjádření souhlasu poškozeným, resp. jeho zákonným zástupcem.⁸⁴ Odlišný postoj zastávají autoři publikace „*Poškozený a adhezní řízení v České republice*“⁸⁵, kteří se přiklánějí k tomu, že by se úprava v § 163a odst. 1 písm. c) tr. řádu měla vykládat podle doby, kdy byl trestný čin spáchán,⁸⁶ tedy zda poškozený v době spáchání trestného činu ještě nedosáhl věku patnácti let. Argumentují také tím, že věk poškozeného se samozřejmě může v průběhu trestního řízení změnit, a proto může posuzování věku nezletilého poškozeného ke dni zahájení trestního stíhání vést k právní nejistotě.⁸⁷ Osobně se ztotožňuji s prvním závěrem, neboť mám za to, že rozhodným věkem poškozeného je věk, kterého dosáhne v okamžiku zahájení řízení a nepřihlížení k němu by, dle mého, bylo pro poškozeného odepřením jeho základního procesního práva. Obdobného výkladu lze užít také pro ustanovení § 163a odst. 1 písm. b) tr. řádu, tedy pro případ, kdy poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Existence duševní poruchy nebo choroby se opět bude zjišťovat k okamžiku zahájení trestního stíhání, či okamžiku, kdy se řeší otázka souhlasu s trestním stíháním. Při případném zpětném nabytí způsobilosti k právním úkonům bude nutné dotázat se poškozeného, zda souhlasí s trestním stíháním.

Poslední z okolností vylučujících souhlas s trestním stíháním je skutečnost, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností [§ 163a odst. 1 písm. d) tr. řádu]. Zákonodárce tak „*reaguje na problémy praxe, které se objevily při dosavadní aplikaci tohoto institutu (§ 163 tr. řádu)*“.⁸⁸ Problémy praxe se zde nepochybně rozumí v první řadě případy domácího násilí⁸⁹. Domácí násilí není v českém právním řádu definováno, dle odborné literatury za něj lze označit jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou, ve vztahu k níž pachatel může, nebo někdy v minulosti mohl být považován za

⁸⁴ Blíže k zastupování nezletilých v podkapitole 3.6.1.

⁸⁵ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, XXIX, s. 546-547.

⁸⁶ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. Op. cit. s. 547.

⁸⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. Op. cit. s. 547.

⁸⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 265/2001 Sb., součástí tisku č. 785/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 3. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=785&CT1=0>

⁸⁹ Dále ustanovení § 163a odst. 1 písm. d) cílí také na vztahy na pracovišti, či vztahy služební v ozbrojených silách.

osobu blízkou.⁹⁰ Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že je problém domácího násilí podchycen ustanovením § 199 tr. zákoníku (trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí), není tomu tak. Trestní stíhání tohoto trestného činu sice není podmíněno souhlasem poškozeného podle § 163 tr. řádu, ale je nutné mít na paměti, že v rámci domácího násilí může dojít ke spáchání dalších trestných činů, jako je např. znásilnění (§ 185 tr. zákoníku) či sexuální nátlak (§ 186 tr. zákoníku). Pro domácí násilí je bohužel typické, že oběť mnohdy není schopna dát souhlas s trestním stíháním pro tíseň, strach či lpění na trvání vztahu s pachatelem. Byť byl úmysl zákonodárce při tvorbě ustanovení § 163a odst. 1 písm. d) tr. řádu jistě správný, opět není stávající právní úprava dokonalou a nabízí se otázka, zda a jak se orgány činné v trestním řízení, které budou rozhodovat o tom, jestli se v konkrétní věci jedná o případ, kdy souhlasu poškozeného není třeba z důvodů uvedených v § 163a odst. 1 písm. d) tr. řádu, dozvědí o existenci těchto důvodů.⁹¹ Zejména se uvedené vztahuje na situace, kdy tyto důvody sama nesdělí oběť.

b. Odepření či zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním

Pokud poškozený souhlas s trestním stíháním výslovně odepře, souhlas nelze znovu udělit a trestní stíhání již nemůže proběhnout. Z trestního řádu vyplývají také okolnosti, za nichž poškozený souhlas s trestním stíháním u trestných činů dle § 163 odst. 1 dát nemůže a spáchaný trestný čin tak již nemůže být předmětem trestního řízení. První z těchto případů nastává tehdy, pokud poškozený sice souhlas k trestním stíhání dal, ale následně jej vzal zpět (§ 163 odst. 2). Po zpětvzetí souhlasu již pro tento konkrétní trestný čin nemůže být vedeno trestní stíhání. Druhou takovou situací je skutečnost, že poškozený nedal souhlas v zákonné lhůtě (§ 163a odst. 2). Jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení nevyjádří ihned, zda vysloví souhlas s trestním stíháním, poskytne mu tento orgán přiměřenou lhůtu k vyjádření podle povahy věci, nejvýše však 30 dnů. Pokud se v takto určené lhůtě poškozený

⁹⁰ MACHÁČKOVÁ, Radka. *Domácí násilí-některé právní aspekty*. In: MARTINKOVÁ, Milada a Radka MACHÁČKOVÁ. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí: dva příspěvky k problematice domácího násilí v České republice (empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky)* [online]. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s.88. [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/273.pdf>

⁹¹ MACHÁČKOVÁ, Radka. *Op. cit.*, s.120. [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/273.pdf>

nevyjádří, má se za to, že souhlas nedal a již jej dát nemůže. O stanovené lhůtě a důsledcích jejího marného uplynutí musí být poškozený písemně poučen.

Byl-li tedy výslovně odepřen souhlas s trestním stíháním, nebo byl vzat zpět, dochází v závislosti na tom, zda trestní stíhání bylo započato či ne, buď k odložení věci policejním orgánem pro nepřijatelnost trestního stíhání dle § 159a odst. 2 ve spojení s § 11 odst. 1 písm. i) tr. řádu, nebo k zastavení již zahájeného stíhání státním zástupcem opět pro jeho nepřijatelnost podle § 172 odst. 1 písm. d) ve spojení s § 11 odst. 1 písm. i) tr. řádu.⁹² Obdobného postupu jako v přípravném řízení se užíje také pro neudělení, resp. zpětvzetí souhlasu při předběžném projednání obžaloby⁹³, v hlavním líčení⁹⁴ nebo odvolacím řízení.⁹⁵

Pro úplnost bych chtěla zmínit také názor státního zástupce M. Petráka⁹⁶, který se neztotožňuje se závěrem, že státní zástupce v případě chybějícího souhlasu s trestním stíháním vždy zastaví trestní stíhání pro nepřijatelnost podle ustanovení § 172 odst. 1 písm. d) tr. řádu. Následně není možné, aby byla věc postoupena jinému orgánu.⁹⁷ Pokud státní zástupce, podle Petráka, z dosud zjištěných skutečností z vyšetřování dojde k závěru, že spáchaný skutek není trestným činem, ale mohl by být přestupkem, správním deliktem nebo kárným proviněním, nabízí se, aby postupoval dle § 171 odst. 1 tr. řádu a postoupil věc příslušnému orgánu k projednání.⁹⁸ Hlavní argument postupu dle § 171 odst. 1 tr. řádu Petrák spatřuje v tom, že „*státnímu zástupci nepřísluší kvalifikovat postupovaný skutek ve světle předpisů správního práva, tím méně pak konstatovat, zda jde o návrhový delikt či nikoliv (podle ustanovení zákona o přestupcích, konkrétně § 68 citovaného zákona)*“.⁹⁹ Osobně se přikláním k názoru, že trestní stíhání by v případě chybějícího souhlasu s trestním stíháním mělo být zastaveno

⁹² Proti takovýmto usnesením může poškozený podat stížnost (§ 159 a odst. 7, resp. § 172 odst. 3 tr. řádu). Také je nutné mít stále na mysli, že v případě zastavení trestního stíhání může obviněný dle § 11 odst. 3 tr. řádu prohlásit, že na projednání věci trvá a v trestním stíhání se pokračuje i přes chybějící souhlas poškozeného.

⁹³ ustanovení § 188 odst. 1 písm. c) tr. řádu

⁹⁴ ustanovení § 223 odst. 1 tr. řádu

⁹⁵ ustanovení § 257 odst. 1 písm. c) tr. řádu

⁹⁶ PETRÁK, Miroslav. Zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním v aplikační praxi státního zástupce. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 2011, roč. 9, č. 3, s. 23-24.

⁹⁷ Viz podrobně např. JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s.106.

⁹⁸ Další podmínkou bude, aby skutek nebyl promlčen či obviněný postižen jiným orgánem.

⁹⁹ PETRÁK, Miroslav. Op. cit., s. 24.

dle § 172 odst. 1 písm. d), neb tak, dle mého názoru, přímo vyplývá z dikce trestního řádu.

c. Vztah ustanovení § 163 odst. 1 tr. řádu a ustanovení § 44 odst. 1 tr. řádu

K celistvému výkladu institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním je nutné zmínit další jeho specifika. Jedním z takových je vztah ustanovení § 163 odst. 1 tr. řádu a § 44 odst. 1 tr. řádu, které omezuje výkon oprávnění poškozeného tak, že oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný. V praxi nicméně může dojít k situaci, kdy dvě, či více osob, v poměru rodinném nebo obdobném proti sobě navzájem spáchají trestný čin uvedený v § 163 odst. 1. Z trestního řádu nevyplývá, zda je zde vyloučeno dispoziční právo, či nikoliv. Významné je v této otázce usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 3. 1991, sp. zn. 4 To 61/91, publikované pod č. 34/1992 Sb. rozh. tr. Soud zde vyslovil právní názor, že dopustí-li se sourozenci vzájemným fyzickým napadením trestného činu ublížení na zdraví podle § 146 odst. 1 tr. zákoníku (dříve § 221 odst. 1 tr. zákona), je možno trestní stíhání každého z nich konat jen tehdy, souhlasí-li s tím druhý ze sourozenců (§ 163 odst. 1). Na souhlas je třeba se jich před zahájením trestního stíhání výslovně dotázat.

Oba obžalovaní, kteří jsou vlastními sourozenci, se trestné činnosti měli dopustit vzájemným napadením, mají tedy současně i postavení poškozených ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr. řádu. I v takovém případě musí být splněna základní podmínka trestního stíhání, a to souhlas poškozeného s trestním stíháním. Takovému výkladu § 163 odst. 1 tr. řádu nebrání ani § 44 odst. 1 tr. řádu, podle nějž nemůže oprávnění poškozeného vykonávat ten, kdo je v trestním stíhání stíhán jako spoluobviněný. Takový spoluobviněný nemůže uplatňovat ta práva, která jsou specifická právě pro poškozené, např. nemůže navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem (§ 43 odst. 1 tr. řádu), nemůže navrhnout zajištění majetku obviněného (§ 47 odst. 1), ani se nemůže dát zastupovat zmocněncem (§ 50 odst. 1 tr. řádu) apod. Možnost dát v případech uvedených v § 163 tr. řádu souhlas s trestním stíháním je však širším právem, které poškozenému dává zákon v zájmu ochrany jeho rodinných vztahů.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 3. 1991 sp. zn. 4 To 61/91, publikované pod č. R 34/1992 Sb. rozh. tr.

Stejný výklad by se samozřejmě vztahoval také na obdobné trestné činy spáchané osobami, které nejsou sourozenci, ale jsou ve vztahu rodinném nebo obdobném.

d. Jednočinný souběh trestných činů

Dále bych ráda upozornila na případ jednočinného souběhu dvou a více trestných činů, kdy alespoň jeden trestný čin je trestným činem vyjmenovaným v § 163 odst. 1 tr. řádu a trestní stíhání pro tento čin může být provedeno jen se souhlasem poškozeného. Problematickou je zde situace, kdy poškozený odmítne dát pro trestný čin souhlas s trestním stíháním, či jej vezme zpět. K řešení dané situace je vhodné poukázat na rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 1998, sp. zn. 1 To 11/98 publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 38/1999. Pokud tedy poškozený odepře souhlas s trestním stíháním, soud mu následně sdělí, že stíhaný skutek bude v důsledku nedání jeho souhlasu posuzován jen jako trestný čin, ohledně něhož není nutný souhlas poškozeného. Zjednodušeně lze říci, že soud nahlíží na spáchaný skutek pouze jako na trestný čin, pro nějž není nutné udělovat souhlas poškozeného. Nedochozí zde k zastavení trestního stíhání dle § 172 odst. 1 písm. d) ve spojení s § 11 odst. 1 písm. i) tr. řádu, neboť by došlo ke stavu, kdy o fakticky jediném skutku by bylo zároveň rozhodnuto rozsudkem a zároveň zastaveno řízení. Je tedy nutné se s celou situací vypořádat tak, že se v odůvodnění rozhodnutí uvedou důvody, proč daný skutek není trestným činem dle § 163 odst. 1 a řízení nebylo zcela zastaveno.

e. Kritika současné úpravy souhlasu s trestním stíháním

Souhlas poškozeného s trestním stíháním je právním institutem, jenž se za dobu své existence v podobě ustanovení § 163 a násl. tr. řádu stal předmětem mnoha diskuzí a odborných článků, v nichž je především poukazováno na jeho konkrétní nedostatky.¹⁰¹ Vytýkané nedokonalosti lze řadit do dvou okruhů.

Jako první z nich lze uvést problematiku rodinného nebo obdobného poměru poškozeného a pachatele trestného činu, jak je upravena v § 163 tr. řádu. Pokud je trestný čin spáchan osobou, jež není v příbuzenském nebo obdobném vztahu k poškozenému, současná právní úprava presumuje, že na stíhání takové osoby bude mít

¹⁰¹ Kupříkladu : MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.? *Trestní právo*. 2003, roč. 7, č. 12, s. 9-19.

poškozený vždy zájem.¹⁰² V případě neexistence daného právně kvalifikovaného vztahu mezi pachatelem a poškozeným jsou tedy stíhány všechny trestné činy bez ohledu na osobní postoj poškozeného k trestnímu stíhání. Lze se domýšlet, že zákonodárce byl při tvorbě tohoto omezení institutu souhlasu s trestním stíháním veden úvahou, že nestíhání pachatele trestného činu je nejen ku prospěchu pachatele, ale na základě příbuzenského, nebo obdobného vztahu také ku prospěchu poškozeného.¹⁰³ Ovšem toto nemusí být pravidlem. V některých konkrétních případech může být pro poškozeného neprovedení trestního stíhání proti osobě blízké značně nepříznivým, či dokonce nebezpečným řešením. Lze si představit, že upřený souhlas oběti domácího násilí s trestním stíháním manžela, druha, partnera, či rodiče nakonec může oběti přinést další značně negativní následky. Naopak může nastat situace, kdy je spáchán trestný čin a mezi osobou poškozenou a pachatelem není žádný blízký vztah, a přesto osoba poškozená ze subjektivních důvodů na trestním stíhání nemá zájem. J. Musil ve své práci *„Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.?”* dochází k tomuto, dle mého názoru velmi vystižnému, závěru: *„Obecně definovaný blízký vztah mezi obětí a pachatelem je pro dispoziční právo irrelevantní, relevantní jsou pouze konkrétní okolnosti trestného činu a konkrétní životní situace, které jsou v každém případě jiné a které musí být zvažovány ad hoc samotným poškozeným.“* Myslím, že by bylo vhodné, aby u vybraných trestných činů byl souhlas s trestním stíháním podmínkou vždy bez ohledu na vztah poškozeného a pachatele trestného činu. Nabízí se zde také možnost institutu soukromé žaloby. J. Jelínek navrhuje zavedení této možnosti jako určitý legislativní experiment u trestného činu pomluvy (§ 184 tr. zákoníku), neboť veřejný zájem u tohoto trestného činu ustupuje do pozadí a trestní stíhání by mělo záviset na iniciativě poškozeného.¹⁰⁴ Proti uvedenému argumentu nelze mít námitek, avšak nemyslím, že by zavedení soukromé žaloby bylo nutné “ihned” nebo v krátkém časovém období, spíše se přikláním k tomu, aby se vyčkalo nové kodifikace trestního práva procesního.

¹⁰² JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika - co je nejdůležitější?. In Jelínek J, Gřivna T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 15.

¹⁰³ Bohužel v důvodové zprávě k zák. č. 178/1990 Sb. (tisk Federál. shromáždění ČR č. 326) není nikterak zdůvodněno, proč je omezen okruh poškozených, kteří jsou oprávněni k souhlasu s trestním stíháním, na osoby v poměru příbuzenském nebo obdobném.

¹⁰⁴ Srov. JELÍNEK, Jiří. Op. cit., s. 16.

Druhý okruh problémů institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním samozřejmě úzce souvisí s problémy výše uvedenými. Často kritizován je totiž také výběr trestných činů, u kterých je souhlas vyžadován. Letmým nahlédnutím o seznamu trestných činů v § 163 odst. 1 tr. řádu lze zjistit, že obsahuje řadu úmyslných trestných činů. Typicky se jedná o trestné činy, které jsou páčány opět v situacích domácího násilí - např. úmyslné ublížení na zdraví (§ 146 tr. zákoníku), omezování osobní svobody (§ 171 odst. 1, 2 tr. zák.), sexuální nátlak (§ 186 odst. 1, 2 tr. zák.), nebezpečné vyhrožování (§ 353 tr. zák.) apod. Tak namísto toho, aby docházelo k ochraně poškozeného před následky stíhání blízké osoby, paradoxně znovu dochází k její další možné újmě, neb se zde pachateli prostřednictvím přemlouvání, výhrůžek nabízí možnost uniknout postihu za spáchaný trestný čin.¹⁰⁵ Mám za to, že by bylo příhodné zaměřit se na stávající výběr trestných činů v ustanovení § 163 odst. 1 tr. řádu a zúžit jej pouze na trestné činy nedbalostí a případně trestné činy úmyslné jen nízké společenské závažnosti a nenásilné povahy.

3.3.5 Právo nahlížet do spisů

Oprávnění poškozeného nahlížet do spisů je v trestním řádu založeno ustanovením § 43 odst. 1. Samotná úprava nahlížení do spisů je obsažena v § 65 tr. řádu. Poškozený a jeho zmocněnec mají právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka podle § 55 odst. 2 tr. řádu. Dále jsou dle § 65 odst. 1 oprávněni si ze spisů činit výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí. Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům, nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává za ni tato oprávnění zákonný zástupce. Z citovaného ustanovení vyplývá, že nahlížet do spisů a vykonávat související oprávnění může osoba poškozená a její zmocněnec po celou dobu probíhajícího trestního řízení, samozřejmě s výjimkou odepření tohoto práva dle § 65 odst. 2, viz podrobněji dále.

Výkon oprávnění upravených v § 65 odst. 1 je možný od počátku přípravného řízení. Přípravné řízení se od účinnosti novelizačního zákona č. 265/2001 Sb.

¹⁰⁵ Podrobněji VANDUCHOVÁ, Marie. K právní ochraně obětí domácího násilí. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 356-357.

dle § 12 odst. 10 tr. řádu skládá nejen z vyšetřování, ale také z postupu před zahájením trestního stíhání, neboli objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Postup před zahájením trestního stíhání (§ 158 - 159b tr. řádu) je první fází přípravného řízení, druhou fází je vyšetřování (§ 161 tr. řádu), jež začíná zahájením trestního stíhání (§ 160 odst. 1 tr. řádu) a končí podáním obžaloby (§ 176 tr. řádu), případně jiným vyřízením věci (zejména postoupením věci jinému orgánu dle § 171 odst. 1, zastavením trestního stíhání dle § 172 odst. 1, 2, podáním návrhu na schválení dohody o vině a trestu dle § 175b odst. 1 tr. řádu).¹⁰⁶ I před účinností zák. č. 265/2001 Sb. se dovozovalo, že nahlížení do spisů má být poškozenému umožněno i před zahájením trestního stíhání, a to podle § 65 odst. 1 tr. řádu per analogiam¹⁰⁷ nebo a fortiori.¹⁰⁸

Pokud vše nasvědčuje tomu, že je osoba poškozeným dle § 43 odst. 1 tr. řádu, je jí nahlížení do spisů umožněno. Nicméně posoudit v rámci přípravného řízení, kdo je či není poškozenou osobou, nemusí být vždy pro orgány činné v trestním řízení jednoduché. Je nutné si uvědomit, že teprve v průběhu vyšetřování, či až v jeho úplném závěru, může vycházet najevo, kdo opravdu byl trestným činem poškozen. Proto v rané fázi přípravného řízení může být značně obtížné posoudit, jestli osoba prohlašující se za poškozeného opravdu naplňuje znaky definice poškozeného uvedené v § 43 odst. 1 tr. řádu.¹⁰⁹ Současně je zde také nutné zohlednit podmínku obsaženou v ustanovení § 43 odst. 2 tr. řádu, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Pokud tedy konkrétní osoba tvrdí, že je poškozeným, a orgán činný v trestním řízení vyloučí, že se jedná o osobu, která dle § 43 odst. 2 tr. řádu očividně nemůže být poškozeným, musí takové osobě i v pochybnostech přiznat postavení poškozeného a umožnit jí nahlížení do spisů, a to nejméně do doby, kdy je zjištěn opak.

Oprávnění nahlížet do spisů a činit si z nich výpisky a kopie může být poškozenému a jeho zmocněnci státním zástupcem nebo policejním orgánem odepřeno,

¹⁰⁶ Podrobněji o fázích a účelu přípravného řízení viz : RŮŽIČKA, Miroslav. *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 379-414.

¹⁰⁷ Srov. Stanovisku Nejvyšší státní zástupkyně poř. č. 5/1996, ze dne 8. 10. 1996, nebo ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, xxiv, s. 446.

¹⁰⁸ CHYTIL, René. *Právo poškozeného nahlížet do spisů*. *Trestní právo*. 2000, roč. 5, č. 10, s. 13.

¹⁰⁹ Srov. RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, XXIX, s. 345.

a to jen v přípravném řízení (nikoliv v řízení před soudem) a jen ze závažných důvodů. Závažným důvodem tu je zejména konkrétní možnost ohrožení, popřípadě zmaření výsledků přípravného řízení¹¹⁰, zejména že by se mohla narušit objektivnost důkazů.¹¹¹ Takovým důvodem se rozumí například skutečnost, že osoba poškozená je v trestním řízení současně také důležitým svědkem a bude třeba ji ještě jako svědka vyslechnout. Pokud by jí nahlížení do spisů bylo umožněno, zásadně by to mohlo ovlivnit její svědeckou výpověď a snížit tak výpovědní hodnotu tohoto důkazu, který má v konkrétním případě přispět k řádnému objasnění věci. Bude pak záviset na konkrétních okolnostech, do jaké míry bude nutné poškozenému právo nahlížet do spisů odepřít.¹¹²

Lze si také představit, že odepření nahlížení do spisů může být dle ustanovení § 65 odst. 5 tr. řádu jednou z forem opatření k zachování tajnosti informací chráněných zvláštním zákonem¹¹³ a údajů, na které se vztahuje státem uložená nebo uznaná povinnost mlčenlivosti¹¹⁴. Avšak i zde by muselo být takové odepření řádně odůvodněno, zejména skutečnost, proč nestačilo osoby poučit dle § 51b odst. 1 tr. řádu a nahlížení jim umožnit.

K důvodům, pro něž lze odepřít nahlížení do spisů, se ve svém nálezu ze dne 23. 1. 2001, sp. zn. IV.ÚS 472/2000 vyjádřil také Ústavní soud. Ačkoliv se uvedený náleží týká obviněného a jeho práva nahlížet do spisů, lze jej v rozsahu odpovídajícím procesnímu postavení poškozeného aplikovat také na jeho osobu. Ústavní soud ve svém nálezu došel k závěru, že: „Právo obviněného nahlížet do spisu je jednou ze složek jeho práva na obhajobu, zaručovaného čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, a právě proto je omezení tohoto práva, i když je zákonem připuštěno, vždy třeba náležitě zdůvodnit. Jinak by totiž omezení uvedeného práva zůstalo bez možnosti je přezkoumat. Za závažné důvody ve smyslu ustanovení § 65 odst. 2 tr.ř. nelze považovat zcela obecný

¹¹⁰ Srov. náleží Ústavního soudu IV. ÚS 472/2000. Podrobněji o něm dále v kapitole.

¹¹¹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přepr. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 445.

¹¹² Rozhodnutí pléna a presidia Nejvyššího soudu ČSSR publikované pod č. III/1967. Zhodnocení praxe soudů při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a o náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení). Projednáno v plénu Nejvyššího soudu dne 22. 2. 1967 - Pls 3/67. Obdobně také ŠÁMAL, Pavel, Miroslav RŮŽIČKA, František VONDRUŠKA a Jaroslava NOVOTNÁ. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 369.; CÍSAŘOVÁ, Dagmar a Jana ČÍŽKOVÁ. Poškozený v československém trestním řízení. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica monographia XXXVII, 1982*, s. 39.

¹¹³ Např. zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti.

¹¹⁴ Např. mlčenlivost duchovních v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo práva obdobnému zpovědnímu tajemství dle zák. č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.

poukaz na možnost maření výsledků vyšetřování a již vůbec ne na předpoklad ovlivňování svědků za situace, kdy se obviněný nachází ve vazbě, navíc v dané věci ve vazbě koluzní.“ Pro osobu poškozenou je zde relevantní zejména skutečnost, že odepření práva nahlížet do spisů musí být orgány činnými v trestním řízení vždy řádně odůvodněno, aby bylo možné takové rozhodnutí přezkoumat. Rozhodne-li o odepření daného procesního práva policejní orgán, na žádost poškozeného (jeho zmocněnce, zákonného zástupce) přezkoumá závažnost důvodů, pro něž bylo právo odepřeno, státní zástupce, a to urychleně (§ 65 odst. 2 tr. řádu). Je-li ale o odepření práva nahlížet do spisu rozhodnuto státním zástupcem, nelze podle trestního řádu o přezkum obdobný výše uvedenému žádat; možný by zde přezkum byl jen na základě podnětu k dohledu nejbližší vyššího státního zastupitelství nad postupem nejbližší nižšího zastupitelství v jeho obvodu (§ 12c-12f zák. č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství).¹¹⁵ Pro poškozeného je významnou také ta skutečnost, že k závažným důvodům dle § 65 odst. 2 nelze řadit zcela obecný poukaz na možnost maření výsledků vyšetřování, neboť takovým závažným důvodem musí zcela konkrétní skutečnost, která by mohla přinejmenším ohrozit výsledky přípravného řízení. Pro ucelenost výkladu dodávám, že dle § 65 odst. 3 věty první nemůže být tomu, kdo měl právo být přítomen úkonu v trestním řízení, odepřeno nahlédnutí do protokolu o takovém úkonu.

Ve srovnání s oprávněním obviněného a jeho obhájce je oprávnění poškozeného nahlížet do spisů užší, neboť podle § 65 odst. 2 věty třetí tr. řádu obviněnému a obhájci nemůže být toto právo odepřeno i v průběhu přípravného řízení, a to v okamžiku, kdy byl upozorněn na možnost prostudovat spisy (§ 166 tr. řádu), nebo při sjednávání dohody o vině a trestu (§ 175a tr. řádu). Dále dle ustanovení § 65 odst. 3 věty druhé nemůže být obviněnému a jeho obhájci odepřeno nahlédnutí do usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1).¹¹⁶ Oproti tomu poškozenému může být uvedené oprávnění odepřeno kdykoliv v průběhu přípravného řízení, pokud pro to svědčí závažné důvody. Nicméně uvážíme-li, že poškozený může po skončení přípravného řízení podáním obžaloby nahlížet do spisů bez jakékoliv zákonné překážky, „*je třeba to shledávat za dostačující záruku postavení poškozeného i uplatnění jeho práv (jak*

¹¹⁵ ŠÁMAL, Pavel, Miroslav RŮŽIČKA, František VONDRUŠKA a Jaroslava NOVOTNÁ. Přípravné řízení trestní. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 369.

¹¹⁶ Analogicky se tohoto využije také ve zkráceném přípravném řízení ohledně písemného sdělení podezření o skutku a jeho právní kvalifikaci nebo opisu záznamu o něm (§ 179b odst. 3 tr. řádu).

*poškozeného podle obecné definice v § 43 odst. 1 tr. řádu, tak poškozeného s právem na náhradu škody dle § 43 odst. 3 tr. řádu).*¹¹⁷

Od uvedeného oprávnění nahlížet do spisů je třeba odlišovat právo obviněného a jeho obhájce prostudovat spisy před skončením vyšetřování dle § 166 odst. 1 tr. řádu. Obviněný tak po prostudování spisů může učinit návrhy na doplnění dokazování, jedná se proto o širší oprávnění než podle § 65 tr. řádu. Od účinnosti zák. č. 45/2013 Sb. bude toto právo poskytnuto i poškozenému. Pokud tohoto práva poškozený nevyužije, bude o tomto pouze učiněn záznam do spisu a bude se postupovat tak, jako by k úkonu poškozeného dle § 166 odst. 1 došlo.

3.4 Procesní práva náležející poškozeným s oprávněním žádat náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení

Kategorii poškozených s oprávněním žádat náhradu škody a nemajetkové újmy, nebo vydání bezdůvodného obohacení přísluší kromě výše uvedených práv také práva obsažená v § 43 odst. 3 tr. řádu a v některých dalších ustanoveních trestního řádu. Je to primárně právo uplatnit svůj nárok, tedy navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal.

Dále je takový poškozený například oprávněn navrhnout zajištění nároku na majetku obviněného (§ 47 tr. řádu), právo podat návrh na zastoupení zmocněncem bezplatně či za sníženou odměnu (§ 51a tr. řádu), právo napadnout rozsudek odvoláním pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení [§ 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu], právo podat návrh, aby soud uložil odsouzenému povinnost nahradit poškozenému náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přihráním zmocněnce (§ 154 odst. 1, 2 tr. řádu) apod. V následujícím textu se budu věnovat právu poškozeného uplatnit svůj nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu, neb ten je předpokladem výkonu i všech ostatních souvisejících práv.

¹¹⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 350-351.

3.4.1 Právo na uplatnění soukromoprávního nároku v trestním řízení a předpoklady jeho přiznání

Jak jsem již uvedla výše, je poškozený oprávněn navrhnout, aby soud obviněnému uložil povinnost nahradit majetkovou škodu, nemajetkovou újmu v penězích či vydat bezdůvodné obohacení. Jedná se o soukromoprávní nárok poškozeného, jenž uplatňuje v trestním řízení. Soud tento nárok projedná v tzv. adhezním řízení, které je fakticky součástí trestního řízení a splývá s ním, zejména pokud jde o dokazování (netvoří tedy žádnou samostatnou část, která by byla formálně, popř. časově oddělena).¹¹⁸ Rozhodováno je o náhradě majetkové škody, nemajetkové újmy či o vydání bezdůvodného obohacení, což jsou z pohledu hmotněprávního instituty práva odlišného od trestního¹¹⁹, nicméně řízení probíhá podle procesních předpisů trestního práva, a to dle trestního řádu, případně zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Pro poškozeného nese projednání jeho nároků přímo v trestním řízení určité výhody. Výrazné přednosti adhezního řízení pro poškozeného lze dobře demonstrovat ve srovnání s řízením civilním. Narozdíl od civilního je adhezní řízení pro poškozeného rychlejší, nevyžaduje od něj zvýšené výdaje spojené s vedením civilního sporu (soudní poplatek, náklady právního zastoupení), poškozený zde na rozdíl od civilního řízení není zatížen důkazním břemenem a konečně včasným a řádným uplatněním svého nároku v adhezním řízení může zabránit jeho promlčení (§ 112 ObčZ.).¹²⁰

Jak jsem již uváděla v předchozích kapitolách, teprve novelizační zákon č. 181/2011 Sb. (resp. zák. č. 193/2012 Sb.) zavedl pro poškozeného možnost uplatnit nárok na náhradu nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení přímo v adhezním řízení. Do účinnosti uvedeného předpisu musel poškozený využít institutů občanského práva, aby se domohl určitého uspokojení. Nyní se ale nabízí otázka, jak by měly soudy postupovat při aplikaci těchto relativně nových ustanovení, která se týkají návrhu poškozeného na náhradu nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Jistou odpověď lze nalézt v důvodové zprávě k zák. č. 181/2011 Sb., která uvádí, že „*při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy se navrhuje postupovat shodně*

¹¹⁸ Podrobněji viz ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, 315.

¹¹⁹ Typicky se jedná o instituty občanského práva nebo práva pracovního.

¹²⁰ PŮRY, František. Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*. 2002, roč. 1, č. 6, s. 161.

jako při rozhodování o náhradě majetkové škody“.¹²¹ Ačkoliv obdobné doporučení vztahující se k projednávání bezdůvodného obohacení v důvodové zprávě výslovně uvedeno není, mám za to, že i pro rozhodování o tomto právním institutu se bude užívat postupů jako v případě rozhodování o náhradě škody a nemajetkové újmy.¹²²

Jelikož není možné, aby soud rozhodoval o nároku poškozeného z úřední povinnosti, musí poškozený vždy náhradu způsobené materiální škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení navrhnout.¹²³ Chce-li svůj nárok uplatnit úspěšně, je naprosto nutné, aby splňoval konkrétní zákonné předpoklady. Lze je rozdělit na dvě základní skupiny, a to na předpoklady hmotněprávní a procesní. Za hmotněprávní předpoklady úspěšného uplatnění nároku poškozeného se považuje spáchání trestného činu konkrétním pachatelem, vznik majetkové škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení a skutečnost, že újma vznikla jako následek protiprávního jednání pachatele, tedy že se v daném případě prokáže příčinná souvislost mezi trestným činem a vzniklou újmou. Procesními předpoklady se rozumí včasné a řádné uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení vůči konkrétní osobě a skutečnost, že o nároku nebylo již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení. V následujícím výkladu se blíže věnuji oblasti procesních předpokladů nároku poškozeného, a to nejen z důvodu omezeného rozsahu této práce, ale také proto, že příslušné instituty hmotněprávních předpokladů náleží spíše než právu trestnímu jiným právním odvětvím.

a. Procesní předpoklady přiznání nároku

Jak jsem již výše zmínila, základními procesními podmínkami nároku poškozeného, jsou včasnost a řádnost nároku, jeho uplatnění vůči konkrétní osobě a to, že o něm dosud nebylo rozhodnuto.

¹²¹ Důvodová zpráva k zák. č. 281/2011 Sb. součástí sněmovního tisku 229/0, 6. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-25]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=6&T=229>

¹²² Obdobně také PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 79.

¹²³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 315.

Včasným je takový návrh, který poškozený učiní nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2 tr. řádu)¹²⁴, tedy ještě před tím než dojde k výsledku obviněného (§ 207 tr. řádu). Je-li sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě (§ 175a odst. 2). Nárok uplatněný později je návrhem opožděným, s čímž trestní řád spojuje příslušné následky (viz dále). J. Látal¹²⁵ také upozorňuje na skutečnost, že ani poškozený, který má současně v hlavním líčení postavení svědka, nemůže uplatnit svůj nárok až po svém výsledku v postavení svědka. I takový návrh poškozeného musí být považován za opožděný.¹²⁶

Promešká-li tedy poškozený stanovenou procesní lhůtu, má jeho nečinnost za následek to, že soud usnesením rozhodne, že nemůže v trestním řízení uplatňovat nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení (rozhodnutí per analogiam dle § 206 odst. 4 ve spojení s § 44 odst. 3 tr. řádu). K tomu nezbývá než podotknout, že promeškaná lhůta nelze nikterak navrátit a poškozenému nezbývá nic jiného, než se pokusit uplatnit svůj nárok v řízení před příslušným orgánem, nejčastěji před civilními soudy (§ 206 odst. 3 věta druhá).¹²⁷

S výše uvedeným souvisí také problém, kdy nejdříve může poškozený uplatnit svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či nárok na vydání bezdůvodného obohacení. V mnoha případech je zahájeno trestní řízení právě na základě podnětu poškozeného, jenž písemně, ústně (či jinou formou dle § 59 odst. 1 tr. řádu) učiní trestní oznámení příslušným orgánům činným v trestním řízení.¹²⁸ Z úpravy obsažené v trestním řádu lze dovodit, že poškozený může řádně uplatnit svůj nárok již v trestním oznámení, tedy ve formě ústní (§ 59 odst. 5 tr. řádu) i písemné či obdobné (§ 59 odst. 1 tr. řádu). V případě, že je trestní oznámení podáváno poškozeným ústně, je v ustanovení

¹²⁴ V případě, že se o věci rozhodne formou trestního příkazu, musí být nárok uplatněn před jeho vydáním (§ 314f odst. 1 písm. e) tr. řádu). Je-li sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě (§ 175a odst. 2 tr. řádu).

¹²⁵ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*.

Příručky ministerstva spravedlnosti České republiky. Praha: SEVT, 1994, 246 s.

¹²⁶ LÁTAL, Jaroslav. Op. cit., s. 81.

¹²⁷ Dle usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 8 To 335/99, které je publikováno pod č. 6/2001 Sb. rozh. tr., nelze tuto lhůtu navrátit ani tehdy, pokud soud prvního stupně nesplní povinnost uvedenou v ustanovení věty první § 198 odst. 2 tr. řádu a nevyrozmí poškozeného řádně a včas o konání (počátku) hlavního líčení.

¹²⁸ Dle ustanovení § 158 odst. 2 tr. řádu jsou takovými orgány, které jsou povinny přijímat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (trestní oznámení), státní zástupce a policejní orgán.

§ 59 odst. 2 tr. řádu organům činným v trestním řízení jasně stanovena povinnost vyslechnout oznamovatele také o tom, zda žádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Myslím, že výstižně se k výkladu ustanovení § 59 odst. 2 tr. řádu už v roce 1967 vyjádřil Nejvyšší soud ČSR v rozhodnutí publikovaném pod č. III/1967 Sb. rozh.¹²⁹: „*Toto ustanovení by nemělo smyslu, kdyby takto uplatněný nárok neměl mít právní účinky, které zákon s řádným uplatněním nároku spojuje. Rovněž z dalších ustanovení, a to zejména z § 46, § 47 odst. 4, § 186 odst. 1 písm. f) a § 206 odst. 2 tr. řádu,*¹³⁰ lze spolehlivě dovodit stejný závěr. Uvedené trestní oznámení učiněné poškozeným je třeba považovat, vzhledem k ustanovení § 12 odst. 9 a § 158 odst. 1 tr. řádu¹³¹ za součást trestního řízení, a to za jeho první procesní úkon. Z toho vyplývá závěr, že za řádné uplatnění nároku poškozeného, které může být podkladem pro rozhodnutí soudu, je třeba považovat po splnění základních podmínek uvedených v § 43 odst. 2 tr. řádu¹³² i takové, které učiní poškozený v trestním oznámení podle § 59 tr. řádu, tj. již v prvním procesním úkonu, který tvoří součást trestního řízení.“

O řádném návrhu můžeme hovořit tehdy, pokud je z něj patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy uplatňuje, nebo z jakých důvodů a v jakém rozsahu se uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3 tr. řádu). Je tedy nezbytné, aby poškozený výslovně uvedl důvody a výši (rozsah) nároku. Jako důvod uplatňovaného nároku stačí uvést, že skutkem, pro který je obviněný stíhán a který byl posouzen jako určitý trestný čin, byla poškozenému způsobena škoda, nemajetková újma, nebo se na něm obviněný bezdůvodně obohatil, a že požaduje náhradu této škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.¹³³

¹²⁹ Jedná se o rozhodnutí pléna a presidia Nejvyššího soudu ČSSR publikované pod č. III/1967. Zhodnocení praxe soudů při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a o náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení). Projednáno v plénu Nejvyššího soudu dne 22. 2. 1967 - Pls 3/67.

¹³⁰ Pozn.: V současném znění trestního řádu jsou obsahově téměř shodná ustanovení upravena jinak - úprava § 47 odst. 4 je dnes obsažena v § 47 odst. 2, úprava § 186 odst. 1 písm. f) je v současnosti obsažena v § 186 písm. f).

¹³¹ Pozn.: V současném znění trestního řádu je právní úprava § 12 odst. 9 obsažena v § 12 odst. 10 a právní úprava § 158 odst. 1 tr. řádu je dnes obsažena v § 158 odst. 2.

¹³² Pozn.: Obdobná úprava dnes obsažena v § 43 odst. 3 tr. řádu.

¹³³ ŠÁMAL, Pavel, Miroslav RŮŽIČKA, František VONDRUŠKA a Jaroslava NOVOTNÁ. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 865-866. Obdobně také LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky ministerstva spravedlnosti České republiky. Praha: SEVT, 1994, s. 83.

Co se týká výše uplatňovaného nároku, je na poškozeném, zda ji ve svém návrhu vyčíslí přesně, či uvede pouze minimální částku, kterou požaduje na osobě stíhané pro podezření ze spáchání trestného činu. Je také možné určit škodu jiným způsobem než vyčíslením, a to např. uvedením bodového hodnocení bolestného či ztížení společenského uplatnění.¹³⁴ Uvedení pouze minimální výše škody, nemajetkové újmy, bezdůvodného obohacení, nebo uvedení pouze bodového hodnocení bolestného se mi jeví jako vhodnější, neboť teprve při dokazování v hlavním líčení mohou vyjít najevo skutečnosti, které dosud poškozenému nebyly známy a mohou mít na výši jeho nároku vliv. Poškozený tak může uplatněný nárok co do výše upřesnit do té doby, než se soud odebere k závěrečné poradě.¹³⁵

Nicméně za řádné uplatnění nároku nelze považovat to, že se poškozený pouze vyjádří ve smyslu, že mu vznikla škoda a připojuje se k trestnímu řízení bez toho, že by uvedl výši škody, protože ji např. ještě není schopen určit. Neuvedení byť i minimální výše škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení má za následek to, že soud nebude o její náhradě, resp. vydání, vůbec rozhodovat.¹³⁶ Obdobný důsledek bude mít i přístup poškozeného, který se bude odkazovat na vyčíslení škody znalcem.¹³⁷

Třetí podmínkou je, že nárok musí být uplatněn vůči konkrétní osobě. Nastane-li situace, kdy je vedeno společné řízení proti více spoluobviněným, je nutné, aby poškozený uvedl, zda svůj nárok uplatňuje pouze proti konkrétním obviněným či vůči všem. Pokud je poškozeným uplatňován nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení proti dvěma a více spoluobviněným, musí poškozený uvést, zda požaduje, aby spoluobvinění plnili společně a nerozdílně (tzv. solidární odpovědnost dle § 438 odst. 1 ObčZ) či každý dle své účasti na způsobené škodě (tzv. dělená odpovědnost dle § 438 odst. 2 ObčZ).¹³⁸

¹³⁴ LÁTAL, Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, roč. 2, č. 10, s. 347.

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 30. 5. 1967, sp. zn. 5 Tz 13/67, publikovaný pod č. R 7/1968-II Sb. rozh. tr.

¹³⁶ Viz. rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 30. 5. 1967, sp. zn. 5 Tz 13/67, publikovaný pod č. R 7/1968-II Sb. rozh.tr., nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002, publikovaný pod č. R 49/2003 Sb. rozh.tr. nebo R 7/1968-II

¹³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002, publikovaný pod č. R 49/2003 Sb. rozh. a stan. [online]. [cit. 2013-05-02] Dostupný z:

http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/02466DD6925689EAC1257A4E0066CDC4?openDocument&Highlight=0

¹³⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 8. 1967, sp. zn. 1 Tz 28/67, publikované pod č. R 5/1968-II, Sb. rozh, tr.

Také může dojít k situaci, kdy poškozený včasné uplatní své právo jen vůči jednomu spoluobviněnému a následně se v průběhu trestního řízení, povětšinou na základě výsledků obviněných a svědků, pokusí svůj návrh rozšířit i na další spoluobviněné. V rozsahu nároku vztahujícího se na další spoluobviněné rozhodne soud usnesením o nemožnosti takového rozšíření nároku per analogiam ustanovení § 206 odst. 4 ve spojení s ustanovením § 44 odst. 3 tr. řádu.¹³⁹ Lze tedy uzavřít, že i přes skutečnost, že nárok směřoval vůči konkrétní obviněné osobě, je nesplnění podmínky včasnosti zásadní a v dodatečně uplatňovaném rozsahu soud neumožní poškozenému nárok uplatňovat.

I přes fakt, že by se jednalo o návrh včasný, řádný a uplatňovaný vůči konkrétní osobě, je před jeho podáním nutné pamatovat také na podmínku obsaženou v ustanovení § 44 odst. 3 tr. řádu. Zde je stanoveno, že návrh podle § 43 odst. 3 nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení. Jak vyplývá ze znění ustanovení, není překážkou uplatnění nároku v adhezním řízení skutečnost, že poškozený tento nárok již uplatnil v řízení občanskoprávním či před jiným orgánem, ale podstatným je to, že v daném řízení již bylo rozhodnuto, tedy že již existuje, byť i dosud nepravomocné, rozhodnutí. V případě existence takového rozhodnutí soud, jak už jsem výše několikrát zmiňovala, usnesením vysloví, že poškozenému nepřísluší uplatňovat nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení (§ 206 odst. 3, 4 tr. řádu).

Pro poškozeného nicméně účast na trestním řízení nekončí rozhodnutím soudu, že pro nesplnění některé ze základních procesních podmínek mu nepřísluší nárokovat si náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Je třeba mít na paměti, že i přes nemožnost uplatňovat uvedený nárok, poškozenému stále přísluší oprávnění, jež jsou právy každého poškozeného bez ohledu na to, zda je poškozeným dle § 43 odst. 3 tr. řádu.

Na závěr bych chtěla podotknout, že uplatnění nároku poškozeného ovlivní změna v ustanovení § 43 odst. 3 tr. řádu, neboť to bude s účinností zák. č. 45/2013 Sb. doplněno o věty, které výslovně stanoví, že poškozený je povinen doložit důvod a výši škody (nemajetkové újmy, bezdůvodného obohacení); o tom musí být řádně poučen.

¹³⁹ Šířeji ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, 316. Obdobně také KUČERA, Jiří. Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu. *Trest.* 2006, roč. 5, č. 9, s. 264.

Novinkou bude také postup soudu v případě, že není dostatečný podklad pro rozhodnutí o nároku poškozeného. Nebudou-li tomu bránit důležité důvody, zejména vyhlášení rozsudku nebo vydání trestního příkazu bez zbytečných průtahů, sdělí soud poškozenému, jakým způsobem může podklady doplnit a poskytne mu k tomu přiměřenou lhůtu, kterou mu zároveň určí.

3.5 Práva obětí (poškozených) založená zákonem č. 45/2013 Sb.

Zákon o obětech trestných činů od 1. 8. 2013 přináší poškozenému, který má zároveň postavení, nová oprávnění. V tomto případě se především nejedná o práva poškozeného procesního charakteru, ale práva charakteru neprocesního, neboli o práva oběti jako subjektu zvláštní péče.¹⁴⁰

Mezi uvedená práva obětí (poškozených) upravená v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, náleží právo na poskytnutí odborné pomoci (§ 4-6), právo na přístup k informacím (§ 7-13), právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14), právo na ochranu soukromí (§ 15-16), právo na ochranu před druhotnou újmou (§ 17-22) a konečně právo na peněžitou pomoc (§ 23-37). V následujícím textu se pokusím stručně objasnit, co je základním obsahem těchto práv, popřípadě u konkrétních oprávnění, jimiž jsem se již v této práci zabývala v rámci výkladu jiných právních institutů, odkáži na příslušnou kapitolu této práce.

Prámem na poskytnutí odborné pomoci se rozumí nejen poskytnutí právní pomoci a poskytování právních informací, ale také poskytování psychologického a sociálního poradenství¹⁴¹ a restorativních programů¹⁴² subjekty zapsanými v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.¹⁴³ Odborná pomoc se poskytuje před zahájením trestního stíhání, v jeho průběhu i po jeho skončení; je tedy poskytována tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel (§ 4 ZOTČ). Podle § 5 ZOTČ je bezplatně a bez

¹⁴⁰ Srov. důvodová zpráva k zák. č. 45/2013 Sb., součástí sněmovního tisku č. 617/0, 6. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-25]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>

¹⁴¹ Uvedený druh pomoci bude poskytován dle zák. č. 108/2006 Sb., o zákona o sociálních službách. Na to odkazuje také § 39 odst. 2 ZOTČ.

¹⁴² Restorativním programem, dle důvodové zprávy k ZOTČ, se rozumí jakékoliv programy využívající restorativní (obnovující) procesy a usilující o dosažení restorativních výsledků. „Restorativní proces“ je definován jako „jakýkoli proces, v němž oběť a pachatel a případně kterýkoli další jednotlivec nebo člen společenství, jenž byl trestným činem nějakým způsobem dotčený, se společně aktivně účastní na řešení věcí vzniklých v důsledku trestného činu, zpravidla za pomoci zprostředkovatele“. „Restorativním výsledkem“ je dohoda dosažená v důsledku restorativního procesu.

¹⁴³ Viz § 48 ZOTČ

zbytečného odkladu odborná pomoc poskytována zvlášť zranitelným obětem (§ 2 odst. 4 ZOTČ), pokud ji potřebují, s výjimkou obětí trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196 tr. zák.), nevzniklo-li tímto činem nebezpečí nouze nebo trvale nepříznivý následek. Ostatním obětem může být pomoc poskytnuta bezplatně také, ovšem z dikce zákona i důvodové zprávy vyplývá, že se nejedná o nárok vyplývající ze zákona, nýbrž o dobrovolnou činnost poskytovatele odborné pomoci. Bezplatné poskytování právní pomoci má svůj specifický režim, neboť se poskytuje za podmínek a v rozsahu stanoveném ve zvláštním právním předpise¹⁴⁴ (§ 6 odst. 1 ZOTČ).

Dalším oprávněním obětí je dle § 7 ZOTČ právo na přístup k informacím v zákonném rozsahu, a to k těm informacím, které se týkají věci, v níž se osoba stala obětí trestného činu. V ustanoveních § 8-12 ZOTČ se dělí informace podle subjektu, který je poskytuje, a podle charakteru informace. Rozlišují se informace sdělované jen na žádost [např. informace o propuštění nebo uprchnutí obviněného či odsouzeného dle § 11 odst. 3 ZOTČ¹⁴⁵, nebo informace o pravomocném rozhodnutí, jímž se řízení končí dle § 11 odst. 1 písm. a) ZOTČ], a bez žádosti (např. § 9, § 11 odst. 6 ZOTČ). Zákon také stanovuje formu informací - některé informace musí být oběti poskytnuty ústně i písemně (§ 9, § 10 odst. 1 ZOTČ), některé alespoň písemně (§ 10 odst. 2 ZOTČ). V ustanovení § 12 ZOTČ je upraveno poskytování informací obětem, které neovládají český jazyk.

Základem práva oběti na informace je zejména to, aby oběť po utrpené újmě způsobené trestným činem dostala informace o tom, jaká oprávnění jí přísluší. T. Gřivna k tomuto uvádí: „*Především je sledován ten cíl, aby se oběti bezprostředně po činu dostaly jen ty nejdůležitější informace, které potřebuje, jako je informace, na které subjekty poskytující odbornou pomoc se může oběť obrátit. Tuto informaci by měl být schopen podat každý orgán veřejné moci a zdravotnické zařízení.*“¹⁴⁶

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím bylo do zákona o obětech trestných činů zařazeno z důvodu komplexnosti právní úpravy. Toto právo nepochybně obětem trestných činů přísluší, nicméně je již dostatečně upraveno v jiných právních

¹⁴⁴ Např. § 51a tr. řádu, § 18 zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii

¹⁴⁵ Podrobněji viz kapitola 3.3.3 této práce.

¹⁴⁶ GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 28.

předpisech¹⁴⁷. Proto jsou v ustanovení § 14 ZOTČ obsaženy pouze odkazy na příslušné právní předpisy.

Právo na ochranu soukromí je v ustanovení § 15 ZOTČ pojímáno jako zákaz zveřejňovat informace umožňující zjištění totožnosti oběti. Samotná úprava spočívá v odkazu na příslušná ustanovení trestního řádu, a to na § 8a-8d tr. řádu. Dále je v rámci práva na soukromí v § 16 ZOTČ upravena ochrana osobních údajů oběti, jejího zmocněnce, zákonného zástupce, opatrovníka a důvěrníka vůči osobám, jež jsou oprávněny nahlížet do spisů. Na žádost uvedených osob jsou jejich osobní údaje¹⁴⁸ vedeny takovým způsobem, aby se s nimi mohli seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci. Je-li to ovšem nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti které se trestní řízení vede, zpřístupní potřebné údaje příslušný policista nebo orgán činný v trestním řízení. V takovém případě se o zpřístupnění uvedených údajů učiní záznam do spisu.

Právo na ochranu před druhotnou újmou neboli sekundární viktimizací je komplexně upraveno v ustanoveních § 17-22 ZOTČ. Druhotnou újmou se dle § 2 odst. 5 ZOTČ rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní. Právo na ochranu před druhotnou újmou je provedeno prostřednictvím jednotlivých oprávnění oběti, jež se týkají: zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila jako pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se vede trestní řízení (§ 17 ZOTČ), kladení otázek směřujících do intimní oblasti oběti při výslechu, podání vysvětlení (§ 18 ZOTČ), práva na vyslechnutí osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 ZOTČ), podání vysvětlení a výslechu zvláště zranitelných obětí (§ 20 ZOTČ), práva na doprovod důvěrníkem (§ 21 ZOTČ) a prohlášení oběti o dopadu trestného činu na život oběti (§ 22 ZOTČ). Blížeji se budu věnovat ustanovení § 22 ZOTČ. Oběť má právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení

¹⁴⁷ Např. zvláštní ochrana svědka se poskytne oběti dle zák. č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením.

¹⁴⁸ Zejména údaje o bydlišti, doručovací adrese, místě výkonu zaměstnání, povolání nebo podnikání, údaje o jejich osobních, rodinných, majetkových poměrech.

o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na její dosavadní život, a to ústně i písemně. Prohlášením oběti o dopadu trestného činu na její život je realizováno právo být slyšen, a to nejen k okolnostem, které jsou důležité z hlediska objasnění skutečností důležitých pro rozhodnutí ve věci.¹⁴⁹ Oběti takové prohlášení může dopomoci při citovém vyrovnání s událostí a může přispět také k tomu, aby si osoba, proti níž se vede trestní řízení, uvědomila důsledky činu, který spáchala. Takovéto prohlášení může také významně pomoci soudu při individualizaci trestu a rozhodování o uplatněném nároku oběti (poškozeného) na náhradu nemajetkové újmy v penězích.¹⁵⁰

Poslední oblastí upravenou zák. č. 45/2013 Sb. je právo na peněžitou pomoc. V současné době je toto oprávnění obsaženo v zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Nová úprava ovšem obsahuje určité změny oproti úpravě stávající. Zejména je nutné zmínit rozšíření okruhu osob, které jsou oprávněny žádat o peněžitou pomoc, také o občany České republiky, kteří na území České republiky nepobývají, ale stali se zde obětí trestného činu [§ 23 odst. 1 písm. a) ZOTČ]. Dále je dle § 24 odst. 1 písm. d) ZOTČ rozšířen okruh oprávněných žadatelů také o oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 tr. zákoníku), jimž vznikla nemajetková újma. Pokud se jedná o výši peněžité pomoci, dojde ke zvýšení paušálních částek (§ 28 ZOTČ).¹⁵¹ Změnou projde i lhůta k podání žádosti o peněžitou pomoc - subjektivní lhůta bude prodloužena na dva roky ode dne, kdy se oběť dozvěděla o újmě způsobené trestným činem, a nově bude doplněna objektivní lhůtou, která bude činit pět let od spáchání trestného činu.¹⁵² Novinkou je dle § 33 ZOTČ přechod nároku oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy na stát, a to až do výše poskytnuté pomoci. Oběť je tedy povinna převést získanou náhradu škody nebo nemajetkové újmy na účet

¹⁴⁹ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb, součástí sněmovního tisku 617/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

¹⁵⁰ Srov. GRIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 29.

¹⁵¹ Jedná-li se o nemajetkovou škodu dle § 24 odst. 1 písm. d) ZOTČ, není zde peněžita pomoc poskytována paušální částkou, nahrazují se pouze prokázané náklady spojené s poskytnutím odborné psychoterapie, fyzioterapie nebo obdobné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, a to do výše 50 000 Kč [§ 28 odst. 1 písm. d) ZOTČ].

¹⁵² Peněžita pomoc má přispět k zlepšení zhoršené situace oběti, proto nelze mít za to, že ke zhoršení její sociální situace dojde více než pět let po spáchání trestného činu.

Ministerstva spravedlnosti ČR do výše získané peněžité pomoci, a to do pěti let ode dne, kdy jí byla pomoc poskytnuta.¹⁵³

Ačkoliv jsou výše uvedená práva z teoretického hlediska výrazným posilujícím prvkem postavení obětí trestných činů, zůstává otázkou, nakolik tato nová úprava zlepší přístup orgánů činných v trestním řízení vůči obětem. Kupříkladu L. Měsíčková¹⁵⁴ vyjadřuje pochybnosti nad tím, zda fakticky dojde ke změně dosavadního postupu orgánů činných v trestním řízení při poučování obětí o jejich právech. V současné době jsou oběti poučovány prostřednictvím několikastránkového textu, jenž pouze cituje paragrafy příslušných zákonů, a často oběti ani není poskytnut dostatečný čas na jeho prostudování, případně jí tento text není ani poskytnut pro vlastní potřebu a je jen podepsaný založen do spisu.¹⁵⁵ Nepochybně je tedy nutné, aby byly příslušné subjekty dostatečně proškoleny o tom, jak informace podávat, případně jak postupovat při aplikaci jiných ustanovení ZOTČ. Ke správnému postupu příslušných subjektů by měla přispět *Strategie ochrany obětí trestných činů*, která by měla obsahovat navazující nelegislativní opatření a jejímž hlavním gestorem by mělo být Ministerstvo vnitra ČR a vybrané další resorty by se na ní podíleli jako spolugestoři.¹⁵⁶ Bohužel dosud takový strategický dokument neexistuje. Lze tedy jen doufat, že bude s dostatečným předstihem vytvořen a že bude obsahovat návody, které by pro povinné subjekty mohly být konkrétním vodítkem, jak přistupovat k obětem trestných činů.

¹⁵³ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb, součástí sněmovního tisku 617/0.

¹⁵⁴ MĚSÍČKOVÁ, Lenka. K připravovanému zákonu o obětech trestných činů. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2012, roč. 45, č. 2, s. 91-104.

¹⁵⁵ Srov. MĚSÍČKOVÁ, Lenka. Op. cit., s. 94.

¹⁵⁶ Srov. GRÍVNA, Tomáš. Práva oběti de lege ferenda v České republice. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 139. nebo FOREJT, Petr. Zákon o obětech trestných činů – základní informace pro jednání Republikového výboru pro prevenci kriminality dne 29. 3. 2012. *Ministerstvo vnitra České republiky*. s. 9. [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDEQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fzakon-o-obetech-trestnych-cinu-rvppk-doc.aspx&ei=1pF-UZ_YHliqtAak4DwDA&usq=AFQjCNGeOX2TSguMyBckpds5WXnSrKyLZw&sig2=i4BhCZbn48ogPjj6yuYf7Q&bvm=bv.45645796,d.Yms

3.6 Právo/nutnost nechat se zastoupit

Pod pojem zastoupení poškozeného v trestním řízení můžeme v zásadě podřadit čtyři případy obsažené v trestním řádu. Prvním případem je zastoupení poškozeného, který byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, či byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena (§ 45 tr. řádu). Zde je nutné, aby byl vždy zastoupen svým zákonným zástupcem, resp. opatrovníkem (viz výklad níže). Druhým případem je zastoupení osoby, která má plnou způsobilost k právním úkonům a sama si ke svému zastupování zvolí zmocněnce (§ 50 tr. řádu). Dále je možné, aby zmocněnce nemajetnému poškozenému za sníženou odměnu nebo bezplatně na jeho žádost ustanovil soud (§ 51a tr. řádu). A konečně čtvrtým a nejvíce problematickým případem je institut tzv. společného zmocněnce (§ 44 odst. 2 tr. řádu). Všem typům zastoupení se budu věnovat v následujícím textu.

V následujících podkapitolách zmiňuji také změny, které do úpravy zastoupení poškozeného přinese zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, neboť blíží se den účinnosti tohoto právního předpisu mi nedovolí tyto změny opomenout.

3.6.1 Zastoupení poškozeného zákonným zástupcem (opatrovníkem)

Jak jsem již uvedla v předcházejícím odstavci, zákonným zástupcem je poškozený zastoupen tehdy, pokud je zbaven způsobilosti k právním úkonům, či tato jeho způsobilost byla omezena. Takovým poškozeným bude jak osoba nezletilá (§ 8, § 9, § 26 ObčZ), tak osoba trpící duševní poruchou (§ 10 ObčZ).

Je-li poškozeným nezletilec¹⁵⁷, vykonávají práva, která dává poškozenému trestní řád, příp. jiné právní předpisy¹⁵⁸, osoby uvedené v zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině (§ 27 ObčZ). V prvé řadě jsou to tedy rodiče (§ 31 ZoR); není-li to možné, neb se v konkrétním případě jedná o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke

¹⁵⁷ Když ve výkladu zákonného zastoupení poškozeného používám pojmu nezletilec, mám na mysli osobu mladší osmnácti let, která dosud nenabyla způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Je ale třeba si uvědomit, že takový pojem trestní právo nezná a uvedený pojem nezletilec je pojmem práva občanského (§ 8, § 9 ObčZ.). Dle tr. zákoníku se osoba mladší osmnácti let označuje jako dítě (§ 126 tr. zákoníku). Odlišné pojmosloví používá jiný trestněprávní předpis, zák. č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Objevuje se zde pojem mládež, jenž v sobě zahrnuje jak děti (osoby, které nedovršily v době spáchání činu jinak trestného patnáctý rok věku), tak mladistvé, tj. osoby, které v době spáchání provinění dovršily patnáctý rok a nepřekročily osmnáctý rok svého věku (§ 2 ZSVM.). Nicméně pojmu nezletilá osoba užívám pro zestručnění, abych se ve výkladu mohla plně soustředit na problematiku zastoupení zákonným zmocněncem.

¹⁵⁸ Zejména se bude jednat o zákon č. 209/1997Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, či ode dne jeho účinnosti o zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů, je ustanoven soudem opatrovník (tzv. kolizní opatrovník-§ 37 ZoR). Mimo rodiče a opatrovníka mohou nezletilého poškozeného zastupovat také osvojitelé (§ 63 odst. 1 ZoR) či poručník (§ 78 ZoR). Má-li postavení poškozeného v trestním řízení osoba, jež byla zbavena způsobilosti k právním úkonům dle § 10 odst. 1 ObčZ, nebo jí byla způsobilost k právním úkonům omezena podle § 10 odst. 2 ObčZ, je jejím zákonným zástupcem soudem ustanovený opatrovník (dle § 27 odst. 2 ObčZ).

Zákonodárce také s účinností k 1. 7. 1990 vytvořením ustanovením § 45 odst. 2 vnesl do trestního řádu institut opatrovníka k výkonu práv poškozeného, u něhož nemůže zákonný zástupce vykonávat svá práva.¹⁵⁹ Myslím, že podstatu tohoto ustanovení zcela vystihuje výklad J. Jelínka: „*Ustanovení dopadá na případy, v nichž zákonní zástupci poškozeného jsou např. delší dobu v cizině, jsou dlouhodobě hospitalizováni anebo i na případy kolizí mezi zákonnými zástupci vznikající např. tehdy, pokud jeden z rodičů spáchal trestný čin ke škodě vlastního nezletilého dítěte.*¹⁶⁰ *Novela trestního řádu tak reagovala na potřeby praxe, ve které docházelo k situacím, že v případě kolizí mezi zákonnými zástupci poškozeného orgány činné v trestním řízení dostatečně nerespektovaly zákonná práva nezletilých poškozených.*“¹⁶¹ Předseda senátu, nebo v přípravném řízení soudce, z úřední povinnosti ustanoví opatrovníka k výkonu práv poškozeného vždy, pokud jsou naplněny zákonné podmínky (zákonný zástupce nemůže vykonávat svá práva a existuje zde nebezpečí z prodlení). V případě, že je takovým poškozeným dítě, typicky bude opatrovníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí, který ale většinou nedisponuje kvalifikovanými pracovníky a dítě je pak zastupováno sociálními pracovníky. Často se tak jedná o zastupování spíše formální povahy, neboť sociální pracovníci svou funkci příliš aktivně nevykonávají¹⁶² a v konečném důsledku tak mohou nezletilce značně poškodit na jeho právech.

¹⁵⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 3. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.10.2012. Praha: Leges, 2012, s. 599.

¹⁶⁰ Viz publikované rozhodnutí č. 33/1992 Sb rozh. tr.. Podrobněji v podkapitole 3.3.4. této práce.

¹⁶¹ JELÍNEK, Jiří. Op. cit., s. 599.

¹⁶² Srov. KOLÁČKOVÁ, Jana. Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení. *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 6, č. 5, s. 135.

3.6.2 Zastoupení poškozeného zmocněncem

Mezi základní procesní práva poškozeného náleží podle ustanovení § 50 odst. 1 tr. řádu právo nechat se zastoupit zmocněncem. V předcházející větě je obsaženo, v čem se liší zastoupení zmocněncem od zastoupení zákonným zástupcem, resp. opatrovníkem dle § 45 odst. 2 tr. řádu. Zatímco zastoupení poškozeného zákonným zástupcem či opatrovníkem existuje na základě zákona, resp. rozhodnutí soudu, tedy bez ohledu na vůli poškozeného, zastoupení zmocněncem vzniká a trvá na základě právního úkonu poškozeného, tj. na základě smlouvy o zastoupení a udělení plné moci. Zmocněncem se může nechat zastupovat také právnická osoba, tím samozřejmě nejsou dotčena ustanovení o jednání za poškozenou právnickou osobu jejími statutárními orgány, resp. i jinými jejími pracovníky nebo členy, je-li to stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby nebo je-li to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé (§ 20 odst. 1, 2 ObčZ).¹⁶³

Je zcela na poškozeném, koho si za zmocněnce zvolí. Avšak i zde je třeba pamatovat na to, že zmocněncem může být jen osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena. Při hlavním líčení a veřejném zasedání zase nemůže být zmocněncem také ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník (§ 50 odst. 2 tr. řádu). Zmocněnce může poškozenému zvolit také jeho zákonný zástupce, je-li poškozeným osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům, nebo je-li tato způsobilost omezena (§ 45 odst. 1 tr. řádu). Lze konstatovat, že ve většině případů bývá zmocněncem advokát.

Náklady, které poškozenému vzniknou v souvislosti s přibráním zmocněnce, si musí hradit sám. Je-li zmocněncem zastoupen poškozený, který alespoň zčásti úspěšně uplatnil svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, je povinen odsouzený mimo jiné nahradit také tyto náklady na zastoupení poškozeného (§ 154 odst. 1 tr. řádu). Podle povahy věci a okolností případu může soud odsouzenému na návrh poškozeného uložit tuto povinnost také v případě, že poškozenému nebyl ani z části přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 154 odst. 2 tr. řádu).

Dle ustanovení § 51 tr. řádu je zmocněnec poškozeného oprávněn činit za poškozeného návrhy a podávat za něj žádosti a opravné prostředky; též je oprávněn

¹⁶³ Srov. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 355.

zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený. Zmocněnci tedy především přísluší za poškozeného vykonávat práva uvedená v § 43 odst. 1, 3, § 215 odst. 1, 3 a § 216 odst. 2 tr. řádu. Pokud má poškozený zmocněnce, již nemůže vykonávat tato oprávnění vedle něj. Nevztahuje se to ovšem na případy, kdy má poškozený osobně něco vykonat. Příkladem je situace, když poškozený vystupuje v postavení svědka a podrobuje se úkonům dokazování, jako je výslech svědka (§ 101 tr. řádu), konfrontace (§ 104a tr. řádu), rekognice (§ 104b tr. řádu), rekonstrukce (§ 104d tr. řádu) apod.¹⁶⁴

Adekvátním k shora uvedenému je také doručování poškozenému, nechá-li se zastupovat zmocněncem. Podle ustanovení § 45a tr. řádu (i dle § 62 odst. 2 tr. řádu) se veškeré písemnosti určené poškozenému zásadně doručují pouze zmocněnci, to neplatí tehdy, pokud se poškozenému zasílá výzva, aby sám a osobně něco vykonal (např. předvolání poškozeného jako svědka dle § 97, § 98 tr. řádu).

Úprava institutu zmocněnce poškozeného dozná podstatných změn s účinností zákona o obětech trestných činů. Uvádím-li v následujícím textu znění ustanovení trestního řádu, jedná se o znění, jak by mělo vstoupit v účinnost dne 1. 8. 2013.

Nově výslovně ustanovení § 50 odst. 1 tr. řádu stanoví, že zmocněncem poškozeného může být i právnická osoba. Důvodová zpráva¹⁶⁵ jako opodstatnění novelizovaného ustanovení § 50 tr. řádu uvádí, že poškozený si bude moci zmocněnce vybrat z registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů i samotné subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů a jejich akreditace jsou dále v zák. č. 45/2013 upraveny, a to v § 38-48.¹⁶⁶

Záměrem novelizačních ustanovení bylo nepochybně posílit postavení poškozeného (oběti) v trestním řízení. Jako takový „posilující“ instrument lze chápat také rozšíření rozsahu práv zmocněnce poškozeného v § 51 odst. 2 tr. řádu, a to především o oprávnění být již od zahájení trestního stíhání přítomen při vyšetřovacích úkonech, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv poškozeného,

¹⁶⁴ Srov. RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, XXIX, s. 289.

¹⁶⁵ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb, součástí sněmovního tisku č. 617/0, 6. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

¹⁶⁶ Dle ustanovení § 48 ZOTČ. ministerstvo vede registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, do kterého zapisuje a) subjekty podle § 39 odst. 2 na základě jejich žádosti, b) akreditované subjekty podle § 39 odst. 1, c) advokáty na základě žádosti podle § 47, d) střediska Probační a mediační služby.

kterého zastupuje, a jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže by přítomností zmocněnce mohl být zmařen účel trestního řízení nebo nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Zmocněnec také může obviněnému i jiným vyslychaným osobám klást otázky, avšak teprve tehdy, až policejní orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Také může kdokoli v průběhu úkonu vznášet námitky proti způsobu jeho provádění. Jestliže se má zmocněnec poškozeného zúčastnit výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 tr. řádu utajena, je policejní orgán povinen přijmout opatření, která znemožňují zmocněnci zjistit skutečnou totožnost svědka (§ 51 odst. 4 tr. řádu).

Bude-li se zmocněnec poškozeného chtít zúčastnit vyšetřovacího úkonu, oznámí to policejnímu orgánu. Policejní orgán je pak povinen včas zmocněnci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, s výjimkou, že nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění zmocněnce nelze zajistit. (§ 51 odst. 3 tr. řádu). Jedná-li se o úkon spočívající ve výslechu osoby, policejní orgán zmocněnci sdělí i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit (§ 51 odst. 3 tr. řádu). V případě výslechu svědka, jehož totožnost má být utajena z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 tr. řádu, nesmí sdělení o výslechu svědka obsahovat údaje, podle nichž by bylo možné zjistit jeho skutečnou totožnost. Nicméně musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat. (§51 odst. 3, 4 tr. řádu).

Novelizaci pojmu a postavení zmocněnce shrnuje P. Šámal takto: „*Všemi těmito oprávněními je vyrovnávána pozice poškozeného s postavením obviněného a v konečném důsledku i posilována kontradiktornost trestního řízení, která se pak projevuje zejména v řízení před soudem. Vzhledem k tomu, že zmocněnec je oprávněn, nikoliv však povinen, účastnit se procesních úkonů v přípravném řízení, může se některých z nich zúčastnit a jiných nikoliv, v souladu s potřebou zatupování poškozeného a jeho pokyny.*“¹⁶⁷ Výše uvedená nová úprava bude nepochybně pro poškozeného výhodnější než současný stav. Otázkou ovšem zůstává, nakolik budou policejní orgány v praxi „vstřícné“ k tomu, umožňovat zmocněnci poškozeného výkon těchto nových oprávnění.

¹⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s 36-37.

Od zastoupení zmocněncem bude třeba rozlišovat nový institut důvěrníka oběti. Tuto funkci bude moci vykonávat fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, kterou si oběť zvolí. Současně taková osoba nesmí mít v trestním řízení postavení obviněného, obhájce, znalce nebo tlumočníka (§ 21 odst. 2 ZOTČ). Důvěrník může být zároveň zmocněncem poškozeného a naopak (§ 21 odst. 2 ZOTČ, § 50 odst. 1. řádu). Zde je také nutné zmínit základní znak odlišující zmocněnce poškozeného od důvěrníka oběti. Tím je především skutečnost, že důvěrník doprovází oběť k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení, ale sám nemůže do průběhu úkonu zasahovat (§ 21 odst. 1, 3 ZOTČ). Účelem doprovodu důvěrníka je tedy poskytnout oběti psychickou pomoc a podporu, nikoliv ji zastupovat jako je tomu v případě zmocněnce. Lze proto předpokládat, že důvěrníkem budou především osoby oběti blízké, zatímco zmocněncem budou vedle fyzických osob zejména osoby vedené v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů podle § 48 ZOTČ. Pro úplnost, bych chtěla ještě doplnit, že bude-li mít jedna osoba postavení důvěrníka i zmocněnce současně, nelze ji jako důvěrníka vyloučit z účasti na úkonu dle § 21 odst. 4 ZOTČ, je-li ze svého postavení zmocněnce oprávněna se úkonu zúčastnit. Vyloučit takovou osobu by bylo možné jen tehdy, pokud by zde zároveň byla neslučitelnost s postavením zmocněnce (srov. § 50 odst. 2 tr. řádu).¹⁶⁸

3.6.3 Zastoupení nemajetného poškozeného zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. byl do trestního řádu ustanovením § 51a zaveden institut bezplatného zastoupení nemajetného poškozeného zmocněncem, případně zastoupení zmocněncem za sníženou odměnu. Pro nemajetné poškozené mohlo být do té doby uplatnění jejich nároku v trestním řízení spojeno se značnými finančními obtížemi, ne-li nemožné. Na tuto skutečnost mimo jiné upozornil J. Jelínek ve své publikaci „*Poškozený v českém trestním řízení*“¹⁶⁹ a navrhoval institut zastoupení poškozeného zmocněncem bezplatně či za sníženou odměnu způsobem srovnatelným s dnešní zákonnou úpravou.

¹⁶⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb., sněmovní tisk 617/0, 6. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>

¹⁶⁹ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 190 s. ISBN 80-7184-618-X.

Institutu bezplatného zastoupení zmocněncem (za sníženou odměnu) může využít pouze poškozený, který v souladu se zákonem uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení dle ustanovení § 43 odst. 3 tr. řádu. Takový poškozený musí soudu podat návrh¹⁷⁰ na ustanovení zmocněnce bezplatně (za sníženou odměnu), v němž osvědčuje, že nemá dostatek prostředků, aby si sám hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce (§ 51a odst. 1 tr. řádu). Poškozený musí sám doložit podklady¹⁷¹, které osvědčují, že nemá finanční prostředky na úhradu nákladů na zastoupení. Soud majetkové poměry poškozeného nezjišťuje z úřední povinnosti. Jestliže tedy poškozený náležitým způsobem neosvědčí, že nemá dostatek prostředků, a to ani na výzvu soudu, rozhodne soud usnesením o zamítnutí návrhu poškozeného, neboť povinnost dokazovat tvrzené skutečnosti je plně na poškozeném.¹⁷²

O dostatečně odůvodněném návrhu poškozeného rozhodne předseda senátu soudu a v přípravném řízení soudce tak, že poškozený má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. Podle doložených dokumentů bude tedy rozhodnuto, zda se poškozenému přizná náhrada nákladů na zastoupení zmocněncem v celém rozsahu, nebo se poškozený bude muset na hrazení nákladů částečně spolupodílet, tj. že bude platit tzv. sníženou odměnu.¹⁷³

Podstatnou skutečností, která má za následek zamítnutí návrhu poškozeného, je to, že zastoupení zmocněncem by bylo zřejmě nadbytečné vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo její výši, nebo vzhledem k povaze a rozsahu bezdůvodného obohacení (§ 51a odst. 1 věta za středníkem). Povahou uplatňované škody, nemajetkové újmy, bezdůvodného obohacení se zde rozumí zcela jednoduchý případ nevyžadující bližší právní posouzení (především z oblasti hmotného práva - občanského, obchodního, pracovního) a ani pomoc z hlediska dokazování,

¹⁷⁰ Podle § 51a odst. 2 tr. řádu v přípravném řízení takový návrh poškozený podává prostřednictvím státního zástupce, který k němu připojí své vyjádření. Státní zástupce je povinen předložit návrh poškozeného soudu i kdyby byl přesvědčen, že poškozený nesplňuje zákonné předpoklady pro ustanovení bezplatného zmocněnce (nebo za sníženou odměnu). O tom, zda bude bezplatný zmocněnec ustanoven či ne, vždy musí rozhodnout soud usnesením.

¹⁷¹ Např. potvrzení od úřadu práce, že je zařazen do evidence uchazečů o zaměstnání, do rekvalifikace uchazečů o zaměstnání (dle § 27, § 28, §108 a násl. zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti) nebo čestné prohlášení poškozeného, že nevlastní prostředky z nichž by mohl hradit náklady na zastoupení zmocněncem.

¹⁷² RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 291.

¹⁷³ V rozhodnutí o ustanovení obhájce za sníženou odměnu bude snížení odměny hrazené poškozeným vyjádřeno poměrně, např. snížení o 20%, 50%.

neboť lze o náhradě škody (nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení) bez obtíží rozhodnout na základě již uplatněného nároku poškozeným.¹⁷⁴ Výše majetkové škody, nemajetkové újmy či rozsah bezdůvodného obohacení bude důvodem k zamítnutí návrhu poškozeného zejména tehdy, pokud se bude jednat o tak nízkou škodu, že by ji zřejmě náklady na zastoupení poškozeného podstatně převýšily.

Zmocněncem poškozeného ustanoví předseda senátu (v přípravném řízení soudce) advokáta (§ 51a odst. 3 věta první). Přímo ze zákona vyplývá, že není možné, aby zmocněncem byla jiná osoba než advokát. Poškozený má samozřejmě také možnost navrhnout, aby byl jeho zmocněncem konkrétní advokát, který např. již poškozeného zastupoval v jiné věci, nebo s nímž již svou věc projednal. Nicméně soud tímto návrhem není nikterak vázán a může poškozenému jako zmocněnce ustanovit jiného advokáta, zejména s přihlédnutím k rovnoměrnému vytížení advokátů v souvislosti s jejich ustanovováním zmocněncem a obhájcem.¹⁷⁵ Náklady vzniklé takovým přibráním advokáta jako zmocněnce hradí stát (§ 51a odst. 3 věta druhá tr. řádu, § 151 odst. 6 tr. řádu). Jedná-li se o zastoupení poškozeného bezplatně, hradí je stát v celé výši, pokud jde o zastoupení za sníženou odměnu, hradí stát rozdíl mezi celkovou výší odměny advokáta a sníženou odměnou, kterou zaplatí poškozený.

Podle § 51 odst. 4 tr. řádu se zmocněnec zproští povinnosti zastupovat poškozeného, pominou-li důvody, které vedly k jeho ustanovení (např. poškozený nabyl majetek), nebo zmocněnec z důležitých důvodů nemůže poškozeného nadále zastupovat (např. zmocněnec již nemá plnou způsobilost k právním úkonům). O zproštění opět rozhodne předseda senátu (v přípravném řízení soudce) usnesením, a to i bez návrhu. Pro úplnost je dobré zmínit, že proti všem usnesením, která jsou vydána dle § 51a odst. 1, 3, 4 tr. řádu je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek (§ 51a odst. 5 tr. řádu).

Zavedením možnosti navrhnout zastoupení bezplatným zmocněncem, resp. zmocněncem za sníženou odměnu, došlo k podstatnému zlepšení postavení nemajetného poškozeného. Lze mít dokonce za to, že došlo k určitému vyrovnání procesní pozice poškozeného s pozicí obviněného¹⁷⁶, neboť toto oprávnění poškozeného je velmi obdobné právu obviněného na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou

¹⁷⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 359.

¹⁷⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Op. cit.*, s. 360.

¹⁷⁶ Podrobněji JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2001, 11-12, s. 65

odměnu dle § 33 odst. 2, 3, 4 tr. řádu. I přesto lze konstatovat, že institut bezplatného zastoupení poškozeného zmocněncem má určité rezervy. Předmětem kritiky je především omezení výkonu tohoto oprávnění jen na osoby poškozené, které řádně a včas v souladu se zákonem uplatnily svůj nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu. Poškození, kteří neuplatňují nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení nemohou ustanovení zmocněnce dle § 51a tr. řádu vůbec navrhnout. Nicméně současný stav nebude mít již dlouhého trvání, zák. č. 45/2013 Sb. svou účinností dne 1. 8. 2013 přináší zásadní změny i do této problematiky. V následujících odstavcích se takovými „novinkami“ budu zabírat a opětovně budu uvádět zákonná ustanovení trestního řádu ve znění novelizačního předpisu.

Jak jsem již objasnila výše, má v současné době nárok na bezplatné zastoupení či zastoupení za sníženou odměnu poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem svůj nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu. Od účinnosti nové úpravy bude dle novelizovaného znění § 51a odst. 1 tr. řádu kromě této skupiny poskytnuto bezplatné zastoupení také těm poškozeným, kteří jsou zvláště zranitelnou obětí podle zákona o obětech trestných činů, nebo kterým byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, a dále těm poškozeným, kteří jsou pozůstalými po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt. Opět je nutné, aby osvědčili, že nemají dostatek prostředků na to hradit náklady vzniklé přibráním zmocněnce. Je-li poškozeným osoba mladší osmnácti let, vzniká mu nárok na bezplatnou právní pomoc zmocněnce i bez nutnosti osvědčit svou nepříznivou finanční situaci. (§ 51a odst. 2 tr. řádu). Takovou bezplatnou pomoc není možné poskytnout, jde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196 tr. zákoníku); tohoto se samozřejmě neužije pro případy, kdy bude nezletilému způsobena takovým trestným činem újma na zdraví apod.¹⁷⁷ O návrhu ve všech shora uvedených případech bude stejně jako v dnešním znění ustanovení § 51a rozhodovat předseda senátu a v přípravném řízení soudce.

Přizná-li soud poškozenému nárok na bezplatné zastoupení zmocněncem, zvolí si zmocněnce poškozený sám, především si jej může vyhledat v seznamu akreditovaných poskytovatelů služeb. Ne zvolí-li si zmocněnce sám, ustanoví předseda senátu (v přípravném řízení soudce) jako zmocněnce advokáta zapsaného v registru

¹⁷⁷ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb., součástí sněmovního tisku č. 617/0, 6. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, [online]. [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

poskytovatelů pomoci obětem trestných činů dle zákona o obětech trestných činů (§ 51a odst. 4 věta první). Pokud to není možné nebo účelné, ustanoví zmocněncem jiného advokáta (§ 51a odst. 4 věta druhá). Stejně jako v dosud účinné úpravě se pro daný případ obdobně užije ustanovení o ustanovování obhájců při nutné obhajobě dle § 39 odst. 2 a 3 tr. řádu.

3.6.4 Zastoupení poškozených společným zmocněncem

Institut společného zmocněnce byl do trestního řádu zaveden novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., která mimo jiné nově upravila právě znění § 44 odst. 2.¹⁷⁸, a to takto : *Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyzumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení.*

Zákonodárce k vytvoření institutu společného zmocněnce nepochybně vedla skutečnost, že v praxi docházelo k případům, kdy jedním trestným činem byla způsobena materiální škoda velkému počtu osob, řádově stovkám i tisícům, ale ve své podstatě se často jednotlivě jednalo o relativně nízké částky.¹⁷⁹ Pokud by všichni poškození vykonávali svá procesní práva, docházelo by k značným průtahům trestního řízení; jako příklad lze uvést podávání návrhů poškozených na doplnění dokazování

¹⁷⁸ K datu 23. 2. 2001 bylo nálezem Ústavního soudu č. 77/2001 Sb. zrušeno dosavadní znění ustanovení § 44 odst. 2 tr. řádu, které omezovalo účast poškozených v řízení před krajským soudem. Podrobněji k problematice kapitola 1.2.

¹⁷⁹ Srov. důvodová zpráva k zák. č. 265/2001 Sb., sněmovní tisk 785/0, 3. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=785&ct1=0>

(§ 43 odst. 1, § 215 odst. 4 tr. řádu), či vyrozumění všech poškozených o konání hlavního líčení (§ 43 odst. 1, § 198 odst. 2 tr. řádu) apod. Nejen že by tak byla porušována základní zásada trestního řízení, a to zásada rychlosti trestního řízení (§ 2 odst. 4 tr. řádu), ale v souvislosti s takovým řízením by státu vznikaly nemalé finanční náklady, zejména při doručování písemností. Právě zastupování poškozených společným zmocněncem mělo těmto průtahům předejít.

Smysl institutu společného zmocněnce spočívá v tom, že pokud jsou splněny dvě základní podmínky, a to že je počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich procesních práv by mohlo dojít k ohrožení rychlého průběhu trestního řízení, rozhodne předseda senátu (v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce), že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí (§ 44 odst. 2 věta první). Dochází tak k situaci, kdy poškození svá práva nemohou sami vykonávat a vykonává je za ně společný zmocněnec, který je zastupuje, a to včetně uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení (§ 44 odst. 2 věta čtvrtá). Je na poškozených, aby si své společné zmocněnce zvolili. Pokud by poškození takové usnesení soudu negovali, nezvolili by si společného zmocněnce a pokusili by se sami uplatnit svá procesní práva v trestním řízení, soud by v takovém případě usnesením rozhodl dle § 206 odst. 3, 4 tr. řádu, že se takové osoby jako poškození k hlavnímu líčení nepřipouští. Rozhodně tím ale není dotčena možnost poškozených uplatnit svůj nárok v řízení před soudy rozhodujícími ve věcech občanskoprávních nebo v řízení před jinými příslušnými orgány.

Chtějí-li tedy poškození uplatňovat svá procesní práva v trestním řízení, musí si sami zvolit zmocněnce. V praxi dochází k situaci, kdy se poškození, poté co jsou poučeni o povinnosti vykonávat svá procesní práva prostřednictvím společného zmocněnce, obrátí na orgány činné v trestním řízení, aby jim zmocněnce vybraly, protože si například sami neví rady. Takový postup není možný, soud či státní zástupce nanejvýše může poškozeným navrhnout konkrétní osoby jako zmocněnce a je pak jen na poškozených, zda si některou z nich vyberou, či zvolí osobu jinou. Nejde proto o ustanovení zmocněnce poškozeného soudem ve smyslu § 51a tr. řádu a stát není

povinen hradit náklady zmocněnce podle § 151 tr. řádu¹⁸⁰. Náklady, které poškozeným vzniknou přibráním společného zmocněnce, si musí poškození hradit sami. Soud může odsouzenému rozsudkem uložit povinnost nahradit tyto náklady poškozeným, a to tehdy, uplatnili-li poškození prostřednictvím společného zmocněnce nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu a ten jim byl alespoň z části přiznán (§ 154 odst. 1 tr. řádu), případně jim přiznán nebyl, ale soud podle povahy věci a okolností případu na návrh zmocněnce tuto povinnost odsouzenému uložil (§ 154 odst. 2 tr. řádu).

Ustanovení § 51a tr. řádu lze užít jen v případě, kdy poškozený osvědčí, že nemá dostatek prostředků na to hradit si zmocněnce. V takovém případě zmocněncem musí být advokát, v ostatních případech to není nijak omezeno. Vždy je ale třeba pamatovat na to, že společným zmocněncem může být jen ta fyzická osoba, která splňuje obecné zákonné předpoklady pro zmocněnce dle § 50 tr. řádu. Není také vyloučeno, aby si poškození jako společného zmocněnce zvolili někoho ze svých řad, naopak to z hlediska osobního zájmu na věci pro ně může být výhodou. Nicméně od uvedeného je nutné odlišovat případ, kdy poškozený jako společného zmocněnce k výkonu svých procesních práv navrhne sám sebe. Nejvyšší státní zástupkyně se k takovému postupu vyjádřila ve svém výkladovém stanovisku ze dne 13. 8. 2003, poř. č. 12/2003 následovně: „*Takový postup poškozeného nelze akceptovat, neboť by zcela negoval smysl ustanovení § 44 odst.2 tr. řádu. Postoj poškozeného si je možno totiž vyložit jako jednoznačně projevený nesouhlas s rozhodnutím soudu. Tento postup by měl mít stejný následek jako v případě, kdy poškozený na rozhodnutí soudu nijak nereaguje.*“¹⁸¹ Neboli soud při takovém postupu poškozené osoby rozhodne, že ji jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští (§ 206 odst. 3, 4 tr. řádu).

Rozhodnutí (usnesení) o nutnosti zvolit si společného zmocněnce oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení; ostatním poškozeným se rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají (§ 44 odst. 2 věta druhá). Proti takovému usnesení není přípustná stížnost (§ 141 odst. 2 tr. řádu). Lze

¹⁸⁰ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. 7. 2003, sp. zn. 12 To 335/2003, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 4/2005.

¹⁸¹ Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13. 8. 2003, poř. č. 12/2003 Sbírky výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství. [online]. [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2003/stanovisko%2012-2003.pdf

si představit, že pokud by taková možnost existovala, soud by byl stížnostmi dozajista zahlcen a institut společného zmocněnce by tak nenaplnil účel, pro nějž byl přijat, a to pro urychlení řízení. (K tomu, jak skutečně užití institutu společného zmocněnce urychlí trestní řízení viz dále.)

Ačkoliv důvody zavedení uvedené úpravy jsou téměř nezpochybnitelné, o dokonalosti znění ustanovení § 44 odst. 2 docela dobře pochybovat lze. Odborná literatura i samotná praktická aplikace uvedeného ustanovení odhalila několik zásadních problémů současné úpravy institutu společného zmocněnce.

První nedostatek ustanovení § 44 odst. 2 někteří odborníci spatřují v definici jedné z podmínek užití institutu společného zmocněnce, a to ve slovním spojení „mimořádně vysoký počet poškozených“. Bohužel se jedná o zcela neurčité slovní spojení, které umožňuje značně nejednotný výklad. Z důvodové zprávy k zákonu č. 265/2001 Sb. lze vyčíst, že zákonodárce jako takový počet považuje stovky či tisíce poškozených.¹⁸² Obdobného názoru je také P. Šámal ve svém komentáři k trestnímu řádu.¹⁸³ Nicméně J. Jelínek v tomto vágním vyjádření spatřuje způsob, jak účelově vyloučit poškozené a navrhuje slovní spojení „mimořádně vysoký počet poškozených“ kvantifikovat, nebo určit podmínku účasti poškozeného jiným způsobem, a to vázat ji na určitý rozsah újmy, kterou poškozený utrpěl.¹⁸⁴ Naopak O. Polmová¹⁸⁵, nepovažuje za nutné kvantifikovat „mimořádně vysoký počet poškozených“, neboť má za to, že v konkrétním případě si otázku vhodnosti použití institutu společného zmocněnce dokáže příslušný rozhodující orgán vyložit sám¹⁸⁶. Osobně se přikláním k názoru, že není nutné určitějším způsobem vyjadřovat počet poškozených pro užití institutu společného zmocněnce. Ponechala bych na úvaze orgánu činných v trestním řízení, zda se už v konkrétním případě jedná o mimořádně vysoký počet poškozených, neboť jednotlivé případy se od sebe mohou zásadně lišit a ne vždy by se musela jevit aplikace

¹⁸² Důvodová zpráva k zák. č. 265/2001 Sb., součástí sněmovního tisku č. 785/0, 3. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=785&CT1=0>

¹⁸³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 328.

¹⁸⁴ JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení - možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2003, č. 2, s. 115.

¹⁸⁵ POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 10, č. 4, s. 111-113.

¹⁸⁶ POLMOVÁ, Olga. Op. cit., s 112.

ustanovení § 44 odst. 2 jako nejvhodnější řešení. Navíc ve srovnání s dalšími aplikačními problémy tohoto ustanovení se tato problematika nejeví natolik palčivou.

Jako daleko zásadnější problém vnímám samotný způsob, jakým je institut společného zmocněnce v ustanovení § 44 odst. 2 upraven. I zde považuji za vhodné upozornit na konkrétní výtky odborné veřejnosti. Např. J. Jelínek poukazuje na skutečnost, že samotná aplikace uvedeného ustanovení také může vést k účelovému vyloučení poškozených z trestního řízení, zejména v případech většího počtu poškozených z různých částí republiky, kteří by se nejprve museli kontaktovat navzájem a dohodnout se na společných zmocněncích¹⁸⁷. Obdobně kriticky se k ustanovení § 44 odst. 2 tr. řádu vyjadřuje také V. Čeplová¹⁸⁸ či O. Polmová¹⁸⁹. Zejména argumentují tím, že v praktickém životě si poškození, ač řádně poučení, mnohdy s volbou společných zmocněnců vůbec neví rady, případně každý poškozený sám za sebe navrhne osobu, kterou by chtěl za společného zmocněnce. V konečném důsledku tak vlastně nedojde k žádné významnější dohodě mezi více poškozenými. Dle mého názoru, zde zákonodárce zcela neodůvodněně předpokládá, že poškození budou natolik iniciativní, že budou schopni se vyhledat a s to se shodnout na společném zmocněnci. Pokud se navíc poškození vzájemně neznají či o sobě vůbec nevědí, může být jejich společná volba zmocněnce téměř nemožná. Současně urychlení trestního řízení a úspore veřejných prostředků také nepřispívá fakt, že je třeba poškozeným oznámit to, že je třeba zvolit si zmocněnce¹⁹⁰, a dále fakt, že zákon nestanovuje lhůtu, do kdy si mají poškození zmocněnce zvolit.

Z uvedeného je jasné, že spíše než k dohodě poškozených na společném zmocněnci dojde k tomu, že se poškození buď vůbec nedovedou připojit k trestnímu stíhání, či se soudu dotazují, jak by měli postupovat, a tak značně řízení protahují a prodražují, nebo si samostatně vybírají své jednotlivé zmocněnce. Vybere-li si téměř každý poškozený svého vlastního zmocněnce, vede to nutně ke stavu, kdy je počet

¹⁸⁷ JELÍNEK, Jiří. Op. cit., s. 115.

¹⁸⁸ ČEPOVÁ, Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§44 odst. 2 tr. řádu) - nový druh trestu?. *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 4, s. 111-114.

¹⁸⁹ POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 10, č. 4, s. 111-113.

¹⁹⁰ Pokud již poškození uplatnili nárok na náhradu škody, je třeba jim takové usnesení doručit, s čímž jsou spojeny další finanční náklady. Původně bylo také navrhováno, aby se usnesení o tom, že poškození mohou svá procesní práva vykonávat jen prostřednictvím zmocněnce bylo uveřejňováno jen na úřední desce soudů, nikoliv doručováno jednotlivým poškozeným.

zmocněnců velmi blízký počtu poškozených. Zde soudu přibývá další úloha, a to že dle § 44 odst. 2 věty třetí vybere z požadovaných zmocněnců nejvýše šest. Dle zákona musí soud při takovém svém rozhodování přihlížet k zájmům poškozeným. Lze dovodit, že takovým zájmem zejména bude to, zda je pro zastupovanou skupinu poškozených zmocněnec vůbec časově a vzdálenostně dostupný a zda nezastupuje skupinu poškozených, jejichž zájmy jsou ve vzájemném rozporu. O tom, kdo z navrhovaných společných zmocněnců mezi nejvýše šesti bude, soud rozhodne formou opatření.¹⁹¹

S výběrem maximálního počtu šesti společných zmocněnců soudem úzce souvisí také otázka doručování. Dle ustanovení § 45a tr. řádu má-li poškozený zmocněnce, jsou veškeré písemnosti doručovány jen zmocněnci, s výjimkou výzev, aby poškozený něco osobně učinil. Jelikož je o výběru šesti společných zmocněnců soudem rozhodováno formou opatření, není možné proti tomuto soudnímu rozhodnutí podat opravný prostředek. Soudní opatření tak již svým vydáním nabude právní moci a vykonatelnosti, takže je již doručováno jen zmocněncům v něm uvedeným. Zde mohou některým poškozeným vzniknout značné komplikace, zejména těm poškozeným, jejichž navrhovaný zmocněnec není mezi šesti soudem vybranými. Soud takové poškozené logicky musí „přidělit“ vybraným zmocněncům. Zásadní problém vidím v tom, že se takoví poškození dozví o tom, kdo je zastupuje až ve chvíli, kdy je zmocněnec, kterému byli přiděleni, kontaktuje. Opomene-li zmocněnec takto učinit, či to prostě učinit nedovede, je poškozený na svých procesních právech zásadně zkrácen a svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení musí uplatnit např. v civilním řízení. Osobně zastávám názor, že takové situaci by se dalo částečně předejít už jen tím, že by se společným zmocněncem mohla stát pouze osoba s právnickým vzděláním, případně pouze advokát, neboť taková osoba má bezpochyby daleko větší předpoklady, že se své úlohy zhostí řádně.

Pro úplnost bych chtěla podotknout, že novelizační zákon č. 45/2013 Sb. nepřináší do úpravy zastoupení poškozených společným zmocněncem žádné zásadní změny. Jen je třeba v této souvislosti pamatovat na novinky, které citovaný zákon zavádí v ustanoveních o zastoupení zmocněncem (nové znění § 50 tr. řádu) a zastoupení zmocněncem za sníženou odměnu, resp. bezplatně (nové znění § 51a tr. řádu).

¹⁹¹ Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13. 8. 2003, poř. č. 12/2003 Sbírky výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství. [online]. [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2003/stanovisko%2012-2003.pdf

Závěrem nezbyvá než konstatovat, že současná úprava institutu společného zmocněnce poškozeného není úpravou příliš vhodnou. Ačkoliv má zejména přispět k rychlejšímu a pro stát finančně méně náročnému trestnímu řízení, často se tak neděje. Trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky se k aplikaci institutu společného zmocněnce vyjádřilo ve své „Zprávě o analýze vyhodnocení novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k trestnímu řízení“ ze dne 29. 9. 2004, sp. zn. Ts 42/2003. Nejvyšší soud shledává, že z průzkumu provedeného mezi soudy vyplývá, že se úprava zřejmě neosvědčuje, neb soudy neúměrně zatěžuje jak organizačně, technicky a personálně, tak i finančně; soudy proto zmiňovaného ustanovení příliš nevyužívají.¹⁹² Zůstává tedy otázkou, zda by adhezní řízení nemělo být více ponecháno iniciativě poškozených a zda by v těchto věcech nešlo vyrozumívat poškozené o možnosti připojit se s nárokem na náhradu škody prostřednictvím oznamů na soudní desce, případně v kombinaci s nějakou formou veřejné vyhlášky např. v tisku.¹⁹³ Pokud by se zákonodárci rozhodli k obdobné změně přistoupit, zajisté by soudům značně „ulevili“. Na druhou stranu by se pak nabízela polemika, zda by za takového stavu nedocházelo k omezení účasti poškozených v trestním řízení. Najít vhodné kompromisní řešení mezi základním účelem trestního řízení (tj. náležitě zjistit trestné činy a spravedlivě dle zákona potrestat jejich pachatele) a právem poškozeného uplatnit své zákonné nároky ani v tomto případě nebude jednoduché.

4 Účast poškozeného na vybraných stadiích trestního řízení

V následujících podkapitolách se budu věnovat, jak napovídá nadpis, zvolenými instituty trestního řízení, které jsou pro osobu poškozenou významnými. Zejména jsem při výběru přihlížela k aktualitě konkrétního tématu a také k tomu, jak výrazně se zde projevuje postavení poškozeného v trestním řízení.

¹⁹² Srov. Zpráva o analýze vyhodnocení novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k trestnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 9. 2004, Ts 42/2003, č. 36/2004 Sb. rozh. *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2004, ročník 56, s. 610-613,674.

¹⁹³ Zpráva o analýze vyhodnocení novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k trestnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 9. 2004, Ts 42/2003, č. 36/2004 Sb. rozh. *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2004, ročník 56, s. 674.

4.1 Postavení poškozeného v hlavním líčení a rozhodnutí o jeho nároku

Hlavní líčení je významným stádiem trestního stíhání, zpravidla lze hovořit o tom, že je těžištěm trestního stíhání (§ 12 odst. 10 tr. řádu), neboť se v něm rozhoduje o hlavní otázce trestního řízení, a to o vině obžalovaného a o trestu, a naplňuje se tak konkrétně smysl a účel trestního řízení.¹⁹⁴ Pro poškozeného má svůj význam v tom, že v hlavním líčení může být rozhodováno o jeho uplatněném nároku na náhradu škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení). Adhezní řízení tedy může být, a zpravidla také bývá, součástí hlavního líčení.

Jestliže výsledky přípravného řízení dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, podá státní zástupce obžalobu a připojí k ní spisy a jejich přílohy (§ 176 odst. 1). Před tím, než je hlavní líčení zahájeno, je nutná jeho příprava. Předseda senátu nechá doručit opis žaloby doručit také poškozenému (§ 196 odst. 1 tr. řádu), a to bez ohledu na to, zda je poškozeným dle § 43 odst. 3 tr. řádu či nikoliv. Aby se předešlo možným průtahům, je stanoveno, že opis obžaloby se poškozenému doručuje, jen je-li známé jeho sídlo nebo pobyt. V praxi se ale uplatní postup podle § 45a a obžaloba bude doručována na adresu, kterou poškozený uvedl (§ 45a tr. řádu).¹⁹⁵ V případě, že se poškozený nechá zastupovat zmocněncem (§ 50, § 51a tr. řádu), bude obžaloba zaslána jen jemu; to platí i v případě zastoupení tzv. společným zmocněncem (§ 44 odst. 2 tr. řádu). Také vyrozumění o konání hlavního líčení bude doručováno jen zmocněnci (§ 198 odst. 2 tr. řádu).

Společně s opisem obžaloby je doručována také výzva soudu, aby poškozený včas soudu sdělil návrhy na provedení důkazů a uvedl okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny (§ 196 odst. 2 tr. řádu). Uvedené se především vztahuje na poškozeného, který uplatňuje, nebo v hlavním líčení uplatní, nárok na náhradu škody (nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení), aby doložil svůj nárok.

Lhůta pro doručení opisu obžaloby je v trestním řádu stanovena tak, že opis musí být poškozenému doručen nejpozději s vyrozuměním o konání hlavního líčení, tedy zpravidla alespoň tři dny před konáním hlavního líčení (§ 196 odst. 3, § 198 odst. 1). Ve srovnání s vyrozumíváním státního zástupce, obžalovaného a jeho obhájce,

¹⁹⁴ Srov. MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, XLIII, s. 659.

¹⁹⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1585.

je lhůta pro vyrozumění poškozeného kratší (pouhé tři dny oproti lhůtě pěti pracovních dnů) a současně trestní řád nespojuje zkrácení již tak krátké lhůty se žádnou sankcí (viz pojem „zpravidla“).

Ve vyrozumění o konání hlavního líčení je třeba poškozeného také upozornit na důsledky jeho nedostavení se k hlavnímu líčení. O jeho nároku na náhradu škody (nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení) se bude rozhodovat na podkladě jeho vlastních návrhů, jsou-li už obsaženy ve spise nebo dojdou-li soudu dříve, než se přikročí k dokazování. Lze konstatovat, že přítomnost poškozeného pro řádný průběh hlavního líčení nutná není, pokud je jeho návrh dostatečně doložen ve spisech, nemusí se ho vůbec zúčastnit. Zde je třeba připomenout, že účast na hlavním líčení základním procesním právem poškozeného dle § 43 odst. 1 tr.řádu, nemůže mu být tedy upřena. Je jen na jeho rozhodnutí, zda se hlavního líčení zúčastní či ne.

Po zahájení hlavního líčení a přednesení obžaloby státním zástupcem nastává poškozenému poslední příležitost uplatnit svůj nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu. Soud se jej dotáže, zda uplatňuje takový nárok a v jakém rozsahu (§ 206 odst. 2 tr. řádu), z jakého důvodu a proti komu. Neuplatní-li poškozený svého práva po dotazu soudu, již jej v trestním řízení uplatnit nemůže. Nedostaví-li se poškozený k hlavnímu líčení a je-li jeho návrh obsažen už ve spise, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu. Pokud uplatňuje práva poškozeného ten, komu zřejmě nepřísluší, vysloví soud usnesením, že onu osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští (§ 206 odst. 3, § 206 odst. 4 ve spojení s § 44 odst. 2, 3 tr. řádu). Analogicky uvedeného postupu soud užije, pokud rozhodne o tom, že poškozenému nepřísluší uplatňovat svůj nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu, např. byl-li nárok uplatněn opožděně.¹⁹⁶

Při provádění dokazování se opět projevuje nerovné postavení poškozeného a obžalovaného. Ačkoliv má poškozený právo se souhlasem předsedy senátu klást otázky vyslychaným osobám (§ 215 odst. 1 tr. řádu), právo požádat, aby mu bylo umožněno provést vlastní důkaz, zejména výslech svědka, znalce, narozdíl od obžalovaného nemá (§ 215 odst. 2 tr. řádu). Osobně se přikláním k tomu, že uvedená úprava je zcela správná, neb bylo-li by uvedené oprávnění dáno také poškozenému, mohlo by to zásadně protáhnout trestní stíhání.

¹⁹⁶ Podrobněji viz ŠÁMAL, Pavel, Petr HRACHOVEC, Zdeněk SOVÁK a František PÚRY. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1996, s. 292-295.

Poškozený má také právo závěrečné řeči, a to hned po závěrečné řeči státního zástupce (§ 216 tr. řádu). Obsahem jeho závěrečné řeči bude zejména vyjádření k uplatněnému nároku; také je možné, aby se vyjádřil k celému průběhu hlavního líčení.¹⁹⁷

Nebude-li ve věci rozhodnuto jiným způsobem (dle § 221 § 222 odst. 1, 2, § 223, § 223a, § 224 tr. řádu), rozhodne soud rozsudkem, zda se obžalovaný uznává vinným nebo se viny zprošťuje (§ 225 a násl. tr. řádu). Uplatnil-li poškozený svůj nárok řádně a včas, je součástí výroku také výrok o náhradě škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení). Podle § 228 odst. 1 tr. řádu je-li obžalovaný odsouzen pro trestný čin, kterým způsobil majetkovou škodu (nemajetkovou újmu, nebo se bezdůvodně obohatil na úkor poškozeného), je mu v rozsudku uloženo, aby poškozenému škodu (újmu) nahradil nebo vydal bezdůvodné obohacení, nestanoví-li zákon jinak. Tím se rozumí rozhodnutí soudu podle § 206 odst. 3, 4 nebo § 229 tr. řádu.

V ustanovení § 229 tr. řádu je upraveno rozhodnutí soudu o nároku poškozeného formou odkázání poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Soud takto postupuje vždy, pokud je obžalovaný zproštěn obžaloby. Také takto rozhodne tehdy, pokud nebyl pro vyslovení povinnosti k náhradě škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení) podle výsledků dokazování podklad, nebo bylo třeba provádět dokazování, které by podstatně protáhlo trestní řízení. Obdobně soud poškozeného odkáže na jiné řízení tehdy, pokud mu nárok z jakéhokoliv důvodu přizná jen z části (§ 229 odst. 2 tr. řádu).

Mám za to, že na závěr je nutno zmínit také změny hlavního líčení, které přinese novelizace trestního řádu provedená zák. č. 45/2013 Sb. Nově bude dle § 196 odst. 1 tr. řádu povinností soudu při doručování opisu obžaloby poučit poškozeného o právu podat návrh dle § 43 odst. 3 tr. řádu, pokud takový návrh ještě nepodal. Dále ke zvýšené ochraně poškozeného má sloužit doplněný § 202 odst. 6 tr. řádu, který výslovně stanovuje právo poškozeného a jeho zmocněnce zúčastnit se hlavního líčení. Omezit lze takové oprávnění poškozeného jen tehdy, je-li to nezbytné z hlediska objasnění věci, zejména má-li být poškozený vyslechnut jako svědek.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Srov. MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac.a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, XLIII, s. 688.

¹⁹⁸ Zpravidla bude jeho výslech proveden hned na počátku dokazování po výslechu obžalovaného.

Nejvýznamnější novinkou pro poškozeného nicméně bude právo učinit prohlášení o dopadu spáchaného trestného činu na jeho dosavadní život. Je-li poškozený zároveň obětí dle ZOTČ, může o umožnění takového prohlášení požádat soud kdykoliv v průběhu hlavního líčení, a to i v případě, že ho už učinil písemně. Soud mu takové prohlášení umožní nejpozději v závěrečné řeči (§ 212a tr. řádu).

4.2 Postavení poškozeného při řízení o odklonech

Pojem odklon není českými trestními předpisy upraven, jedná se o mnohovýznamový pojem, který lze zjednodušeně označit jako alternativu trestního řízení. Je odchylkou od typického průběhu trestního procesu, který směřuje k vynesení rozsudku a případně uložení trestní sankce. Věc se vyřídí jinak, velmi často tak, že se řízení zastaví.¹⁹⁹ Je-li odklon vymezen takovýmto způsobem, jedná se o tzv. procesní odklon. Zde považuji za nutné pro úplnost alespoň upozornit na to, že odborná literatura zná i tzv. odklony hmotněprávní²⁰⁰, neboť o nich dále v této práci nepojednávám.

Důvody zavedení odklonů lze spatřovat v jasné snaze zákonodárce „ulevit“ soudům, a tak přispívat ke zkracování doby konání trestního řízení a snížení nákladů na jeho provádění.²⁰¹ Současně lze na uvedené instituty nahlížet z kriminologického hlediska, jež na odklony pohlíží jako na určité důsledky ovlivnění trestní justice ČR současnými trendy existujícími v ostatních evropských demokratických zemích, zejména konceptem tzv. restorativní justice, která zdůrazňuje práva a ochranu obětí trestných činů a porušení trestněprávních předpisů chápe především jako škodu způsobenou oběti, nikoliv jako porušení společenského pořádku. Odpovídajícím způsobem je pak chápán i účel reakce na takový trestný čin - nikoliv jako potrestání pachatele, ale jako odstranění následků trestné činnosti.²⁰²

Budeme-li tedy odklon pojímat jako určitou alternativu ke klasickému trestnímu řízení před soudem, lze za takové odklony označit podle účinné právní úpravy

¹⁹⁹ Jelínek, J.: Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 706-707

²⁰⁰ Mezi hmotněprávní odklony se řadí zejména upuštění od potrestání, podmíněné upuštění od potrestání a alternativní tresty, neboli tresty nespojené s odnětím svobody. Podrobněji v publikaci: SOTOLÁŘ, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 175 a násl.

²⁰¹ Srov. ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 2, s. 33.

²⁰² Podrobněji k problematice restorativní justice VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století?. *Trestní právo*. 2000, roč. 5, č. 1, s. 4-11. nebo KARABEC, Zdeněk. Jaká je budoucnost trestní justice?. *Trestní právo*. 2003, roč. 8, č. 3 a 4, s. 2-4 a 9-16.

podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a násl. tr. řádu), narovnání (§ 309 a násl. tr. řádu), či odstoupení od trestního stíhání v řízení ve věcech mladistvých (§ 70 a násl. ZSVM) a nejnověji také rozporuplnou dohodu o vině a trestu (§ 175 a násl. tr. řádu). Někteří autoři²⁰³ odborné literatury k těmto odklonům radí, také trestní příkaz, neboť, dle mého názoru ne zcela vhodně, vycházejí z toho, že postup soudu vedoucí k jeho vydání je také odchylkou od klasického trestního řízení. Mám za to, že trestní příkaz mezi odklony řadit nelze, protože mu chybí konkrétní znaky, jež jsou odklonům společné, a to zejména „spolupráce“ obviněného a poškozeného (např. § 309 odst. 1 tr. řádu nebo § 307 odst. 1 tr. řádu) a možnost vyřešení věci jinou formou než uložením trestu.

V následujícím textu jsem si k bližšímu výkladu zvolila dohodu o vině a trestu. Předem ovšem upozorňuji na to, že se nebude jednat o výklad zcela vyčerpávající, nýbrž o přiblížení role poškozeného při tvoření dohody a důsledků, které mu dohoda přináší.

4.2.1 Dohoda o vině a trestu

Institut dohody o vině a trestu byl do trestního řádu zaveden novelizačním zákonem č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012. J. Jelínek, dle mého názoru, stručně a výstižně shrnuje podstatu uvedeného institutu: „*Dohoda o vině a trestu podle přijaté právní úpravy je procesní postup záležející v tom, že v případě trestního stíhání pro dlouhou řadu trestných činů²⁰⁴ mohou obviněný, státní zástupce a případně i poškozený v přípravném řízení uzavřít úmluvu obsahující popis skutku, o kterém obviněný prohlásí, že jej spáchal, výměru trestu, resp. jiné sankce, a náhradu škody (nemajetkové újmy v penězích, vydání bezdůvodného obohacení), kterou státní zástupce předloží soudu ke schválení. Jestliže soud s dohodou souhlasí, sjednanou dohodu schválí odsuzujícím rozsudkem ve veřejném zasedání.*“²⁰⁵ Zákonodárce od uvedeného institutu očekává zjednodušení a zefektivnění trestního řízení. Urychlením vyřízení trestních věcí tak

²⁰³ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 553 a násl. nebo MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 832.

²⁰⁴ Dle § 175a odst. 8 tr. řádu nelze dohodu o vině a trestu sjednat pouze v řízení o zvlášť závažném zločinu a v řízení proti uprchlému.

²⁰⁵ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2012, č. 10, s. 19.

budou soudy mít větší prostor pro projednávání závažných trestných činů.²⁰⁶ Dle důvodové zprávy je přínos spatřován kromě zrychlení řízení i v ochraně obětí před sekundární viktimizací, zejména proto, že již nebudou muset opakovaně svědčit v řízení před soudem a nebudou tak znovu vystaveny stresu vyplývajícímu z veřejného projednávání všech detailů trestného činu, jehož se staly obětí.²⁰⁷ Přes uvedené je institut dohody o vině a trestu vnímám značně rozporuplně, mnozí odborníci jej odmítají²⁰⁸, jiní takto odmítavý postoj nemají²⁰⁹. Předmětem tohoto textu ovšem není celkový rozbor institutu dohody o vině a trestu, nýbrž pouze účast poškozeného na řízení o ní.

Právo poškozeného zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu a následně i případného veřejného zasedání o jejím schválení je založeno ustanovením § 43 odst. 1 tr. řádu. Poškozený ovšem nemůže sám iniciovat sjednávání dohody o vině a trestu, zahájit takové jednání může jen státní zástupce, a to buď z moci úřední nebo na návrh obviněného, pokud výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný (§ 175a odst. 1 tr. řádu).

Podle ustanovení § 46 tr. řádu orgány činné v trestním řízení v případě, že se vede řízení pro trestný čin, u něhož lze sjednat dohodu o vině a trestu, upozorní poškozeného při poučení prováděném v přípravném řízení zejména na to, že může dojít ke sjednání dohody o vině a trestu. Dále jsou povinny poškozeného poučit také o tom, že v takovém případě může uplatnit nárok na náhradu škody (nemajetkové újmy) v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, a to nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Jestliže je opravdu zahájeno jednání o dohodě o vině a trestu, je státní zástupce povinen o konání takového jednání vyrozumět poškozeného, který výslovně neprohlásil, že se vzdává procesních práv, které mu zákon jako poškozenému přiznává (§ 175a odst. 2 tr. řádu). Zároveň poškozeného opět upozorní na možnost uplatnit

²⁰⁶ Důvodová zpráva k zák. č. 193/2012 Sb., součástí sněmovního tisku č. 510/0, 6. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-30]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>

²⁰⁷ Důvodová zpráva k zák. č. 193/2012 Sb., součástí sněmovního tisku č. 510/0, 6. volební období.

²⁰⁸ TERYNGEL, Jiří. K institutu dohody o vině trestu v trestním řádu. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 3, s. 19-23. nebo MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26.

²⁰⁹ ŠABATA, Karel a Miroslav RŮŽIČKA. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 2009, roč. 7, č. 6, s. 6-14. nebo BRŇÁKOVÁ, Simona a František KORBEL. Dohoda o vině a trestu. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck, 2008, roč. 7, č. 9, s. 271-274.

nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu nárok na náhradu škody nebo (nemajetkové újmy) v penězích, jež mu byla trestným činem způsobena, nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které bylo na jeho úkor získáno (§ 43 odst. 3, § 175a odst. 2 tr. řádu).

Podle ustanovení § 175a odst. 5 tr. řádu státní zástupce při sjednávání uvedené dohody dbá také na zájmy poškozeného. Citované ustanovení se vztahuje zejména na poškozeného, který uplatňuje nárok na náhradu škody. Je-li poškozený přítomen sjednávání dohody, vyjádří se především k rozsahu a způsobu náhrady škody (náhrady nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení).

K účasti poškozeného na trestním řízení je nutné podotknout, že jeho přítomnost ke sjednání dohody v některých případech nutná není. Sjednat dohodu mohou státní zástupce a obviněný bez přítomnosti poškozeného tehdy, pokud se k takovému jednání nedostaví, ač o něm byl řádně vyrozuměn, nebo se nedostaví a nárok na náhradu škody (nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení) již uplatnil nebo prohlásil, že jej uplatňovat nebude. Nebude-li tedy poškozený jednání přítomen a již nárok uplatnil, může se státní zástupce za poškozeného s obviněným dohodnout o rozsahu a způsobu náhrady škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení) až do výše uplatněného nároku (§ 175a odst. 5). Zákonodárce zde vychází nepochybně z úvahy, že ačkoliv někteří poškození nebudou mít zájem setkat se s obviněným, zejména mají-li z osoby obviněné strach, neměli by být připraveni o možnost také uplatnit svůj oprávněný nárok.

Na místě je ale otázka, jaké důsledky na sjednanou dohodu bude mít skutečnost, že státní zástupce opomenul poškozeného vyrozumět o jednání o dohodě o vině a trestu a dohoda byla sjednána bez jeho přítomnosti. Takové opomenutí státního zástupce lze hodnotit jako závažnou procesní vadu, jež bude důvodem k odmítnutí návrhu na schválení dohody o vině a trestu [§ 314o odst. 1 písm. b) tr. řádu].

Je-li dohoda sjednána, musí obsahovat zákonem stanovené náležitosti. Mezi ně mimo jiné náleží také označení poškozeného a jeho podpis, byl-li při jejím sjednávání přítomen a souhlasí-li s rozsahem a způsobem náhrady škody nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení [§ 175a odst. 6 písm. a), i) tr. řádu]. Také musí být v dohodě uveden rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, bylo-li dohodnuto [§ 175a odst. 6 písm. g) tr. řádu]. Následně

je opis dohody doručen poškozenému, který řádně a včas uplatnil své nároky (§ 175a odst. 7 tr. řádu).

V praxi může dojít také k situaci, kdy poškozený řádně a včas uplatnil svůj nárok na náhradu škody (nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení), avšak obviněný se státním zástupcem spolu ujednají odškodnění nižšího. Není-li poškozený přítomen takového jednání, je mu přiznáno ono dohodnuté odškodnění. Pokud přítomen je, samozřejmě se k takovému postupu může vyjádřit. Nicméně takové vyjádření není pro sjednání dohody nikterak závazné a bude-li poškozený k výsledku jednání zaujímat odmítavý postoj, státní zástupce pouze tuto skutečnost v návrhu na schválení dohody o vině a trestu poznamená a poškozenému pak nezbude nic jiného, než svůj nárok uplatnit v řízení před civilními soudy. Proto bych zde doporučovala, aby poškozený z taktických důvodů i na nižší náhradu škody (nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení) přistoupil. Výhodou pro něj bude získání náhrady škody (nemajetkové újmy, bezdůvodného obohacení), sice jen částečné, ale za to bude moci s těmito finančními prostředky disponovat v relativně krátkém čase a s úsporou výdajů (např. na soudních poplatcích). Také mu nic nebrání uplatnit zbývající část nároku v civilním řízení, jehož nepříznivý výsledek nemusí mít pro něj tak fatální následek, jako případný neúspěch v uplatnění celého nároku.

Je-li tedy dohoda o vině a trestu sjednána, podá státní zástupce soudu návrh na její schválení (§ 175b odst. 1 tr. řádu). Pokud nedošlo k dohodě o náhradě majetkové škody (náhradě nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení), státní zástupce v návrhu dohody na tuto skutečnost upozorní (§ 175b odst. 1 věta druhá). Návodný postup předsedy senátu, jemuž je věc přidělena, může být trojí - nařídí veřejné zasedání k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu, nebo rozhodne o odmítnutí návrhu pro závažné procesní vady²¹⁰, nebo nařídí předběžné projednání návrhu na schválení dohody o vině a trestu (§ 314o odst. 1 tr. řádu).

Odmítne-li soud schválit dohodu, musí v takovém usnesení odmítnutí odůvodnit, tj. označit konkrétní vady nebo skutková zjištění, která byla důvodem odmítnutí návrhu na schválení dohody (§ 314o odst. 2 tr. řádu). Proti takovému usnesení je přípustná stížnost, kterou může podat i poškozený, uplatnil-li nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení (§ 142 odst. 1, § 314o odst. 2 tr.

²¹⁰ Takovými vadami zejména bude situace, kdy obviněný neměl při sjednávání dohody o vině a trestu obhájce, nebo z důvodů uvedených v § 314r odst. 2.

řádu). Jestliže usnesení o odmítnutí návrhu na schválení dohody o vině a trestu nabylo právní moci, věc se vrací do přípravného řízení (§ 314o odst. 3 tr. řádu). Následně proběhne klasické trestní řízení, nebo věc může být vyřešena i v řízení o jednotlivých odklonech, tedy znovu může být sjednána dohoda o vině a trestu.

Je-li nařízeno veřejné zasedání, vyrozumí předseda senátu o době a místě řízení také poškozeného. Má-li poškozený zmocněnce, vyrozumí se o veřejném zasedání jen zmocněnce. Veřejné zasedání se koná za stálé přítomnosti obviněného a státního zástupce, nikoliv však poškozeného (§ 314q odst. 1 tr. řádu). Poškozený se může v průběhu řízení také vyjádřit; je mu to umožněno po té, co státní zástupce přednese návrh na schválení dohody o vině a trestu a obviněný se k věci vyjádří (§ 314q odst. 2, 3, 4 tr. řádu).

Soud rozhoduje o návrhu dohody o vině a trestu jako o celku a nemůže některou část dohody změnit²¹¹ - buď dohodu jako celek odmítne nebo schválí. Dle § 314r odst. 1 věty druhé tr. řádu o nároku poškozeného na náhradu škody (nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení) rozhoduje soud v rozsahu uvedeném v dohodě o vině a trestu, pokud s ní poškozený souhlasí, nebo pokud dohodnutý rozsah a způsob náhrady škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení) odpovídá řádně uplatněnému nároku poškozeného (§ 43 odst. 3).

Nejsou-li dány důvody dle § 314r odst. 2 tr. řádu²¹², schválí soud uvedenou dohodu odsuzujícím rozsudkem, jehož součástí je také výrok náhradě škody (náhradě nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení) v souladu s dohodou o vině a trestu, se kterou poškozený souhlasí, nebo s dohodou o vině a trestu, v níž dohodnutý rozsah a způsob náhrady škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení) odpovídá řádně uplatněnému nároku poškozeného (§ 43 odst. 3); jinak soud postupuje podle § 228, pokud je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, popřípadě podle § 229 (§ 314r odst. 4 tr. řádu). Soud tedy v odsuzujícím rozsudku uloží obžalovanému nahradit poškozenému škodu (nahradit nemajetkovou újmu, vydat

²¹¹ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2012, č. 10, s. 23.

²¹² Soud dohodu o vině a trestu neschválí, je-li nesprávná nebo nepřiměřená z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo z hlediska druhu a výše navrženého trestu, případně ochranného opatření, nebo nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, anebo zjistí-li, že došlo k závažnému porušení práv obviněného při sjednávání dohody o vině a trestu. V takovém případě věc vrátí usnesením do přípravného řízení. Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, která má odkladný účinek.

bezdůvodné obohacení) v rozsahu a způsobem stanoveném dohodou. Nedošlo-li k dohodě o uplatňovaném nároku poškozeného, rozhodne soud na základě spisového materiálu²¹³ a uloží obžalovanému zaplatit náhradu poškozenému, nebo poškozeného odkáže na řízení občanskoprávní nebo v řízení před příslušným orgánem.

Možnost odvolat se proti takovému rozsudku je značně zúžena. Dle ustanovení § 245 odst. 1 tr. řádu může poškozený, pokud uplatnil nárok na náhradu škody (náhradu nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení), podat odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody (náhradě nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení), s výjimkou, že v dohodě o vině a trestu souhlasil s rozsahem a způsobem náhrady škody (náhrady nemajetkové újmy nebo vydáním bezdůvodného obohacení) a tato dohoda byla soudem schválena v podobě, s níž souhlasil.

Myslím, že celá citovaná úprava dohody o vině a trestu má pro poškozeného dvě strany mince. Na jednu stranu někteří poškození dozajista uvítají možnost snazším a rychlejším způsobem uplatnit svůj nárok. Lze předpokládat, že movitější pachatelé trestných činů se budou snažit „vyplatit“ za vidinou mírnějšího trestu, což poškozenému může pomoci posílit jeho postavení při uplatňování nároku. Na stranu druhou ne vždy poškozený touží jen po finančním vyrovnání, v konkrétních případech pro něj může být podstatnější potrestání pachatele. Na základě logické úvahy i na základě zahraničních zkušeností²¹⁴ s institutem dohody o vině a trestu lze předpokládat, že tresty ukládané pro uzavření takové dohody budou podstatně nižší než v případech, kdy k uzavření dohody nedojde.²¹⁵ Trest obsažený v dohodě o vině a trestu tak může poškozený považovat za neodpovídající závažnosti spáchaného trestného činu a tedy nespravedlivý.

Závěrem mi nezbyvá než konstatovat, že stávající úprava postavení poškozeného při sjednávání dohody o vině a trestu pro něj není žádnou „výhrou“ - nad finančními zájmy poškozeného může převažovat jeho zájem na řádném projednání věci v hlavním líčení a odpovídajícím potrestání pachatele. Osobně jsem názoru, že se zavedením

²¹³ Důvodová zpráva k zák. č. 193/2012 Sb., součástí sněmovního tisku č. 510/0, 6. volební období, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [online]. [cit. 2013-04-30]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=510&CT1=0>

²¹⁴ Např. v Polsku, Německu, na Slovensku.

²¹⁵ Srov. MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2008, roč. 41, č. 1, s. 16-17.

institutu dohody o vině a trestu bylo vhodnější i delší dobu počkat na změnu celé koncepce trestního řádu, tj. na přijetí nového trestního řádu.

4.3 Poškozený a opravné prostředky

Trestní řád poškozenému umožňuje podat opravný prostředek proti řadě rozhodnutí v trestním řízení. Opravné prostředky lze rozlišovat na řádné a mimořádné, neboli opravné prostředky, jež směřují proti rozhodnutím dosud nepravomocným, a opravné prostředky, které je možno uplatnit až poté, co rozhodnutí nabylo právní moci. Do první kategorie se řadí odvolání proti rozsudku, stížnost proti usnesení a odpor proti trestnímu příkazu, do kategorie druhé náleží opravné prostředky, jež všechny směřují jak proti usnesení, tak proti rozsudku, a to dovolání, stížnost pro porušení zákona a obnova řízení.

V následující podkapitole svůj zájem směřuji k řádným opravným prostředkům, tak jak jich poškozený může využít v jednotlivých stádiích trestního řízení. Ačkoliv se jedná o právní úpravu rozsáhlou a na mnoha místech trestního řádu, je i zde možno nalézt konkrétní nedokonalosti, které v některých případech poškozenému neumožňují bránit se proti rozhodnutí, a tak jej zásadně zkracují na jeho právech.

4.3.1 Opravné prostředky proti rozhodnutím v přípravném řízení

Proti rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení má poškozený v zákonem stanovených případech možnost podat stížnost.

Je-li podle § 159a tr. řádu věc odložena, neboť při prověřování nebyly shledány podmínky pro zahájení trestního stíhání, musí být usnesení o odložení věci doručeno poškozenému, pokud je znám (§ 159a odst. 6 tr. řádu), a ten je oprávněn proti usnesení o odložení věci podat stížnost, jež má odkladný účinek (§ 159 odst. 7 tr. řádu). Praxe nicméně nebyla sjednocena, zda takové usnesení zaslat také osobě, která o sobě prohlašuje, že je poškozeným dle § 43 odst. 1, popř. i odst. 3 tr. řádu, ale v průběhu prověřování toto ještě nebylo dostatečně podloženo, a umožnit jí tak podání stížnosti. Uvedený problém vyřešilo Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně poř. č. 20/2002, které stanovilo povinnost doručovat usnesení o odložení věci i takové osobě, nebude-li již v průběhu prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu zjištěno, že vzniklá újma zcela zřejmě nemohla být způsobena zaviněním osoby označené jako pachatel skutku, ohledně něhož se prověřování koná, nebo vznik újmy

zjevně není v příčinné souvislosti s tímto skutkem.²¹⁶ Usnesení o odložení věci je nutné vždy zaslat poškozenému, jehož postavení je zřejmé na základě výsledků prověřování, i když se za poškozeného sám neprohlašuje; samozřejmě se nesmí jednat o případ, kdy se poškozený svých procesních práv vzdal (§ 43 odst. 4).²¹⁷

Pokud ovšem orgán činný v trestním řízení věc vyřídí na místě jinak, zejména odevzdá věc příslušnému orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu, nebo ji odevzdá jinému orgánu ke kázeňskému nebo kárnému projednání, není zde stížnost proti takovému postupu umožněna (viz § 159 odst. 1 tr. řádu)

Je-li trestní stíhání zahájeno, na základě jeho výsledků rozhodne státní zástupce o dalším postupu ve věci. Zejména může dojít k podání obžaloby (§ 176 tr. řádu) případně může být sjednaná dohoda o vině a trestu (§ 175a, § 175 b tr. řádu), nebo státní zástupce rozhodne usnesením o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 tr. řádu), usnesením o zastavení trestního stíhání (§ 172 tr. řádu) nebo usnesením o přerušení trestního stíhání (§ 173 tr. řádu). Proti meritorním rozhodnutím dle § 171 a § 172 tr. řádu může poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek. Je-li ale ve věci rozhodnuto o přerušení trestního stíhání (§ 173 tr. řádu), jedná se pouze o rozhodnutí zatímní povahy, pro němuž poškozený stížnost podat nemůže, neb je dle § 173 odst. 3 tr. řádu o přerušení trestního stíhání pouze vyrozuměn. Nepoměr mezi možnostmi podat opravný prostředek proti uvedeným rozhodnutím se mi jeví sice jako nelogický, ale ne úplně nesprávný, a to zejména z toho důvodu, že se nejedná o rozhodnutí konečné, ale pouze o rozhodnutí prozatímní, neboť pominou-li důvody v § 173 odst. 1 tr. řádu uvedené, státní zástupce rozhodne, že se v trestním stíhání pokračuje (§ 173 odst. 2 tr. řádu).

4.3.2 Opravné prostředky poškozeného proti rozhodnutím v předběžném projednání obžaloby

Je-li ve věci dána alespoň jedna z podmínek obsažených v ustanovení § 186 tr. řádu, nařídí předseda senátu předběžné projednání obžaloby. Možným výsledkem předběžného projednání věci je buď nařízení hlavního líčení (§ 196, § 198 tr. řádu) nebo

²¹⁶ Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 22. 7. 2002, poř. č. 20/2002. [online]. [cit. 2013-05-09] Dostupné z:

http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2002/stanovisko%2020-2002.pdf

²¹⁷ Srov. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1271-1272.

jedno z rozhodnutí obsažených v ustanovení § 188 tr. řádu, tj. např. postoupení věci jinému orgánu, zastavení nebo přerušení trestního stíhání.²¹⁸ Zde je třeba upozornit na to, že proti usnesením soudu v přípravném řízení, mimo usnesení o předložení věci k rozhodnutí příslušnosti, je sice umožněno podat stížnost obviněnému a státnímu zástupci, nicméně poškozenému oprávnění v takové šíři dáno není. Poškozený může podat stížnost jen proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání (§ 188 odst. 3 tr. řádu)²¹⁹. Ve srovnání s přípravným řízením má tak poškozený při předběžném projednání obžaloby mnohem „slabší“ postavení a užší procesní práva. Myslím, že by zákonodárce měl zvážit, zda by nebylo vhodné poškozenému také poskytnout možnost podat stížnost proti usnesením dle § 188 tr. řádu v širším rozsahu, zejména proti usnesení o zastavení řízení nebo postoupení věci.

4.3.3 Opravné prostředky poškozeného proti rozhodnutím v hlavním líčení i mimo hlavní líčení

Průběh hlavního líčení jsem již nastínila v kapitole 4.1 této práce. Na základě hlavního líčení může soud dle ustanovení § 221 až § 230 tr. řádu rozhodnout jednak rozsudkem, zprošťujícím nebo odsuzujícím, jednak usnesením, meritorní i zatímní povahy.²²⁰

V hlavním líčení se soudu nabízí široká škála rozhodnutí. V případě, že nejsou splněny podmínky pro vydání rozsudku, rozhodne věc usnesením - věc může vrátit státnímu zástupci (§ 221 tr. řádu), či postoupit (§ 222 tr. řádu), nebo rozhodnout o zastavení trestního stíhání (§ 223 tr. řádu), o podmíněném zastavení trestního stíhání a schválení narovnání (§ 223a tr. řádu) nebo o přerušení trestního stíhání (§ 224 tr. řádu). S výjimkou ustanovení § 223a tr. řádu náleží stížnost pro uvedeným usnesením pouze státnímu zástupci. Poškozený má tedy možnost napadnout stížnosti s odkladným účinkem jen proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání a schválení narovnání.

²¹⁸ Obdobným způsobem jsou upravena také rozhodnutí vydaná v rámci přezkoumání obžaloby a návrhu na potrestání samosoudcem dle ustanovení § 314c tr. řádu, které lze označit za ustanovení speciální vůči § 185 tr. řádu.

²¹⁹ Obdobně také stížnost proti rozhodnutí samosoudce po přezkoumání obžaloby a návrhu na potrestání (§ 314c odst. 5 tr. řádu).

²²⁰ Podrobněji viz MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac.a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, s. 696-703.

Ustanovení § 231 tr. řádu umožňuje soudu definitivně nebo dočasně uzavřít řízení mimo hlavní líčení v neveřejném zasedání, jestliže je zřejmé, že by soud bez ohledu na výsledky hlavního líčení musel stejně rozhodnout o zastavení trestního stíhání nebo o jeho přerušení, o podmíněném zastavení trestního stíhání, anebo o schválení narovnání. Takový postup soudu lze charakterizovat jako projev zásady procesní ekonomie v tom smyslu, aby nemuselo být prováděno hlavní líčení v případech, kdy jeho konání brání překážky nebo se jeho další konání jeví zbytečným.²²¹ Obdobně jako při rozhodování v hlavním líčení je zde upravena možnost stížností - opět může poškozený podat stížnost s odkladným účinkem pouze proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání.

Rozhodne-li soud prvního stupně ve věci rozsudkem, je opravným prostředkem odvolání. Jednou z oprávněných osob k podání odvolání je také poškozený, který řádně a včas uplatnil svůj nárok v trestním řízení dle ustanovení § 43 odst. 3 tr. řádu. Neboli podat odvolání může pouze subjekt adhezního řízení, nikoliv každý poškozený dle § 43 odst. 1 tr. řádu.²²² Napadnout rozsudek může poškozený pouze pro nesprávnost výroku o náhradě škody (nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení), případně může napadnout rozsudek také proto, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí.²²³ Směřovalo-li by odvolání poškozeného výlučně proti takovým výrokům rozsudku soudu prvního stupně, které nemůže podle zákona napadnout, odvolací soud takové odvolání zamítne podle § 253 odst. 1 tr. řádu jako odvolání podané neoprávněnou osobou.²²⁴ Samozřejmostí nicméně zůstává, že i poškozený oprávněný podat odvolání tak musí učinit v zákonné lhůtě, u soudu, který o věci v prvním stupni rozhodoval, a odvolání řádně odůvodnit (§ 248, § 249 tr. řádu).

²²¹ ŠÁMAL, Pavel, Petr HRACHOVEC, Zdeněk SOVÁK a František PÚRY. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1996, s. 338.

²²² Také narozdíl od úpravy odvolacího práva obviněného nemohou za poškozeného jeho příbuzní, v pokolením přímém, sourozenci, manžel apod. v jeho prospěch podat odvolání. Srov. R 60/1981 : Manželka poškozeného není osobou oprávněnou podat svým jménem odvolání ve prospěch poškozeného, pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl. Takové odvolání by mohla podat jen jménem poškozeného jako jeho zmocněnec.

²²³ Stanovisko k zabezpečení jednotného výkladu zákona Nejvyššího soudu ČSSR z 18. 6. 1981, č. St. 1/80, publikované pod č. 1/82-I Sb. rozh. tr. *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1982, ročník 34.

²²⁴ R 1/1982-II

Vedle státního zástupce je poškozený, který řádně a včas uplatnil svůj nárok dle § 43 odst. 3, jedinou osobou, která může podat odvolání v neprospěch obžalovaného. Ovšem ve srovnání se státním zástupce je i toto omezeno, neb dle § 247 odst. 1 tr.řádu poškozený může uvedené učinit toliko pokud jde o povinnost k náhradě škody (nemajetkové újmy, k vydání bezdůvodného obohacení). Na druhou stranu můžeme dovozovat, že poškozenému nic nebrání domáhat se změny výroku o náhradě jeho újmy i ve prospěch obžalovaného, např. pokud soud uloží povinnost náhrady škody (nemajetkové újmy, nebo vydání bezdůvodného obohacení) osobě, která ve skutečnosti tuto újmu poškozenému nespáchala, nebo osoba obžalovaná již poškozenému svůj dluh nahradila.²²⁵

Nesprávnost výroku o náhradě škody (nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení) může poškozený zejména spatřovat v tom, byla-li mu náhrada škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení) přiznána v nižším rozsahu než požadoval a se zbytkem nároku byl odkázán na občanskoprávní či jiné řízení dle § 229 odst. 2 tr. řádu, nebo byl takto odkázán s celým nárokem (§ 229 odst. 1).

Na závěr jen doplňuji, že je-li odsuzujícím rozsudkem schválena dohoda o vině a trestu, může se i zde poškozený, který uplatnil svůj nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu, odvolat pro nesprávnost výroku o náhradě škody (nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení); takové oprávnění ale nemá tehdy, pokud v dohodě souhlasil s rozsahem a způsobem náhrady škody (nemajetkové újmy nebo vydáním bezdůvodného obohacení) a tato dohoda byla soudem schválena v podobě, s níž souhlasil.

4.3.4 Odpor proti trestnímu příkazu

Trestní příkaz (§ 314e-314g tr. řádu) je zvláštní způsob rozhodnutí v trestním řízení, koná-li se o věci řízení před samosoudcem. Podstatnou skutečností je to, že samosoudce vydá trestní příkaz bez projednání věci, má-li skutkový stav za spolehlivě prokázán opatřenými důkazy (§ 314e odst. 1 tr. řádu). Pro poškozeného je zde velmi významné, že součástí trestního příkazu dle § 314f odst. 1 písm. e) tr. řádu může také být výrok o náhradě škody (nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení), pokud jej poškozený včas a řádně uplatnil.

²²⁵ Srov. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1942.

Proti vydanému trestnímu prostředku se mohou oprávněné osoby bránit odporem, který trestní příkaz v celém rozsahu ruší a ve věci je pak následně nařízeno hlavní líčení (§ 314g odst. 2 tr. řádu). Ovšem poškozený mezi takovými oprávněnými osobami není. Nastává tak paradoxní situace - ač je poškozenému, který řádně a včas uplatnil svůj nárok, trestní příkaz ze zákona doručován (§ 314f odst. 2 tr. řádu), nemůže proti němu podat odpor. Souhlasím s J. Kuchtou, který se k popisovanému stavu vyjadřuje takto: „*Současná právní úprava takového poškozeného bezdůvodně diskriminuje, neboť mu neumožňuje podat odpor, jestliže před jeho vydáním neuplatnil svůj nárok na náhradu škody.*“²²⁶ Nepochybně i pro poškozené, kteří svůj nárok včas a řádně uplatnili, může být rozhodnutí věci trestním příkazem značným zkrácením na jejich právech, pokud jim samosoudce na základě opatřených důkazů přizná uplatňovaný nárok v nižším rozsahu. Jedinou nadějí na nápravu tak pro poškozeného je, že některá z oprávněných osob také nebude souhlasit s obsahem trestního příkazu a podá proti němu odpor. Kriticky rovněž pohlížím na fakt, že trestní příkaz není doručován všem poškozeným. Pokud osoba poškozená nemůže uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, či tak neučiní řádně a včas, vůbec se nedozví, že došlo ve věci k rozhodnutí.

Na základě uvedeného v následující kapitole dospívám k několika návrhům de lege ferenda, jež směřují ke zlepšení současné právní úpravy trestního příkazu.

²²⁶ KUČHTA, Josef. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In: *Rekodifikace českého trestního práva procesního: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 21. listopadu 2000 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 94.

5 Náměty de lege ferenda

Právní úprava postavení poškozeného a jeho procesních práv v trestním řízení je stále obsažena v trestním řádu z roku 1961. Bez nadsázky lze konstatovat, že uvedený předpis byl ode dne své účinnosti již téměř stokrát novelizován. Ačkoliv uvedenými novelizačními právními předpisy došlo ke značnému posílení postavení poškozeného a současná právní úprava je ve srovnání s původním zněním zák. č. 141/1961 Sb. pro poškozeného nepochybně příznivější, nelze mít takovou právní úpravu za dokonalou. Mnohé dodatečně vložené právní instituty byly do trestního řádu uměle „naroubovány“ (jako příklad může posloužit dohoda o vině a trestu) a nemohly zabránit tomu, aby samotná původní koncepce trestního práva byla v dnešní době již neaktuální. Mám za to, že zde je nutno přijmout zásadní koncepční změnu, a to nový trestní řád, který by doplnil relativně novou právní úpravu trestního práva hmotného obsaženou v trestním zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.). Na základě současného přístupu ministerstva spravedlnosti a zákonodárského sboru jsem ovšem velmi skeptická k tomu, zda vůbec bude v rámci několika let věnována pozornost celkové rekodifikaci trestního práva.

Pominu-li nutnost samotné koncepční změny, navrhuji v následných několika odstavcích alespoň několik změn v rámci třech stávajících právních institutů týkajících se poškozeného v trestním řízení a jeho procesních práv.

Zprv bych chtěla upozornit na institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním (§ 163 tr. řádu). Ačkoliv jsem se tomuto právnímu institutu již zevrubně věnovala v jiné části této práce, přece jen si neodpustím alespoň nastínit mé návrhy vztahující se k němu. Souhlas s trestním stíháním může vyslovit jen poškozený, jenž je dle § 163 tr. řádu v konkrétním blízkém vztahu k obviněnému. Mám za to, že souhlas poškozeného s trestním stíháním u vybraných trestných činů by měl být podmínkou vždy, bez ohledu na to, zda zde existuje příbuzenský nebo obdobný vztah poškozeného a pachatele trestného činu. Dle mého názoru by bylo vhodné zavést také kategorii tzv. návrhových deliktů. U vybraných trestných činů by tak trestní stíhání bylo podmíněno návrhem poškozeného, nemohly by tedy být stíhány státním zástupcem z moci úřední. Zákonodárce by také měl zvážit možnost stíhat konkrétní trestné činy, jejichž společenská závažnost je natolik nízká, že jejich následkem je pouze narušení osobní sféry poškozeného (např. trestný čin pomluvy dle § 184 tr. zákoníku),

prostřednictvím tzv. soukromé žaloby. Trestní stíhání konkrétních trestných činů by tak bylo možné jen na základě soukromé žaloby, nikoliv žaloby veřejné. V případě nepodání soukromé žaloby poškozeným v zákonné lhůtě by již trestní stíhání takových trestných činů nebylo možné.

Podle ustanovení § 44 odst. 2 tr. řádu je-li v trestním řízení počet poškozených mimořádně vysoký a výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu (v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce), že si poškození k výkonu svých musí zvolit společného zmocněnce. Institut společného zmocněnce přesto ve své současné podobě není dle mého názoru bez chyb. Mým záměrem zde není polemizovat nad tím, zda je vůbec taková úprava koncepčně správná a zda v rozporu s účelem, pro nějž byla přijata, nadměrně soudy nezatěžuje, ale navrhnout zde alespoň jednu změnu, která by mohla přispět ochraně poškozeného. Mám za to, že je třeba upravit předpoklady výkonu funkce společného zmocněnce. Zastupování vysokého počtu poškozených vnímám jako náročný úkol, se kterým by si osoba bez právnického vzdělání nemusela vždy poradit. Proto navrhuji, aby z důvodu ochrany práv poškozených mohl být společným zmocněncem pouze advokát.

De lege ferenda by mohlo být rozšířeno právo poškozeného podávat opravné prostředky také o odpor proti trestnímu příkazu (§ 314e, § 314g tr. řádu). V současné době není poškozenému umožněno podat odpor proti trestnímu příkazu, a tak lze hovořit o značném zkrácení jeho práv, neboť náprava vadného nebo chybějícího výroku o náhradě újmy poškozeného je tak odvislá od toho, zda oprávněné osoby odpor podají či ne. Ve shodě s tím, jak jsem již v předchozí kapitole věnující se institutu odporu uvedla, zejména navrhuji, aby bylo poškozeným, kteří řádně a včas uplatnili svůj nárok, umožněno podat odpor proti trestnímu příkazu, a to proti výroku, jímž se rozhoduje o náhradě škody (nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení) či proti skutečnosti, že takový výrok v trestním příkazu chybí. Jako chybnou úpravu vnímám také skutečnost, že trestní příkaz není doručován všem poškozeným, ale pouze těm, kteří uplatnili nárok dle § 43 odst. 3 tr. řádu. Poškození, kteří nejsou poškozenými dle § 43 odst. 3 tr. řádu, nebo uplatnění svého nároku nevyužili, se tak vůbec nemusí dozvědět, jak byla daná věc rozhodnuta. Z uvedeného je jasné, že mým posledním námětem de lege ferenda bude návrh, aby byl trestní příkaz doručován všem poškozeným bez rozdílu.

Závěr

Ustanovení § 1 odst. 1 tr. řádu vymezuje účel trestního řízení jako náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů. Na první pohled by se tak mohlo zdát, že osoby, které byly trestným činem poškozeny, jsou v trestním řízení opomíjeny. Při bližším zájmu o danou problematiku nicméně musí být každému jasné, že takový pohled na věc není zcela správný. Ačkoliv je třeba na samotný účel trestního řízení vždy pamatovat, je poškozenému dle § 12 odst. 6 tr. řádu dáno být stranou trestního řízení a je mu poskytován široký rozsah procesních práv. Současný trend trestněprávní politiky státu se snaží toto postavení poškozeného posílit a poskytnutá oprávnění mu ještě rozšířit, neboli vyrovnávat jeho procesní pozici se silnou procesní pozicí obviněného.

V mé práci jsem se postupně věnovala různým okruhům problematiky poškozeného a jeho postavení v trestním řízení. V první kapitole jsem se nejprve pokusila stručně nastínit vývoj právní úpravy trestního práva procesního ve vztahu k osobě poškozené. Ačkoli zde zmiňované instituty jsou již veskrze historické, není někdy od věci zamyslet se nad tím, zda by znovuzavedení některých z nich nebylo do budoucna žádoucí.

Samotnému vymezení pojmu poškozeného jsem se věnovala v následující kapitole své práce. Lze konstatovat, že ve srovnání se situací před 1. 7. 2011 je dnes definice poškozeného širší a umožňuje tak daleko větší skupině osob vystupovat v postavení poškozeného.

Osoba, která byla poškozená trestným činem nicméně může být také obětí. V závěrečné části druhé kapitoly jsem se proto věnovala srovnání pojmu „poškozený“ a „oběť trestného činu“ na základě účinné právní úpravy i úpravy obsažené v zákoně o obětech trestných činů (zák. č. 45/2013 Sb.), který dnem své účinnosti (1. 8. 2013) dosavadní úpravu nahradí v celém rozsahu.

Jádro mé práce je obsahem třetí kapitoly, v níž jsem se pokusila osvětlit postavení a procesní oprávnění obou skupin poškozených, tedy jak všech poškozených, tak i poškozených, kterým zákon umožňuje uplatnit svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení přímo v rámci trestního řízení, v tzv. adhezním řízení. Následně jsem širší pozornost věnovala vybraným

oprávněním poškozeného, který je zároveň obětí dle zákona o obětech trestných činů. Zákon o obětech trestných činů přináší zcela nové oprávnění nejen procesního charakteru, ale také charakteru neprocesního, čili práv obětí jako subjektu zvláštní péče. Zvláštní pozornost jsem věnovala také zastoupení poškozených, zejména institutu společného zmocněnce.

V předposlední kapitole jsem si zvolila několik právních institutů různých stádií trestního řízení, především jsem se snažila osvětlit dohodu o vině a trestu a její dopady na možnost poškozeného získat náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného rozsahu v požadujícím rozsahu. Rovněž jsem upozornila na nedostatky právní úpravy odvolacích prostředků ve vztahu k osobě poškozeného.

V rámci celé své práce jsem se snažila nejen danou právní úpravu vyložit, ale také přistupovat k ní kriticky a novátorsky. V závěrečné kapitole jsem zužitkovala své poznatky a pokusila se navrhnout několik změn, jež by mohly výrazně přispět k ochraně poškozeného v trestním řízení.

Na úplný závěr své práce mi nezbývá než konstatovat, že se současná právní úprava věnuje institutu poškozeného v daleko širším rozsahu a přiznává mu mnohem více procesních oprávnění než úpravy předchozí. Nezbývá tedy než doufat, že současný trend přetrvá i do budoucna a zákonodárce se pokusí vylepšit dosud vytýkané nedostatky.

Seznam zkratek

LZPS	ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
tr. řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
tr. zák.	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů
ZOTČ	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura

CÍSAŘOVÁ, Dagmar a Jana ČÍŽKOVÁ. Poškozený v československém trestním řízení. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica monographia XXXVII*, 1982, s. 85.

HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009, 190 s. ISBN 978-80-87212-27-1.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 3. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.10.2012. Praha: Leges, 2012, 1301 s. ISBN 978-808-7576-298.

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 190 s. ISBN 80-7184-618-X.

JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.

KALVODOVÁ, Věra. *Rekodifikace českého trestního práva procesního: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 21. listopadu 2000 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 199 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 250. ISBN 80-210-2613-8.

KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: Beck, 2005, XXIV, 544 s. ISBN 80-7179-813-4.

LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Příručky ministerstva spravedlnosti České republiky. Praha: SEVT, 1994, 246 s.

MARTINKOVÁ, Milada a Radka MACHÁČKOVÁ. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí: dva příspěvky k problematice domácího násilí v České republice (empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky)* [online]. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, 193 s. [cit. 2013-03-27]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-860-0898-3. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/273.pdf>

MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přeprac.a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, XLIII, 1166 s. ISBN 978-80-7179-572-8.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5.

RŮŽIČKA, Miroslav. *Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, 745 s. ISBN 80-7179-929-7.

RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vyd. Praha: Beck, 2007, XXIX, 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9.

SOTOLÁŘ, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2000, xv, 468 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7.

STORCH, František a Jiří SPÁČIL. *Řízení trestní rakouské*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 3 sv. ISBN 978-80-7357-651-63

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 6., doplněné a přepracované vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, 1525. ISBN 978-807-4000-430.

ŠÁMAL, Pavel, Petr HRACHOVEC, Zdeněk SOVÁK a František PŮRY. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1996, 575 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 34-064-0195-3.

ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, 991 s. ISBN 34-064-1267-X.

ŠÁMAL, Pavel, Miroslav RŮŽIČKA, František VONDRUŠKA a Jaroslava NOVOTNÁ. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, xxviii, 1443 s. ISBN 80-717-9741-3.

ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. Bratislava: EuroKódex, 2010, 408 s. ISBN 978-80-89447-36-7.

Odborné články

BRŇÁKOVÁ, Simona a František KORBEL. Dohoda o vině a trestu. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck, 2008, roč. 7, č. 9, s. 271-274. ISSN 1213-5313.

ČEPLOVÁ, Veronika. Výše odměn zmocněnce v adhezním řízení v případech mimořádně vysokého počtu poškozených (§44 odst. 2 tr. řádu) - nový druh trestu?. *Trestněprávní revue*. 2008, roč. 7, č. 4, s. 111-114. ISSN 1213-5313.

DVOŘÁKOVÁ, Irena. Postavení poškozeného v trestním řízení. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of*

crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 123-124.

FOREJT, Petr. Zákon o obětech trestných činů – základní informace: pro jednání Republikového výboru pro prevenci kriminality dne 29. 3. 2012. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2012 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDEQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fzakon-o-obetech-trestnych-cinu-rvppk-doc.aspx&ei=1pF-UZ_YHliqtAaak4DwDA&usg=AFQjCNGeOX2TSguMyBckpds5WXnSrKyLZw&sig2=i4BhCZbn48ogPjj6yuYf7Q&bvm=bv.45645796,d.Yms

GRÍVNA, Tomáš. Práva oběti de lege ferenda v České republice. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník prískpevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 133-139. ISBN 978-80-89447-36-7.

GRÍVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 22-30. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7.

CHYTIL, René. Právo poškozeného nahlížet do spisů. *Trestní právo*. 2000, roč. 5, č. 10, s. 12-13. ISSN 1211-2860.

JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník prískpevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 47-55. ISBN 978-80-89447-36-7.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený, náhrada škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení v novele trestního řádu 2011. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2011, roč. 44, č. 4, s. 264-272. ISSN 1210-9150.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2001, 11-12, s. 61-68. ISSN 1210-6348.

JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení - možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2003, roč. 36, č. 2, s. 112-117. ISSN 1210-9150.

JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2012, č. 10, s. 19-25. ISSN 1210-6348.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu. *Československá kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Magnet, 1991, roč. 24, č. 2, s. 121-129..

JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993. *Kriminalistika*. 1994, ročník 27, č. 1, s. 46-51.

JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika - co je nejdůležitější?. In Jelínek J, Gřivna T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 11-21.

KARABEC, Zdeněk. Jaká je budoucnost trestní justice?. *Trestní právo*. 2003, roč. 8, č. 3 a 4, s. 2-4 a 9-16. ISSN 1211-2860.

KOLÁČKOVÁ, Jana. Finanční aspekty postavení poškozeného v trestním řízení. *Trestněprávní revue*. 2007, roč. 6, č. 5, s. 134-137. ISSN 1213-5313.

KUČERA, Jiří. Adhezní řízení a jeho vztah k civilnímu procesu. *Trestněprávní revue*. 2006, roč. 5, č. 9, s. 259-270. ISSN 1213-5313.

KUCHTA, Josef. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In: *Rekodifikace českého trestního práva procesního: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané dne 21. listopadu 2000 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 88-97. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 250. ISBN 8021026138.

LÁTAL, Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, roč. 2, č. 10, s. 345-349.

MACHÁČKOVÁ, Radka. *Domácí násilí-některé právní aspekty*. In: MARTINKOVÁ, Milada a Radka MACHÁČKOVÁ. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí: dva příspěvky k problematice domácího násilí v České republice (empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky)* [online]. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 85-142. [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/273.pdf>

MĚSÍČKOVÁ, Lenka. K připravovanému zákonu o obětech trestných činů. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2012, roč. 45, č. 2, s. 91-104. ISSN 1210-9150

MUSIL, Jan. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr. ř.?. *Trestní právo*. 2003, roč. 7, č. 12, s. 9-19. ISSN 1211-2860.

MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. Praha: Odbor vydavatelství a tisku MV ČR, 2008, roč. 41, č. 1, s. 3-26.

PELC, Vladimír. Právo poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 78-91. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7.

PETRÁK, Miroslav. Zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním v aplikační praxi státního zástupce. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 2011, roč. 9, č. 3, s. 23-24. ISSN 1214-3758.

PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2002, 6-7, s. 62-73.

POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, roč. 10, č. 4, s. 111-113. ISSN 1213-5313.

PÚRY, František. Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*. 2002, roč. 1, č. 6, s. 161-166. ISSN 1213-5313.

ŠABATA, Karel a Miroslav RŮŽIČKA. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*. 2009, roč. 7, č. 6, s. 6-14. ISSN 1214-3758.

ŠÁMAL. Potřebujeme zvláštní zákon o obětech trestných činů. In: *Rekodifikace trestního práva procesního: (aktuální problémy)*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 129-144. Sborníky (Univerzita Karlova), 41. ISBN 9788087146132.

ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 31-49. Teoretik. ISBN 978-80-8757-639-7.

ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 8, č. 2, s. 33-36. ISSN 1213-5313.

TERYNGEL, Jiří. K institutu dohody o vině trestu v trestním řádu. *Trestní právo*. 2013, roč. 17, č. 3, s. 19-23. ISSN 1211-2860.

VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. Restoratívni justice - trestní politika pro 21. století?. *Trestní právo*. 2000, roč. 5, č. 1, s. 4-11. ISSN 1211-2860.

VANDUCHOVÁ, Marie. K právní ochraně obětí domácího násilí. In: ZÁHORA, Jozef a Robert KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of*

crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava. 1. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010, s. 353-358. ISBN 9788089447367.

VANTUCH, Pavel. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). *Trestněprávní revue*. 2005, roč. 4, č. 1, s. 14-18. ISSN 1213-5313.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 1. 2001 sp. zn. IV. ÚS 472/2000. [online]. [cit. 2013-05-06]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=37612&pos=3&cnt=3&typ=result>

Nález pléna Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 6/2000, ze dne 31. 1. 2001, publikovaný pod č. 77/2001 Sb. [online]. [cit. 2013-05-06]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=25904&pos=1&cnt=1&typ=result>

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2004 sp. zn. III.ÚS 587/04. [online]. [cit. 2013-04-23] Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=47895&pos=1&cnt=1&typ=result>

Nález pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 16/04, ze dne 4. 5. 2005, publikovaný pod č. 265/2005 Sb. [online]. [cit. 2013-04-26]. Dostupné z:

<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=48&pos=1&cnt=1&typ=result>

Rozhodnutí pléna a presidia Nejvyššího soudu ČSSR publikované pod č. III/1967. Zhodnocení praxe soudů při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a o náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení). Projednáno v plénu Nejvyššího soudu dne 22. 2. 1967 - Pls 3/67. n *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*.1967, ročník 19, s. 225-273.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 8. 1967, sp. zn. 1 Tz 28/67, publikované pod č. R 5/1968-II, Sb. rozh, tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*.1968, ročník 20, s. 28-32.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 1. 1973 sp. zn. 1 Tz 62/72, publikované pod č. R 8/1974-III. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*.1974, ročník 26, s. 59-68.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 30. 5. 1967, sp. zn. 5 Tz 13/67, publikovaný pod č. R 7/1968-II Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*.1968, ročník 20, s. 80-87.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 4. 1974, sp.zn. Tzv 10/1974, publikovaný pod č. R 29/1974 Sb.rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*.1974, ročník 26, s.181-184.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 3. 6. 1976 sp. zn. 4 Tz 98/76, publikované pod č. R 11/1977 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1977, ročník 29, s. 35-38.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24. 3. 1981 sp. zn. 5 Tz 6/81, publikované pod č. 60/1981 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1981, ročník 33, s. 461-464.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002, publikovaný pod č. R 49/2003 Sb. rozh. tr. [online]. [cit. 2013-04-26]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/02466DD6925689EAC1257A4E0066CDC4?openDocument&Highlight=0,

Stanovisko k zabezpečení jednotného výkladu zákona Nejvyššího soudu ČSSR z 18. 6. 1981, č. St. 1/80, publikované pod č. 1/82 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1982, ročník 34, s. 3-14.

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 15. 3. 1967, sp. zn. 2 To 22/67, publikované pod č. 43/67 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1967, ročník 19, s. 401-402.

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 9. dubna 1998 sp. zn. 1 To 11/98, publikovaný pod č. R 38/1999. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1999, ročník 51, s. 276-279.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. 7. 2003, sp. zn. 12 To 335/2003, publikované pod č. R 4/2005 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2005, ročník 57, s. 14-15.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 8 To 335/99, publikováno pod č. 6/2001 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2001, ročník 53, s. 74-75.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 4. 1991, sp.zn. 6 To 57/91, publikované pod č. 33/1992 Sb.rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1992, ročník 44, s. 192-195.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 3. 1991 sp. zn. 4 To 61/91, publikované pod č. R 34/1992 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1992, ročník 44, s. 195-198.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 1969, sp.zn. 10 Tz 12/69, publikované pod č. R 2/1970 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí*. 1970, ročník 22, s. 157-164.

Zpráva o analýze vyhodnocení novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k trestnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 9. 2004, Ts 42/2003, č. 36/2004 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2004, ročník 56, s. 610-613,674.

Ostatní

Důvodová zpráva k návrhu zák. č. 173/2001 Sb.; součástí sněmovního tisku 697/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 3. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=697>

Důvodová zpráva k zák. č. 265/2001 Sb. součástí sněmovního tisku 785/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 3. období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=3&T=785>

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 283/2004 Sb., součástí sněmovního tisku 424/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 4. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=424>

Důvodová zpráva k zák. č. 281/2011 Sb., součástí sněmovního tisku 229/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=229>

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb, součástí sněmovního tisku 617/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0>.

Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:04:32001F0220:CS:PDF>

Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 22. 7. 2002, poř. č. 20/2002. [online]. [cit. 2013-05-09] Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2002/stanovisko%2020-2002.pdf

Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13. 8. 2003, poř. č. 12/2003 Sbírký výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství. [online]. [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Stanoviska_Proces/2003/stanovisko%2012-2003.pdf

Summary

The injured party in criminal procedure and his/her protection

The purpose of my thesis is to analyse position of the injured party and his/her rights in Czech criminal procedure and to highlight changes which will be brought to rights of injured party by The Victim of Crime Act. This thesis is divided into five chapters. The first chapter briefly introduces the historical evolution of legal regulation of the injured party position in criminal procedure in the territory of the current Czech Republic. Next chapter is concerned with the term "injured party" in the current legal regulation. This part of thesis is especially focused on the need to differentiate between the terms "the injured party" and "victim of crime". The third chapter contains a crucial part of my thesis - it deals with the injured party position in criminal procedure and his/her rights. The chapter is composed of six subchapters. The first subchapter addresses the issue of general interpretation of procedural position of injured party in the Czech Criminal Procedure Code. Next subchapter shifts the focus to two categories of injured parties in criminal proceedings (the first category is the party of adhesion procedure with special rights, the other one is not). The third subchapter describes the procedural rights which are granted to both categories of injured parties (e.g. right to information about dangerous person charged with crime or convicted person or consent to the criminal prosecution). The following subchapter reports on the special rights of injured party that is also the party of adhesive procedure. The fifth subchapter mentions new legal regulation of rights of injured party (who is victim of crime in the same time) in The Victim of Crime Act. The last subchapter of the chapter three presents comprehensive issue of representation of injured party. The fourth chapter elucidates participation of injured party in the selected stages of criminal procedure with emphasis on a plea bargain. The fifth and final chapter contains de lege ferenda proposals for improving the current legal regulation of procedural position of injured party and his/her protection.

Klíčová slova

poškozený, procesní práva, oběť

Keywords

injured party, procedural rights, victim of crime